

Jász-kun-ság

társadalom, kultúra

XXXVIII. évfolyam, 2. szám 1992. április

Ára: 38 Ft

Búcsú

Hegyesi Jánostól

(3. oldal)

A jász népfőiskoláról

(12. oldal)

Tiszafüredi értelmiségiek a rendszer-váltás előtt

(15. oldal)

Interjú

Kornis Mihállyal

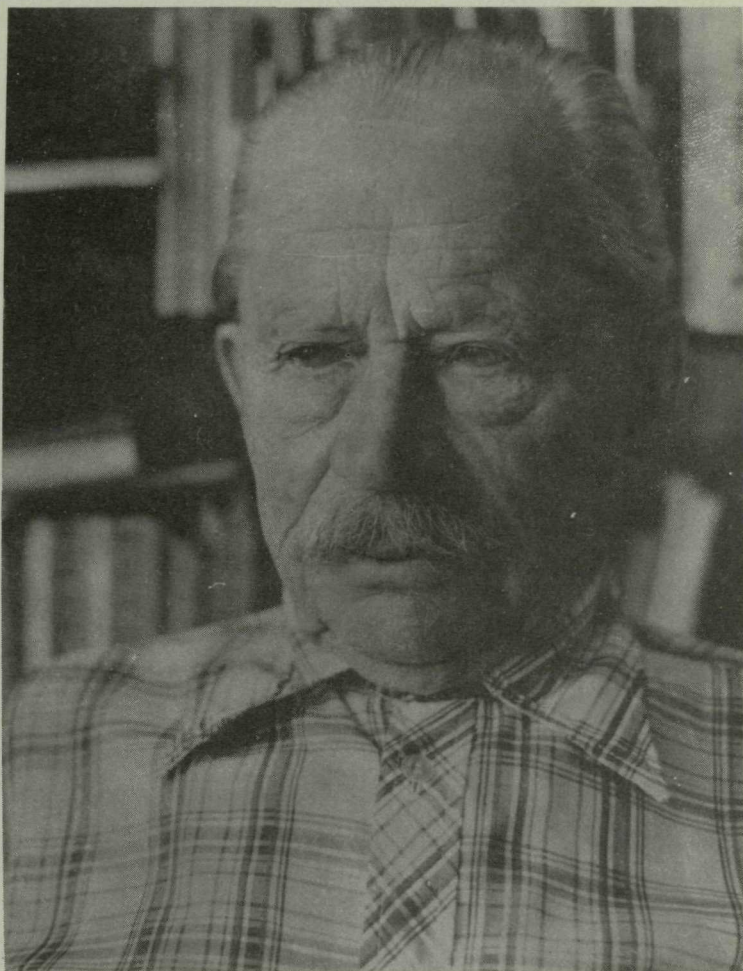
(18. oldal)

Fiatalköltők versei

(24–25. oldal)

Írások a bűnözésről

(29. és 33. oldal)

Hegyesi János Szolnokon, 1990. március 12-én

A KOR FALÁRA

Zalán Tibor

Töprengés az ugaron

Esik a jeges tavaszi eső, veri a világot, mondják a parasztok, aranyat ér ez az eső, aranyat ér a földnek, a vetésnek. Vasárnap meglátogatott az apám. Szomorkásan ült a szobámban és egyszerre indulatosan megjegyezte: nincsenek megművelve a földek. Nem lesz itt kenyér. Parlagon hagyták, ezek, az országot. Így mondja, ezek, s ennél a szelíd embernél az ilyen szavak a mélységes megbántottság jelei. Kubikos volt, mit neki a föld! S lám, a föld neki mégiscsak az, ami azoknak, akik megművelik. Élet, az élet teste. Közel van hozzá, nem csak,

mert lapátolta, nem csak, mert állt a cséplőgép mellett, nem csak, mert izzadt a kukoricatörésben, nem csak, mert mértani pontossággal mérte ki a kertünkben a sétálóutakat a vetemények között. A földből gyúrtság emlékezetten túli, teremtő pillanata éled meg benne, ha kinéz a vonatablakon és földekre lát. Megműveletlen, szomorú földekre.

Üldögélünk, és azt kérdezzük egymástól, mi lesz. Mi lesz, mi lesz? Erre persze a kormány illetékes cáfolója azonnal rávágja, hogy nézzük meg a nyugati lapokat, az van, az

Folytatás a 48. oldalon

Seprősi-Czárán György

Hérakleitosz tévedett

„... örömmel ad hálát Istennek, hogy az átszenvedett aljas támadások, legdurvább erőszakoskodások, mellyel kedves körünktől rabló módon megfosztottak bennünket, valahára megszűntek... Fájdalommal és undorral tekinthetünk vissza a borzasztó forradalmi időkre és az ezt követő még borzasztóbb communismus idejére, midőn a szabadság, egyenlőség és testvériség hangzatos jelszavával hatalmat kezükbe ragadó lelketlen gazok által félrevezetett tömeg minden törvényt lábbal tiporva, rombolva pusztított, fosztogatott, rabolt,... távozniok kell mindazoknak, kik a vörös uralom alatt körünk elleni merényletben bármily csekély részt is vettek.”

Mert bár a tiszteletre méltó görög bölcs, Hérakleitosz szerint kétszer nem léphetünk ugyanabba a folyóba; nekünk, magyaroknak ez is sikerülhet(ett).

Egyébiránt az idézett szöveg a költői Katolikus Gazda- és Munkáskör választmányi ülésén hangzott el, 1920. december 19-én.

A helyreigazítás Golgotája

A Pesti Riport mint szórakoztató napilap jegyzi magát. Meglepetéssel olvasom egy ilyen profilú lap hasábjain az Örményország Golgotája című írást.

„A pogány örmények a negyedik században tértek át a keresztény vallásra... A középkorban szakadt csak ketté a vallás az iszlám, s a bizánci ortodox hit felé. A kettőt azonban bravúros módon eggyé ötvözte, s ötvözi az örmény kultúra.”

170-ben Hieropoliszban (Kisázsia) 26 püspök zsinatot. Kis- Örményország ekkor már keresztény. Nagy-Örményország III. Tridat uralkodása alatt, 295-305 között lett kereszténnyé. Továbbá illendő megjegyezni, hogy Örményország tette először államvallássá a kereszténységet.

Megdöbbenéssel olvasom, hogy az iszlám és a bizánci ortodox vallás, illetve kultúra házasításából öszvérmódra alakult ki az örmény kultúra. Tessék mondani, őket hívják örmény katolikusoknak?

Tévedni, persze, emberi dolog. Felfedni és helyére tenni a dolgokat – Golgota.

Petíció

József Attila (fiktív) parlamenti felszólalása:

„A harcot, amelyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés s rendezni végre közös dolgainkat, ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

Tartalom

Zalán Tibor: A kor falára	1. és 48. old.
Seprősi-Czárán György glosszái	2. old.
Hegyesi János: Szegény ember volt az apám (vers)	3. old.
Az életem – történelem (emlékezés) (lejegyezte Kőváry E. Péter)	4. old.
Sarusi Mihály: A magyar út őre (jegyzet)	9. old.
Hegyesi János: Berekfürdőn; Az én kutyabőröm...; Úrvacsora (versek)	10. old.
Turóczyné Veszteg Rozália: A jász népfőiskolák történetéből (tanulmány)	12. old.
Vadász István: Értelmiségiek, vezető állású szellemi dolgozók Tiszafüreden és környékén a rendszerváltás előtt (tanulmány)	15. old.
Lengyel Boldizsár: Hétköznapi feltámadások (interjú Kornis Mihály íróval)	18. old.
Molnár H. Lajos: Kinyújtott gyermekkezek (rádiókritika)	23. old.
Erdei-Szabó István: XX. századi sorstörödédek (vers)	24. old.
Seprősi-Czárán György: Köz-érzetem (vers)	24. old.
Farkas Péter: Történelmi kitekintés (vers)	24. old.
Szabó András: Az utolsó álom (vers)	25. old.
Oláh Judit: Ének este (vers)	25. old.
Balogh Sándor: az öreg (vers)	25. old.
Dienes Eszter: Történetek Kunhegyesről, a Sárkány-tó utcából (elbeszélés)	26. old.
Lengyel Boldizsár: A bűnözők és a rendőrség (interjú)	29. old.
Paksi Éva: Intim dolgok (riport)	33. old.
Szabó László: A közelmúlt emlékei (tárca)	36. old.
Jurkovicz János: Darázsészkek (riport)	39. old.
Rideg Gábor: Kísérlet a XX. századi magyar festészet történetének modellezésére (tanulmány)	42. old.
Rigó József: Hamis szenvedélyek (színházkritika)	47. old.
A címlapon Hegyesi János arcképe (fotó Tarpai Zoltán).	
Dzsurbán Ágnes ruhatervei a 17., 28., 32., 38., 41. és a 46. oldalon.	
Kardos Tamás fotói a 33., 34. és a 35. oldalon.	
A piktográfákat és iniciálékat Györfi Sándor tervezte.	

Jászkunság

Társadalmi és kulturális folyóirat. 1992. április XXXVIII. évfolyam 2. szám. Megjelenik kéthavonta 48 oldalon, A/4-es nagyságban.

A szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 65.

Telefon: (56) 37-610

Szerkesztőségi fogadóóra: szerda 10–13 óráig

Főszerkesztő: Körmendi Lajos

Olvasószerkesztő: Dorkovics Ágnes

Technikai szerkesztő: Dede Géza

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Szerkesztőbizottság: dr. Botka János, Csatári Bálint, Fekete-Szabó Sándor, Györfi Sándor, dr. Kerékgyártó T. István, Körmendi Lajos, dr. Mrena István, Sarusi Mihály, dr. Szabó László, dr. Tóth Albert

Kiadja a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár,
5001 Szolnok, Kossuth tér 4. Pf. 139 Telefon: (56) 41-333.

Felelős kiadó: Bertalané Kovács Piroska

Készült a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár nyomdájában.

Felelős vezető: Demeter Miklósné

Megvásárolható Jász-Nagykun-Szolnok megye közművelődési intézményeiben (könyvtárak, művelődési házak, múzeumok). Előfizethető rózsaszín postautalványon a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár címén.

Csekken történő megrendeléskor kérjük feltüntetni a Jászkunság nevét.

Egyes szám ára: 38.-Ft

Előfizetési díj egy évre: 228.-Ft

ISSN: 0448-9144

Búcsú Hegyesi Jánostól

(1899–1992)

Hegyesi János, a nemzetgyűlési képviselő (1947)

Hegyesi János

Szegény ember volt az apám...

(Juliskámnak)

*Szegény ember volt az apám,
én se hoztam a világra kincset,
ha valahol találtam is, –
tőle a sors mindig visszaintett.
Lelkembe csak vágyat hagyott
s néha-néha azt is összezúzta,
rózsák helyett az utamat
tövisekkel, búval koszorúzta.*

*De mióta enyém lettél,
amióta hű szerelmed érzem,
utamon a töviset is
gyöngyharmatos rózsaszálnak nézem.
S bár kívüled a világon
egyéb kincsem se vagyonom nincsen,
a világért nem adnálak
egyetlenegy kökényszemű kincsem!*

1937

Balról jobbra: Hegyesi János, Hegyesi Jánosné,
Szűcs Sándorné és Szűcs Sándor

Füzesgyarmat, író-olvasó találkozó 1973. október 15-én.
A versmondó kislány mögött balról jobbra:
Erdélyi Honos, Erdélyi József és Hegyesi János

Hegyesi János

Az életem – történelem

„Az utak őre” című könyvemben már megjelent önéletrajzomból egy részlet 1985-ben. Annak első részét 1974-ben a Szabad Föld pályázatára írtam, és azzal első díjat, 7 napos lengyelországi utazást nyertem. Utána többek írásával együtt *Bajor Nagy Ernő* egy antológiában, könyvben is megjelentette. Ezt olvasta dr. *Vígh Károly* történész, és előszóban is, de később levélben is arra biztatott, hogy írjam tovább, mert életutam során sokat láttam, sokat tapasztaltam, tehát írjak meg minden említésre méltót. Sajnos nagyon zaklatott életem volt, és a sok küzdelem, s a néha igazságtalan megbántások mindeddig hátráltatták, hogy megírjam. Most azonban, mivel író, újságíró barátaim is egyre ösztönöznek életrajzom befejezésére, túl a 87. évemen, hozzáfogok.

 már említett – s Békéscsabán 1985-ben megjelent – könyvemben részletesen szólok gyermekkoromról. Itt csak a legfontosabbakat említem hát: Füzesgyarmaton születtem 1899. október 18-án, szegényparaszt szülőktől. A szüleim szorgalmas emberek voltak, az édesanyám jó beosztással úgy tudott gazdálkodni kicsiny udvarunkon, hogy ha nem is dúskáltunk a bőségben, de ennivalónk mindig volt.

Olvasni nagyon szerettem, de hat elemi után nem tanulhattam többet. Legalábbis iskolában nem. Borbélynasnak adtak, de hamar megszöktem a műhelyből, akárcsak attól a szabómesztértől, akinél Budapesten próbáltam szerencsét. A fővárosból végül is az első világháború kitörése hozott haza. Apám aratást vállalt, s én szedtem utána a markot, de megtanultam kaszálni is. Azután eljött 1917. Engem is besoroztak. Egyenesen a nagyváradi várba vonultam be, onnan két nap múlva Horvátországba vittek. A Drávában tanultam meg úszni. Ott ért a '18-as első forradalom. Onnan kerültem haza no-

vember 5-én, itthon mi, a fiatalabb korosztály, hamarosan megint behívót kaptunk, mert a Károlyi-kormány elrendelte a legfiatalabb öt korosztály bevonulását. Ismét a nagyváradi várba vonultam be. A '18-ról '19-re forduló telet ott töltöttem. Február végén leszereltek bennünket, azt már megírtam én egy írásomban, hogy az minden volt, csak nem katonáskodás. Semmiféle fegyelem nem volt. Mikor aztán hazakerültünk, akkor már a proletárdiktatúra megalakult. Megjött a felhívás, hogy a Vörös Hadseregbe jelentkezünk. Én is jelentkeztem önként, innen Gyarmatról valami 26-an mentünk el. Hát nem mindünket egy helyre hívtak be, de valami 14-en Gyulán szereltünk fel. Már akkor eszembe jutott nekem, hogy a négyéves háború alatt sok millió magyar katona harcolt idegen harctereken, és amikor a '18-as őszirózsás forradalom idején az akkori honvédelmi miniszter olyan kijelentést tett, hogy nem akarok katonát látni, minden katonát szélnek eresztettek akkor, nem gondolt senki arra, hogy a határainkon fegyveres őrseget kellene hagyni. A határok védelmére nem volt ember.

Abból egyébként, hogy vöröskatoná voltam, nem lett bajom '19 után. Én akkor soká kerültem haza, ugyanis az történt, hogy Fegyvernek alatt megsebesültem. Szombathelyen tértem magamhoz. Mikor én Szombathelyről visszajöttem, akkor már a románok Pesten voltak. Ahogy kiszálltam az állomáson a vonatról, mindjárt el is fogtak. A Mária Terézia laktanyában, az Üllői úton gyűjtötték össze a foglyokat, és a románok közt sok volt, aki magyarul tudott. Azok megmondták, hogy ma délután visznek bennünket ki Romániába, hadifogságba. Hatan öszezbeszélünk, megszöktünk. Akkor én elmentem a Dunántúlra, nem mertem hazajönni, hátha keresnek. Majd később, csak egész késő ősszel jutottam haza. Részesarató lettem, utána két évig Szegeden szolgáltam utászként.

Itt a csíkszentsimoni *Veres Kázmér* mérnökhadnagy, az oktatótisztünk lehetővé tette, hogy a tiszti könyvtárból rendszeresen könyveket kölcsönözsek. 1922-ben szereltem le, gazdálkodni próbáltunk apámmal néhány holdon, közben 1924-ben megnősültem, kölcsönből házat építettem. Amikor a feleségem 21 évesen elhalt mellőlem, Pestre menekültem, de nem volt maradásom, apám is hívott haza, levelet írt, hogy útori állást kapnék. Elfogadtam. Újra megnősültem.

Ez időben kezdtem el írogatni. Akkor már olvastam *Veres Péter* meg *Szabó Pál* munkáit is. Megismerkedtem a sárrétudvari *Nagy Imrével*. Szegény Nagy Imre nagyon jól költő volt, gyönyörű szép verseket írt, elsírta a parasztbánatokat, mert hát szegény parasztember volt, de azonkívül fizikai tekintetben nagyon gyenge, beteges ember. Utóbb már dolgozni se bírt. Mikor meghallottam, hogy a Holtak derese című könyve megjelent, akkor áthívtam a füzesgyarmati munkáskörbe, ott bemutattam a munkatársaimnak: itt van egy szegény költő, ugyanolyan szegényparaszt, mint mi vagyunk, és ajánlottam a figyelmükbe, hogy akinek van egy pár forintja rá, vegye meg a könyvet.

 Iső versem 1934-ben a budapesti Kis Újságban jelent meg. Figyeltem a politikai, sőt most már az irodalmi élet jelenségeit is, a Szeghalomvidéki Hírlapnak állandó munkatársa voltam. Majd megismerkedtem *Szabó Pállal*, *Sinka Istvánnal*. Ők már akkor hívtak maguk közé, amikor a Kelet Népe című lapot megindították. Sajnos, közalkalmazott lévén, nem mehettem mindig oda, ahová kellett volna, vagy szerettem volna.

Szabó Pállal többször találkoztam, jó barátok lettünk, bár ő öregebb volt nálam, mindig úgy szólított, hogy János komám. Mikor Szabó Pál megvette

a Szabad Szó című hetilapot, akkor ismét kaptam tőle felszólítást, hogy küldjek be írásaimból. Attól kezdve aztán folyamatosan írtam a Szabad Szóba. Itt, Füzesgyarmaton a lehető legrosszabbul fogadták, hogy írogatok. Az olyan dolog, hogy a tudatlan falusi ember, aki nem ért az irodalomhoz, nem tudja, hogy mi, el se tudja képzelni; az egyik azt mondja, nézd már, mit akar ez, úr akar lenni?

1942-ben a szeghalmi Péter András Gimnázium igazgatója, Fülöp Károly és tanártársai arra biztattak, hogy adjam oda az addig megírt verseimet. Előzőleg Sinkának is ők adták ki az első kötetét. Így történt, hogy Zord időben címen megjelent első verseskötetem. A Szabad Szó szerkesztőségében megismerkedtem *Erdei Ferenc*cel, *Darvas Józseff*el, *Féja Gézával* is.

1943 nyarán, egy szombaton este, mikor a munkából hazajöttem, azzal fogadott a feleségem, hogy hívat a bíró, menjek el hozzá. Elmentem, és a bíró közölte velem, hogy Rátz Jenő tábornok, volt honvédelmi miniszter és családja itthon van – Gyarmaton volt 60 holdjuk –, és a lányuk, *Rátz Erzsébet*, aki újságíró, megtudta, hogy él itt egy parasztköltő, és szeretné megismerni. Kedvesen fogadott, nem pózolván és nem is leereszkedő modorban, hanem természetes egyszerűséggel. Irodalomról, versekről beszélgettünk, majd arra kért, küldjek a lapjukba, az Egyedül vagyunk című lapba írásaimból. Erre azt feleltem, hogy én eddig ebből a lapból csak egy példányt olvastam ugyan, de úgy látom, hogy a lap dicsőíti és támogatja a németek háborús politikáját, én pedig se a háborút, se a német öncélú fasiszta politikát nem szeretem. Ezért nem látom értelmét, hogy foglalkozzam velük. Láttam, hogy szavaimat megütközéssel fogadta, de azért amikor búcsúzni akartam, azt mondta, még szeretne bemutatni az édesapjának. A tábornok a ház végénél, a gangon egy kerti asztalnál üldögélt. Odamentünk és bemutatott. A tábornok kezét nyújtott, és helyet mutatott magával szemben egy kerti széken, majd cigarettával is megkínált.

Az én szerény költői munkám nemigen érdekelte, ellenben azt kérdezte

tőlem, hogy mi a véleményem a háborúról. Erre én megkérdeztem, hogy fel lehetek-e őszintén. Azt felelte, hogy nyugodtan mondjam meg, mit gondolok, sőt el is várja, hogy őszintén legyek. Na, erre én bizony csakugyan őszintén megmondtam, hogy végzetes nagy hiba volt a magyar népet a németek mellett háborúba vinni, mert ezt a háborút a németek elveszítik, és magukkal rántják Magyarországot is a pusztulásba, s én a végén borzalmas nemzeti katasztrófát látok. Mikor ezeket mondtam, csak egy kis árnyalatnyi borít láttam az arcán, de a hangján egy csepp ingerültséget nem éreztem. Amikor nyugodtan azt kérdezte, hogy milyen iskolát végeztem, megmondtam, hogy hat elemit. Azt mondja erre, na lássa, fiam, én pedig elvégeztem a legfelsőbb katonai akadémiát, azonkívül az egyik legmagasabb pozícióban voltam és vagyok most is, s ha már magasabban állok, következésképpen messzebb is látok, mint maga. Németország pedig ebben a háborúban győzni fog. Mi pedig az első világháború trianoni szerződése folytán elveszített nagy területeinket visszakapjuk, ha nem is egészében, de részben. Annyit mondtam, hogy majd meglátjuk, meg hogy mesésk néha, hogy aki nagyon magasról nézi a dolgokat, a közvetlen előtte lévő tárgyakat nem látja és megbotlik, s minél magasabban van, annál nagyobbat bukik. Ezzel felálltam és elköszöntem. A találkozó érdekessége még az is, hogy egyáltalán nem sértődtek meg, sőt a kisasszony és az édesanyja, akik ott végighallgatták a vitát a tábornokkal, meghívtak, hogy ha Pesten járok, látogassam meg őket ott is. Megadták a címüket is, én pedig még abban az évben valóban meglátogattam őket. Az alagút budai bejárata mellett laktak egy szép villában. Azzal a határozott szándékkal mentem, hogy ha otthon találom a tábornokot és szóba áll velem, megpróbálom rábeszélni, hogy vonuljon félre a végzetes politikai irányzattól, még nem késő. De hát nem volt otthon, csak a kegyelme-sasszony. Többet nem is találkoztam velük, csak még egyszer *Rátz Jenő* nével. Az a találkozás drámai és felejthetetlen volt. Akkor történt, mikor a

férje, a tábornok már börtönben ült, s lányát is, mint háborús bűnöst, életfogytiglanra ítélte a népbíróság. Én pedig a Nemzeti Parasztpárt központjában dolgoztam mint országgyűlési képviselő. Oda jött be hozzám, és sírva, zokogva mondta, sokszor eszébe jut, hogyan vitáztam a férjével, és nekem lett igazam. Ők meg elpusztulnak, férje, lánya börtönben, fiuk elesett a harctéren, ő pedig bár szabadon van, de teljesen egyedül, semmi nélkül. Reménytelenül áll a világban, mert lakásukat földig rombolta a bombatámadás, és mindenük odaveszett. Én ekkor nagyon megsajnáltam ezt az asszonyt, mert éreztem, tudtam, hogy jó lelkű teremtés, és szinte fájt, hogy abban az ügyben, amit kért, nem tudtam segíteni. Az ő világuk elsüllyedt, és vele kellett süllyedni nekik is, mert ez a törvény.

mlítettem már, hogy 1942-ben, a szeghalmi Péter András Gimnázium, Nagy Miklós igazgató és Fülöp Károly tanár szerkesztésében „Zord időben” címmel kiadta első verseskötetemet. Ezt követően a második világháború legkritikusabb éveiben vakmerően forradalmi hangú verseket és cikkeket írtam. Ez időben jelent meg egy olyan cikkem a Szabad Szóban, amit a moszkvai rádió magyar nyelvű adásában szó szerint fölolvastak. Emiatt 1944 nyarán egy csendőrnagy százados is lejött Gyarmatra Pestről.

Én már egyébként 1943-ban világosan láttam a jövőt, ezt meg is írtam „Új napot várok – keletre nézek” című versemben. Hát az új nap nekünk Gyarmaton már 1944 októberében eljött. Decemberben azután, mikor az Ideiglenes Nemzetgyűlést készítették elő, egy üzenetet kaptam Erdei Ferenc-től Debrecenből. Egy vasutas hozta az üzenetet, hogy egy másik vasutas mondta Püspökladányban: Hegyesi Jánost értesítsék Gyarmaton, hogy jöjjön Debrecenbe.

Szekérrel mentünk Püspökladányba, onnan tehervonattal Debrecenbe.

Hát az borzasztó látvány volt: az állomás lebombázva, a körülötte lévő házak mind romokban. Az Arany Bika Szállóban volt a központ, ott szálltak meg a politikusok, azok, akik az ország minden tájáról meg Szegedről jöttek. A nemzetgyűlésen Erdei biztatására én mondtam beszédet a Nemzeti Parasztpárt nevében. Azt a történetet én már megírtam, de nem csak én, a debreceni beszédemet könyvben is megjelentették, a kormány által, az Ideiglenes Nemzetgyűlés 40. évfordulójára kiadott szép kötetben, ebben benne van az én debreceni beszédem szó szerint. Erről nincs mit mindanom, akit érdekel, elolvashatja.

No, a beszédem hatására Erdei Ferenc ottfogott mindjárt. Mikor az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek a márciusi rendelete megjelent a földosztásról, engem a Békés megyei Földbirtokrendező Tanácshoz osztottak be, akkor Gyulán töltöttem néhány hónapot. De jött értem egyszer Veres Péter, hogy Erdeivel úgy határoztak – mivel a kormány is felköltözött Pestre, és megalakult Budapesten a Nemzeti Parasztpárt központja is, ahol rám szükség volt –, hogy itt a megyében váltassam fel magamat valamelyik parasztpárti emberrel, én pedig menjek fel. Így kerültem én a pártközpontba.

pártközpontban a panasziroda vezetőjének tett Erdei Ferenc. A munkám abból állt, hogy az ország minden részéből érkező levelekre kellett válaszolni, sőt, amiben tudtam, nekem kellett intézkedni. Erdei Ferenc, mint belügyminiszter, segítségemre volt, megismertetett minden minisztériumnál olyan emberekkel, akikhez én bizalommal fordulhattam. Azoknak be is mutatott, hogy fogadjanak engem, ha megyek valamilyen ügyben, és legyenek segítségemre. Így sok ügyet el tudtam intézni.

Az 1945-ös őszi választáson engem ismét jelölt a Nemzeti Parasztpárt, és abban az időben az író Kovács Imrével jártuk a vármegyét. Az országgyűlés

jegyzője lettem, s ezt a tisztséget egyfolytában viseltem egészen 1949 májusáig, amikor is a Ház föloszlatása után véglegesen otthagytam a politikát.

Közben a Nemzeti Parasztpártban '46-ban már pártigazgatónak is megválasztottak. Még ha valami vendég jött hozzánk, még az is az én gondom lett. Közvetlen Veres Péter szobája mellett állt az én szobám, ajtó nyílt át egyik szobából a másikba, sosem volt bezárva, átjött egyszer Péter, hogy jön hozzánk egy magas rangú vendég, Groza, a román miniszterelnök, gondoskodjam róla.

Jelzem, én magam is bent voltam, mikor odajött, átjött Péter, hogy gyere már be te is, János. Groza nagyon rendes ember volt, tisztán beszélt magyarul, itt tanult Magyarországon. Kezet fogott velem is, de ezt csak mellékesen említettem.

Szóval csináltam mindent, amit rámbízta, de kedvvel csináltam, egészen addig, míg a parasztpárt bomlani nem kezdett. A végén már egyedül csak én kardoskodtam azért, hogy igenis a munkások pártja mellett, ha már ők egyesültek, a Nemzeti Parasztpártot, mint a parasztság érdekvédelmi szervezetét, politikai szervezetét meg kellene hagynunk, és ehhez ragaszkodjunk.

Amikor Rajk Lászlókat perbe fogták, s készült ellenük a kegyetlen per, behoznak hozzám egy ívet, az asztalomra teszi egy fiatalember, hogy írjam alá. Látom, hogy azon már sok aláírás van. Megkeresem az elejét, hogy miről szól ez. Felesleges elolvasni, azt mondja a fiatalember, mindenki aláírta. Hát én nem írok alá semmit, míg nem tudom, miről szól. A fejrészen a következő szöveg állt: Alulírottak követeljük Rajk Lászlónak és bandájának a halálbüntetését. Mondom, vigyed előlem, én ezt nem írom alá. Meg volt döbbenve, hát mindenki aláírta, János bácsi. Nem bánom, én akkor sem írom alá. Sőt, nem elégedtem meg ennyivel, láttam, hogy ezt irodáról irodára hordják, elindultam, gondoltam, jogom van hozzá. Mentem irodáról irodára, keztem dorgálni a többieket: hogy írhattok alá ilyen szennyest? Honnan tudjátok, hogy bűnösök azok az embe-

rek, ez nem a mi dolgunk, a bíróság dolga.

Alig jövök a harmadik irodából ki-fele, mikor megállít Erdei titkárnője, hogy hívat engem Erdei Ferenc. Mit csinálsz te, János – támadt nekem Erdei –, hát hogy képzeled ezt, hogy Rajk László érdekében agitálsz. Ha Rákosi emberei ezt megtudják, könnyen megtörténhetik, hogy rádfogják, hogy a baráti köréhez tartoztál, és mellé vágnak. Én ingerültségemben azt mondtam Erdeinek, sose beszéltem vele olyan keményen, mondom, vágjanak oda, még ott is megmondom a bíróságnak, hogy nekik sem hiszem, hogy az az ember, aki partizánként harcolt a németek ellen, most meg hazaáruló tudna lenni, ezt nem hiszem. Hát ezzel aztán megint magamnak ártottam, az biztos, mert utána jött nemsoká az, hogy nem volt szabad a parlamentben felszólalnom, nem volt szabad a párt lapjába cikket írnom, nem volt szabad a megyékbe kijönni beszédet tartani.

mikor a parasztpárt már bomlóban volt, szóval tudott dolog volt, hogy nemcsak a parasztpártot, hanem minden pártot megszüntetnek, jön az egypártrendszer, Erdei magához hívatott, és elkezd nekem mondani: Nézd, nyugodj már bele, hogy a párt megszűnik, nemcsak a miénk, minden párt. De ha velünk akarsz tartani, még az sem muszáj, hogy belépj a pártba, csak velünk tartsál. Jöhetsz tovább, lehetsz képviselő is, bírom Rákosi ígéretét, nem tudom miért, de kedvel téged, hogy magasabb pozíciót fogsz kapni. Azt mondtam erre, hogy pont Rákosi miatt nem megyek, mert az a politika, amit ő elkezdett, az katasztrófához vezet. Higgyetek már nekem – mondtam –, több írásommal be tudom bizonyítani, hogy mindig előbb megláttam a rosszat, mint a kortársaim. Azt mondja erre Erdei, hogy sajnálom, akkor nem lehetsz képviselő sem. Nem kergetett engem az apám egyszer sem az udvaron ostorral – válaszoltam –, hogy nekem képviselőnek kell lenni, megvan még otthon a kaszám is, kapám is, elszenvedem a többi paraszttal együtt, ami jön a parasztságra. Velük együtt

inkább, minthogy engem egy is árulónak tartson.

Azt mondta erre Erdei: Válassz magadnak valamilyen foglalkozást, és ahova akarod, oda elhelyezlek. Erre azt mondtam neki, hogy én semmi olyat nem vállalok, ahol csak az lenne a dolgom, hogy más megcsinálja helyettem azt a valamit, s nekem csak alá kelljen írni.

Így történt, hogy engem Erdei kinevezett a Budapesti Államépítészeti Hivatalhoz műszaki felügyelőnek. De itt már nem sokáig volt maradásom. Jártam a Lukács fürdőbe kezelésre, azt mondom ott a kedves orvosomnak, Kovács Zoltánnak: Te, Zoltán, én unom ezt az itteni packázást, ami itt megy velem, nem kérhetném én ezzel a bajjal a nyugdíjaztatásomat? Dehogyanem, azt mondja. Otthon megvan még az öt hold földem, két holdat az útrőri keresetemből vettem, három holdat kaptam a földosztás során. Hatot kaptam volna, de háromról lemondtam, jusson mindenkinek, nekem elég lesz ez. Azt megmunkálnám, meg egy kis nyugdíjat kapnék, megélek én abból, és nem bántogatnának engem ezekkel a politikai dolgokkal, mert torkig vagyok vele. Azt mondja az orvos barátom, hogy nagyon okos gondolat, János. Tovább élsz 10 évvel, ha otthon fizikai munkával töltöd az időt a szabad levegőn. Olyan orvosi igazolást kaptam, hogy annak alapján kérhettem a nyugdíjazásomat. Ez '49-ben volt. A szívemre is ráment az a sok bánat, ami már 1947-től folyamatosan ért a párton belül is, irigyeim részéről. A két térdem reumás volt. A kevés nyugdíjjal, amit kaptam, Pesten egyébként sem tudtam volna megélni, itthon még akkor volt az az 5 hold földem.

gen ám, de jött ez a tévesztés, s akkor az akkori elnök, akinek a földem a hatáskörébe került, rábeszélte, hogy

János bácsi, hát lépjen be a földjével maga is. Hát vigyétek, az Úr adta, az Úr el is veszi, elmondhatom rá. De János bátyám, szükségünk van nekünk az ilyen emberre, jól tud számolni, írása jó, nem kell magának kapálni

menni. Rábeszélte, hogy lépjek be magam is.

Az itteni „nagyfiúk” úgy beszéltek, mikor én hazakerültem, na, Hegyesi Jánost elcsapták, lejárt a mandátuma. Hát lejárt a mandátum, az igaz, mert a képviselőség az megbízatás csak, az nem állás, ha nem választják meg újból az embert, megy vissza az előző munkájához.

Vagyis: nem elcsaptak engem, önként vállaltam ezt a dolgot, nem akartam továbbmenni. Mert azt a politikát nem éreztem magaménak. És itthon is ellenségesen fogadtak. Pedig én a szocializmusnak nem voltam és nem is vagyok ellensége. De még ma is állítom, hogy ha a Nemzeti Parasztpártot hagyták volna a munkások pártja mellett, talán lehetett volna olyan szerepe, mint a gőzgépen a biztosítószелеpnek. Lehet, hogy a sok tragédiát okozó személyi kultusz törvénytelenégeit, és végső soron – ami szintén annak következménye volt – még 1956-ot is elkerülhettük volna...

Itt a faluban, Füzesgyarmaton még legutóbb is akadt pár ember, aki ellenem volt, holott '56-ban is én védtem a kommunistákat. Testi épségemmel nem törődve rohantam a verekedő tömeg közé, hogy a begyűjtési előadót kimentsem. Másképp agyonverték volna. A lábára kötelet kötözték, föl akarták akasztani. Másnap is jöttem értem éjjel fél egykor, hogy menjek, segítsék. János bácsira hallgatnak az emberek, segítsen nekünk – kérlelt a tanácselnök –, nagyon félünk, tüntetés lesz.

Utána meg hálálkodtak, hogy talán az életüket köszönhetik nekem. Szeghalomról a járási tanácselnök-helyettes autóval jött értem ezután. Menjek át – kérlelt – segíteni. Nem bír az emberekkel, osztani akarják az állami gazdaság földjét. Beszéljek velük. Ámentem oda is, no azért még külön is megkínóztak később a rendőrségen, hogy mit kerestem én Szeghalmon. az történt ugyanis, hogy négy hónap múlva, az események után, mikor már semmi baj nem volt, félig agyonverték. A gerincem törték el a rendőrségen. '57 februárjában történt. Még csak meg se hallgattak, ütöttek-verték. Két rendőr jött értem, nem vittek, csak azt mondták,

hogy menjek föl a rendőrségre. Nyugodtan mentem. Biztos kérdezni akarnak még valamit – gondoltam. Alig-hogy beléptem az ajtón, már zuhogott rám a gumibot, öten voltak egy hadnagy vezetésével.

Amikor abbahagyták, azt mondja ez a hadnagy: Úgy hallok, hogy a begyűjtési előadót maga vette ki a verekedők kezéből, akkor a párttitkárt miért hagyta megverni?! De hisz ott se voltam, válaszoltam. És különben is, én akkor októberben a beszédemben a tömeget arra kértem, ne bántsanak senkit, mert ez egy lázas állapot, nem tudjuk még, mi lesz a vége. Őrizkedjen mindenki attól, hogy bajt csináljon, magának is, másnak is. Ha bűnös valaki, majd lesz rá bíróság.

ozzátettem a beszédem végén azt is: azokat pedig, azokat a pártbereket vagy funkcionáriusokat, akik úgy

érezik, hogy munkakörüknél fogva ellenszenvet vívtak ki maguk iránt, nagyon kérem, ne mutatkozzanak az utcán. Ennek ellenére a párttitkár másnap sétálgatott.

Hát maguk tesznek szemrehányást nekem, tettem még hozzá. Én fegyvertelenül a tömeg elébe vettem magam, hogy emberéleteket mentsek, maguk pedig azon a kritikus napon ki se mertek mozdulni a rendőrszobából. Erre még jobban megverték. Esméletemet vesztettem, arra ébredtem csak, hogy lavorból locsolják az arcomat vízzel. A végén aztán még csak internálni se tudtak, mert nem volt rá ok.

A hadnaggal beszélte később egy gyarmati ember, mikor Csabán találkoztak – már akkor civilben volt a rendőr –, és érdeklődött irántam. Mondta a gyarmati ember, hogy úgy hallotta: itthon van már János bácsi, de nem tud mozogni. Na én jól megjártam amiatt az ember miatt – azt mondta erre –, nem tudtam én, hogy Pesten még képviselő, de még író barátai is vannak. Mi akkor úgy voltunk, hogy akit elébünk hoztak, jól összevertük.

Nem is ismertem én ezt a Hegyesit, nem tudtam, hogy kicsoda, micsoda.

Elég bajt csináltak, válaszolta az a gyarmati ember, inkább köszönetet érdemelt volna, védte az itteni kommunistákat. Erre a rendőr azt is elárulta ennek a gyarmatinak, hogy előtte mindig jól bepálinkáltak. Éreztem én akkor is, hogy csak úgy bűzlöttek a pálinkától. A hadnagyot lefokozták, embereivel együtt 14 napig letartóztatásban volt, majd az állásából is elbocsátották énmiattam, igazolva azt, hogy túlkapás történt, hatalmi túlkapás, de aki uszította őket, annak semmi baja nem lett. A tanácselnök meg, akinek módjában lett volna odaállni és azt mondani, hogy ne bántsátok ezt az embert, hiszen védett bennünket, nem szólt, sőt mikor *Dobi István* üzenté, hogy a község elöljárósága ajánló írást adjon, mert nekem tisztességes nyugdíjat akar megállapítani, akkor a tanácselnök azt mondta, hogy ő nem adhat ki ilyen írást, mert a párt megtiltotta. Akkor azt mondtam, mikor ráhúztam az ajtót, úgy áldjon meg az isten, ahogy érdemes. Szerencsétlen halálal halt meg. Felborult vele a hintó.

Na én fűzőben jártam két évig, de meggyógyultam. *Dobi István* üzenté nekem *Ortutay Gyulával*, aki ezt le-
vélben megírta, hogy beszélgettek rólam, és Dobinak nagyon fáj mindaz, ami velem történt. *Dobi* jó barátom volt nekem. El voltam keseredve, a tollat is félretettem már, azután mégis nekifogtam, írtam egy pár verset, beküldtem, közölték, aztán kezdtek meghívni író-olvasó találkozókra itt a megyében. Tetszett az embereknek, amit előadtam. A rádióban én már előbb is szerepeltem, ugyanis *Karsai Elektől* kaptam levelet, hogy utazzak fel, megfizetik a napidíjat, meg az útiköltségemet, mert a rádióban akar egy részletet közölni a debreceni beszédemből. Akkor felmentem *Pestre*, ez még '56 előtt történt. Aztán tv-riportot is vett fel velem

bent a központban *Karsai Elek*. Egy-más mellé ültünk a kamera előtt. '56 után egy ideig nem vettem tudomást rólam körülbelül 10 évig, akkor megjelent a *Feleljetek nekem* című verseskötetem.

Ez úgy történt, hogy *Veres Péter* itt volt nálam, többször meglátogattott, azt mondja egyszer, mikor beszélgettünk, te *János*, jelent meg neked egy kis köteted, és jó verseid vannak, jó volna azt kiadni még egyszer, mert hiszen azt nem olvashatták csak itt a megyében. A pesti közönség nem is ismeri! Hát nem, mert tulajdonképpen itt a megyében osztottuk el az egészet, mindössze Erdélybe ment körülbelül száz darab, ötvenet csak Nagyszalontára rendeltek, s *Kolozsvárra* is kértek belőle annak idején.

Azt mondja *Péter*: ki kellene adni. Nincs nekem ahhoz türelmem, hogy kilincseljek a kiadóknál –, mondom. Azt feleli erre: Nem is úgy gondolom én, majd beszélek *Darvassal* – akkor már *Darvas* volt az Írószövetség elnöke –, majd ő előkészíti. *Darvas* mindig szeretett, becsült téged, beszélek vele. Tényleg kaptam egy levelezőlapot, *Péter* előszeretettel levelezett levelezőlapon, nem szeretett nagyobb leveleket írni. Annyit írt csak: Beszéltem *Darvassal*. *Darvas*tól tényleg kaptam felkérő levelet. Így történt, hogy fölvittem egy kis kötetre való verset, bementem *Darvas*hoz, ő meg átadta a Szépirodalminak.

Így jelent meg a Szépirodalmi Kiadónál a „*Feleljetek nekem*” című kötet. Ebből is már úgy kaptam vissza egy meghalt barátomtól egy könyvet, egy másikat meg egy másiktól, mert elfogyott mind. Ezt is kérték többször, hogy miért nem adják ki második kiadásban? Bementem a sok biztatásra néhány éve a kiadóba, hát csak a titkárnőhöz tudtam bejutni. Azt mondta, hogy nincs bent az igazgató. Illés *Endre* igazgatót ismertem személyesen. De ismerem én a titkárnőket is jól: ha látják, hogy falusi emberrel van dolguk, igyekeznek eleve „kiszűrni”. Mit akarok az igazgatóval? – kérdi. Hát, mondom, az vol-

na a kérésem, hogy adják ki második kiadásban a „*Feleljetek nekem*” című kötetet, kiadhatnák dupla példányban az azóta megírt verseimmel, tehát felújítva. Akkor felesleges, hogy az igazgató úrral beszéljen – válaszolta –, mert annyira túl vagyunk terhelve a fiatal költők verseivel, most azokat kell támogatni.

Erről tehát lemaradtam, mint egy másiktól is korábban: mikor a „*Feleljetek nekem*” már nyomdában volt, *Darvas* azt mondta: Te, *János*, olyan jó cikkeid voltak *Szabó Pál* lapjában – annak idején ő is ott dolgozott egyébként mint szerkesztő –, nem tudnál azokból összeszedni? Dehogynem, csak hát nincs meg mind, mert mikor a csendőrök engem zaklattak, míg odavoltam a csendőrségen, szegény feleségem egy csomót eltűzelt. Szedjél össze, amit tudsz, segíték benne, hogy kiadjuk – így biztattott. Összegyűjtöttem én, bevittem hozzá. Na – azt mondja –, itt jó helyen van. Egy sárga dossziéba tette.

„Mikor a könyved megjelenik, a versesköteted, utána azon leszek, hogy ez is megjelenjen.” De közben egy hónap múlva meghalt. Még a kéziratokat is nehezen, két év múlva kaptam vissza a második feleségétől, *Miskolcra*. Előzőleg is kerestem, akkor azt mondták, hogy egyelőre nem lehet, később is próbálkoztam, de nem lehetett be se tekinteni az ott lévő iratokba, majd egy bizottság vizsgálja át az összes iratokat *Darvas* temetése után. Akkor azt jelentették, hogy ott nem találják. *Fábián Zoltán* még akkor volt ott, ő írta nekem levélben. Majd nagysokára a felesége visszaküldte, de nem mindet, egy borítékban, ami ki is volt szakítva.

Hát abból amit akkor ki nem adtak, azt összegyűjtöttem, és az most *Szeghalmon* van, a *Sárréti* füzetek sorozatban akarják kiadni. Együtt van egy bibliográfiai anyag is, amit a lányom gyűjtött össze, *Balogh Ferenc* pedig sajtó alá rendezte. Szóval kezdtek megint megbecsüléssel körülvenni.

*Lejegyezte 1986 adventjén
Kőváry E. Péter*

Sarusi Mihály

A magyar út őre

Miért? Miért fogadjuk őt ilyen szeretettel, csodálattal, fölnézve e kicsi emberre?

Nem egészen így, de valami ilyesmit kérdezett tőlem, amikor a nyolcvanas évek legelején a Fialat Alkotók Körébe kényszerített középkorú békésvármegyei tollforgatók Hegyesi-estjéről indultunk hazafele. Mások őt legföljebb semmibe vették. S mi más válaszolhattam: mert példaképnek tekintjük.

Ahogy az utcán fölnézett rám, a nála valamivel magasabbra nőtt ifjú férfira! Mármint hogy őt, e jó negyven évig semmibe vett parasztpolitikust, parasztköltőt?

Hogy feledhetném örömét! Ha nem is részleteztem, tudta, miért példa ő nekünk.

A nyolcvanas évek elején még igen kemény volt a diktatúra, de bennünk az

önkénti hatása egyre gyengült, kezdtünk megbátorodni: ki-ki a maga alkátának megfelelő mértékben kezdett mind nyíltabban szembefordulni a muszkavilággal. S milyen jó volt, hogy volt kihez fordulni, volt kitől mintát venni!

Hegyesi János volt az egyik.

Szegényember fia, a két háború közt, majd 1949-től újra útór odahaza, Füzesgyarmaton. Közben a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetőjeként, országgyűlési képviselőként próbált segíteni fajtáján. Mígnem világossá vált számára: 1949-től nem járhat a Rákosi útján.

Hazament újfent: utat készíteni. Ha már az Ország Útjáról leparancsolta a becsület, legalább a községi útról kaparhassa le a sarat. Hogy vállalta volna az Ország Útjának elzárását?! Útörként ő más tanult.

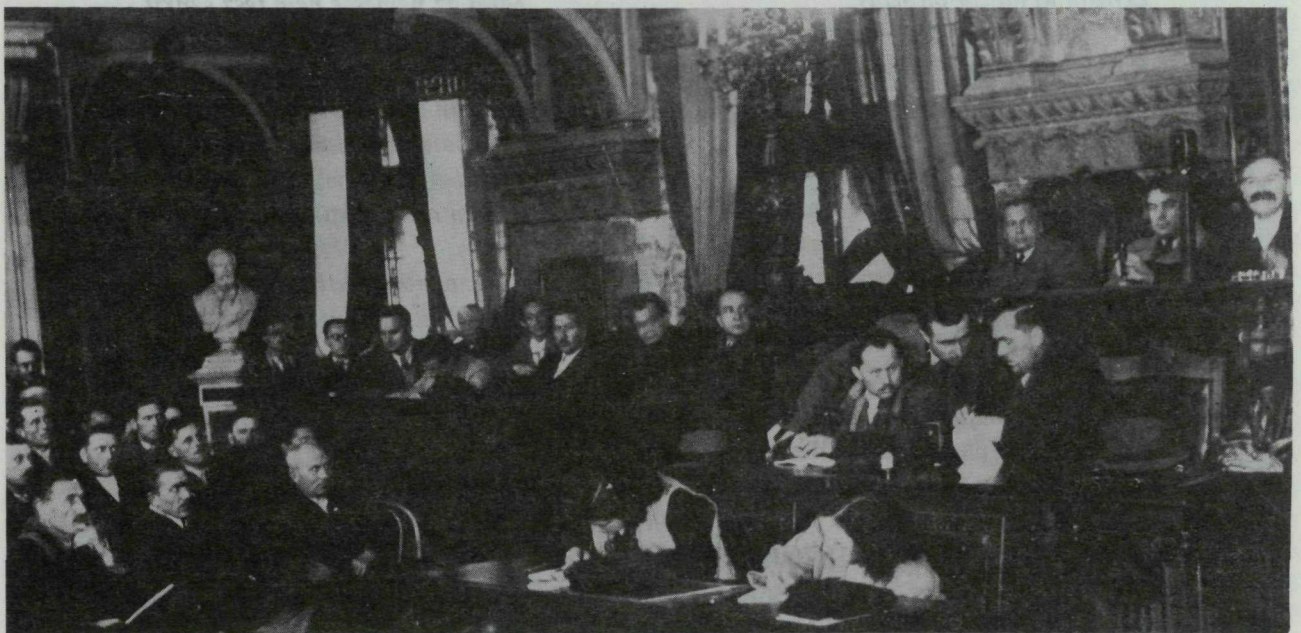
Mást tanult sárréti falujában: tisztességet. Tisztaságot. Feltétlen hitet, hogy csak a jót szabad szolgálni. Ám azt híven mindhalálíg! Agyon is verték ötvenhatban a pufajkások; mégis megmaradt! Elhunyt 92 és fél évesen az Úr 1992. évében.

Megmarad bennünk örökre.

Ahogy megmarad bennem huncutsága is. Tán szeghalmi közös író-olvasó találkozónk után melléült a nemkülönbben huncut, igen jó formájú fiatal színészné, és játszani kezdett Jani bácsival. A nyolcvanegynéhány éves ember kihúzta magát, a bajszát kezdte pödörni, és sugárzott róla a tettvágy: kisaszszony, álllok elébe!

Aki nem tudta, van-é magyar út, megkérdezte volna a hat elemít végzett Hegyesi Jánostól.

Uraim, Önök megint elkéstek!

A Nemzeti Parasztpárt gyűlésén. Felső sor jobbról balra: Veres Péter és Kovács Imre. Középső sor: a gyorsírók mögött (előre néz) Hegyesi János. Legalsó sor bal szélén Szabó Pál író.

Hegyesi János versei

Berekfürdőn

Bereki szép nyárfák alatt,
Református üdülőben –
Töltöttem el néhány napot
Verőfényes ősziidőben.

Sárgul már a nyárfák lombja,
Hulldogálnak a levelek:
Mi nyáron még szépen zöldellt,
Szerteszórják őszi szelek.

Életemben is ősz van már,
És bús sorsom vége felé,
Nagy bánattal jöttem ide
Jézus Krisztus színe elé.

Némán, csendben jaj de sokszor
Elsírtam már bánatomat:
Kit szerettem – elvesztettem,
Sírba vitte nyugalمامat.

S itt ezen a néhány napon
Presbiterek, papok között,
Életkedvem visszanyertem –
Lelkem új mezbe öltözött.

Rátaláltam Istenemre,
Kit ember még sosem látott:
S kiket eddig nem ismertem,
Nyertem sok-sok jóbarátot.

Őszi napfény ragyogása
Csillogott a fürdő vizén:
S bűt feledve, élcelődve
Derültünk az élet ízén.

Ezért kedves nagyon nékem
Berekfürdőn töltött hetem:
S azt kívánom, ki velem volt,
Mindet áldja meg Istenem!

1976. október 18.

Az én kutyabőröm...

Ne kutassátok, honnat jöttem,
ki volt az őszám – s mit akarok!
Hát nem elég, hogy itt születtem,
jöttem, láttam – s hogy magyar vagyok?

Hát nem elég az, hogy a nyelvem
a nyelvetekkel testvér, rokon?
Vagy bűnöm az, hogy kiktől jöttem,
némák voltak itt századokon?

Nem mutathatok címerekre
a földes szobám fehér falán:
Semmiből jöttem – hozott a sors –,
s nevelt a fajtám bús sóhaján.

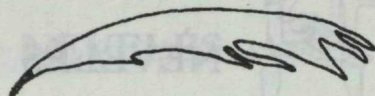
Titok takarja őseimet –
nevük, emléküik múltba merül:
Éltek, dolgoztak, és ha kellett,
haltak a honért névtelenül.

Nincs hát örökölt nemes nevem,
s ha volna is, én letagadnám –
Mert az nemessé nem tesz senkit,
annyi, mint kolomp ürü nyakán.

Bár van egy szép nagy kutyabőröm,
de abban még a kutyám lehel:
Kiváltságosabb is, mint magam –
amikor akar, akkor csahol.

Én nem mondhatom, mit akarok,
de szívem sincsen megtagadni.
Mert jöttem vaknak, süketeknek,
némák nevében hangot adni.

S ha nem szólhatok lelkem szerint,
tollamra, számra zárat teszek:
S elmegyek majd úgy, ahogy jöttem –
de fajtámhoz hűtlen nem leszek!

Úrvacsora

Piros pünkösöd vasárnapján
Mezőtúron szól a harang:
Hívogatja a híveket,
Giling-galang, giling-galang.

Gyűlnek is a hívó szóra
Kálvinista alázattal:
Várja őket a nagytemplom,
Féhrhajú öreg pappal.

A szentlélek hatalmáról
Meggyőzően beszél a pa, –
S szavaira a tévelygők
Ingó hite erőre kap.

Tisztult lelkek örömére
Megterítve az úrasztal:
Ha testet jól nem is lakat,
Bűnös lelket megvigasztal.

Falat kenyér, egy nyelet bor –
Ez a rendje tisztességgel:
Lám így lehet jóltartani,
Ezer embert egy kenyérrel.

Az öreg pap derűs szívvél
Szolgálja ki hívő népét.
Kézről kézre adogatván
Por alakban Krisztus véréét.

Időnként a nagy kancsóból
Megtölti az ivókelyhet,
S egy töltéssel leöblint vagy
Két tucatnyi bűnös lelket.

Közben értük imát mormol,
Míg a kelyhet újra önti:
Nem rajta múl, ha szívüket
A szentlélek be nem tölti.

Őszült ember került sorra –
Bűnbánattal asztalhoz áll.
Krisztus testéből már evett,
S most a boros kehelyre vár.

Mert kiürült, s az öreg pap
Épp előtte tölti tele:
Nyúl is érte a vén paraszt,
Mintha szólna – ide vele!

Az öreg pap egy korty után,
Szokás szerint, venné vissza –
Ám a paraszt rá se ügyel,
Mint a gödény, issza-issza.

A szentatya botránkozik.
Nézi – de már nem állhatja,
Foga között felé mordul:
Sok is lesz tán, atyámfia?

De az bizony se lát, se hall,
Hogy gondolna most a pappal?
Mikor lelke Istennél jár,
S nyeli a bort áhitattal.

Csak amikor mind egy cseppig
Lecsurgatta öblös torkán,
Nagy bajusztát megtörölve
Szól a papnak ilyenformán:

Tiszteletes nagy jó uram!
Már ez egyszer megbocsásson!
Ha több a bűn, több kell arra –
S nekem sok van a rováson.

Igaza volt – pár vén ember,
Rég múlt idők ismerője,
Tudja: Ő volt a Nagykunság
Leghíresebb lókötője.

Ám az ember is megéri,
Épp úgy, mint a búzakalász.
S nyolcvan esztendő terhével
Nem bitangol, nem nyargalász.

Csak a régi betyárvirtus
Sziporkázott még e napon:
S holta után is kacagtak
A megtréfált öreg papon.

Ma már Túron alig tudják,
Csak a rege – s tán a harang –,
Hogy járt a pap a betyárral?
Giling-galang, giling-galang.

Turóczyné Veszteg Rozália

A jász népfőiskolák történetéből*

Jász-Nagykun-Szolnok megye művelődéstörténeti kutatása nem lenne teljes a térségben működött népfőiskolák történetének feltárása nélkül. A magyar népfőiskolai mozgalom történetéről kapott áttekintés segítséget ad a megyében fellelhető néhány – s elsősorban jászsági – népfőiskola tanulmányozásához. A két világháború között kiteljesedett és az intézményesedés felé haladó népfőiskolai mozgalom helyzetéről a Boros Lajos által szerkesztett és 1944-ben megjelent elemző, értékelő összefoglalásból kapunk ismereteket. Az összefoglaló tanulmánykötetet: A magyar népfőiskolai mozgalom helyzetéről¹ azoknak az adatoknak a feldolgozásával készítették, amelyeket a belügyminiszteri körrendelet alapján kértek be valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjétől és a megyei városok polgármestereitől. A körrendelet megalkotásának elsődleges célja az volt, hogy a népfőiskolai mozgalom egyre nagyobb mértékű kiteljesedéséről átfogó képet kapjanak a hatóságok.

A népfőiskolák szükségességét, népnevelő feladatát különösen fontosnak tartották, azonban a népfőiskolai kurzusok tartalmáról, színvonaláról, változatos időtartamáról nagyon különböző volt a vélekedés. A kérdőíven a népfőiskolára, népfőiskolai tanfolyamra vonatkozó legfontosabb adatokat értékelték és kapták meg az ország valamennyi törvényhatóságától. Így ez az átfogó tanulmánykötet megközelítő pontossággal ad képet a két világháború között működött népfőiskolák, népfőiskolai tanfolyamok helyzetéről.

A rövidebb, néhány hétig tartó kurzusokat népfőiskolaként, míg a több hónapig tartókat népfőiskolai tanfolyamként minősíti a kötet szerkesztője.

Ebből az országos, népfőiskolákról szóló kimutatásból megtudhatjuk, hogy 1922 és 1942 között megyénk területén Jászberényben és Karcagon szerveztek népfőiskolákat. (Az adatgyűjtés nem volt teljes, hiányzik belőle a mezőtúri és törökszentmiklósi protestáns népfőiskola.)²

A korabeli megyei és helyi sajtótermékek tanulmányozása során az időpontok könnyen ismertté váltak.³ Így tudjuk, hogy az első jász népfőiskola megnyitására 50 évvel ezelőtt, 1942. január 8-án került sor a Jászberényi Tanítóképző Intézetben. A karcagi népfőiskola szintén 1942-ben nyílt meg, anyagi helyzetéből és szervezési nehézségekből adódóan azonban csak rövid ideig tudott működni.

A jász népfőiskola az ország 119 népfőiskolája közül az egyik volt 1942-ben. Ekkor már komoly bentlakásos népfőiskolák működtek az országban, s a hazai és külhoni példák sürgették a szervezőket az elhatározásuk végrehajtásában.

A Jász Hírlapban 1940-ben dr. Erdős István írása Miért kellenek a népfőiskolák?, majd 1941-ben az Ugar című kulturális folyóiratban Bognár Gyula írása: Miért van szükség a jászberényi népfőiskolára? már jelezte a szervezés szándékát.

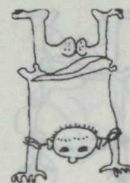
Bognár Gyula – tanítóképző intézeti tanár – terjedelmes írásában a Jászszág gazdalfjúságát ékes szóval buzdítja tanulásra, a népfőiskolán való részvételle. „A Jászszág tehetséges, jellemes gazdalfjúságának részt kell vennie a január hónapban meginduló jászberényi népfőiskolai tanfolyamon. Szélesebb látókörű, nagyobb tudású, öntudatosabb, vezetni és irányítani tudó magyar földműveseket akarnak itt nevelni. Jóeszű, tehetséges ifjainknak meg kell ismerni a magyarság nagy sorskérdéseit, meg kell győződnie az összetartás, az egyetakarás fontosságáról, ... de látniuk kell, hogy önzetlen, akaraterős emberekre van szüksége az országnak, s hogy jellem nélkül a legnagyobb tudás is értéktelen. Nagy szükség van a helyes magyar és a helyes paraszti öntudatra ébresztésre is. Ezért kell a falu vezető gazdáinak ismerniük a magyarság történetét, földjének mivoltát, természeti kincseit, s általában a magyarság helyzetét Európában és a világban. Ezeknek az ismereteknek a birtokában másképpen látja

majd a gazdalfjú faluja életét és problémáit.”⁴

Részben ez az érzelmekre is ható felhívás a magyarázata annak, hogy miért éppen a Jászszágban szerveződött és valósult meg a tízhetes népfőiskolai tanfolyam a vármegyében. Másrészt magyarázatot kapunk erre a kérdésre, ha a jász öntudat felől közelítjük meg a kérdést. A Jászszág a megye területi elhelyezkedésében önálló közigazgatási egységet képezett évszázadokon keresztül. A történelmi múlt, a korábbi kiváltságos állapot, illetve az önálló közigazgatás gyakorlásának hatása nem múlt el nyomtalanul. A jász öntudat – társadalomnéprajzzal foglalkozó kutatók összegzése alapján – megmutatkozik a munkához való viszonyban, a munkával szerzett javak értékelésében, maga után vonva egy sor magatartásbeli sajátosságot, szokást és szimbólumrendszert.⁵ A munka erkölcsi kategória és értékmérő a jász közösségekben. Realizálódik ez a települések külső képében, gazdálkodásában, családi-rokonosi kapcsolataiban, valamint a műveltség iránti igényében és puritán életvitelében.

Az iskoláztatás lehetősége a jász ifjak számára ugyanolyan volt, mint az ország bármely részén. A kis- és középbirtokon való tanyás gazdálkodás az elemi iskolát végzett 12 éves fiúgyerekeket csak kivételes esetben tudta nélkülözni. „A parasztság iskoláztatása, műveltségük gyarapítása a községekben velük szembeni mostohasága, azaz a falusi népiszkolai oktatás elhanyagoltsága miatt nem valósult meg a kívánt mértékben, s ez gátolta a kisgazda osztályt önálló igényeinek érvényre juttatásában.” – írja e kor jelentős szociálpolitikusa, Czettler Jenő, aki agrárszakértő is egyben.⁶ Az általános és mindenkire kötelező népoktatás és egységes tanterv a két világháború között csak részben valósult meg. Ennek egyrészt szociális, másrészt iskolaszervezeti okai vannak. A szociális okok a parasztság széles rétegeinek anyagi helyzetéből adódtak, míg az iskolaszervezeti okok között az iskolákat

* Elhangzott az első Jász Népfőiskola 50 éves évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen, 1992. január 17-én, Jászberényben

fenntartó testületek (állam, egyház, község, magánszemélyek) mindenkori anyagi helyzete volt a meghatározó. Az egytanítós, hatosztályú tanyai elemi iskola munkáját az alapvető műveltség terjesztésében aligha lehet összemérni egy nagyobb városi vagy éppen fővárosi iskolával, amelyben a felszerelés és a tanerővel való ellátottság viszonylag kielégítő lehetőséget biztosított az oktatók számára. Részen ez az oka annak, hogy a parasztság soraiból nagyon kevesen jutottak el a középiskolába. Földes Ferenc felmérése szerint az 1930/31-es tanévben 844 parasztyermek járt gimnáziumba. Ez a középiskolai tanulói fűjság 1,3%-a.⁷ Az elemi iskolából kikerülő parasztszármazású falusi fiatalok számára a művelődés, szórakozás lehetőségét az iskolán kívüli népművelési bizottságok által szervezett előadások, tanfolyamok jelentették a jól működő olvasókörök, gazdakörök, kulturális egyesületek programjai mellett. Jász-Nagykun- Szolnok vármegye iskolán kívüli népművelésének történetét megismerhetjük a Soós József által szerkesztett, és 1943-ban megjelent kötetből.⁸ Az 1922 és 1942 közötti éveket felölelő időszak változatos, sokszínű népművelési tevékenységről számol be a könyv.

A Jászság: Jászberény és a jász falvak kihasználva azt a szellemi légkört, amit a térségben élő értelmiség, a tanítóképző intézet és a középiskolák tudós tanárai, a jászság tollforgatói, művészei jelentettek, jelentős eredményeket értek el az iskolán kívüli népművelés területén.⁹ Ilyen előzmények után került sor az első jász népfőiskola megszervezésére. A szervezésben Vágó Elemér – gyakorlóiskolai tanár – személye meghatározó volt. Az 1941 őszen megkezdődött szervezésnek két útja volt: az Ugar című folyóiratban megjelent felhívás az 1942 januárjában induló népfőiskolára, valamint az a körlevél, amelyben a jász falvak polgármestereitől várták azoknak a fiataloknak a népfőiskolára küldését, akikre visszatérésük után a faluvezetésben számítanak. Ugyanezt a felhívást megkapták a KALOT helyi vezetői is ugyancsak javaslattevő céllal. A felvétel a népiskola 6. osztályának végzettségéhez, valamint a tandíj befizetésének vállalásához volt kötve. A felhívásra 50 fiatal jelentkezett, a tanfolyam tandíját azonban csak 32 fiatal tudta előteremteni. Mint adatközlőim elmondták, készpénz mellett termé-

szetbeni hozzájárulást is elfogadtak a szervezők.

A tanfolyamra felvett hallgatók községenkénti megoszlása a következő volt:¹⁰

Jászberényből 10 fő:

Almási András, Bessenyi István, Kiss József, Gerőcs József, Mizsei Károly, Muhari József, Nyeste István, Sánta István, Sánta József, Velkei Dezső

Jászapátiból 4 fő:

Farkas F. Ferenc, Szikszai István, Szikra István, Nagypál László

Alattyanból 3 fő:

Bori János, Tóth Béla, Lajkó Antal

Jászkisérrel 2 fő:

Boros Ferenc, Mészáros János

Jásztelekről 2 fő:

Csomor Dezső, Szűcs István

Pusztamonostorról 2 fő:

Dóka Antal, Pádár László

Jánoshidáról 2 fő:

Pető Lajos, Papp Sándor

Jászfelsőszentgyörgyről 2 fő:

Szabó János, Turjányi Tibor

Erkről 2 fő:

Gutai János, Tóbiás János

Jászszentandrásról 1 fő:

Terenyei László

Jászfényszaruról 1 fő: *Gödér Ernő*

Jászárokszállásról 1 fő:

Faragó Sándor

A felvett hallgatók közül egynek gimnáziumi, kettőnek polgári iskolai végzettsége volt.

A tanfolyam költségeihez a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) jelentős összeggel hozzájárult. Néhányan jelentős támogatást kaptak a tandíj kifizetéséhez a népfőiskolai tanulmányi alapból.

A népfőiskolai tanfolyam *tananyagának* összeállításánál az előadók figyelembe vették az ország különböző népfőiskoláin kialakult képzési gyakorlatot, s így gazdag ismeretanyag átadására készültek fel.

Célként az érzelem, értelem és akarat harmónikus nevelése által az egészséges jellem kialakítását fogalmazták meg. Ennek elérése érdekében a nemzeti alapon nyugvó általános műveltség megteremtéséhez a nép nyelvét, irodalmát, történelmét, természeti viszonyait, kedélyállapotát, közigazgatási, jogalkotási, törvényességi kérdések megvitatását, mezőgazdasági, gazdasági ismeretek gyakorlati átadását valósították meg 10 héten keresztül. Tudatosan vállalták a faluvezetők képzését. Nagy hangsúlyt fektettek az elő-

adók a tájegység természeti adottságának és a rajta élő nép múltjának és jelenének megismertetésére, s ezáltal az érzelmi kötődés megalapozására.

Az előadók a tanítóképző intézet tanárai: Berzátzy László, Blénessy János, Bognár Gyula, Fiala Endre, Szemes Gábor és Szombathy Miklós. A mezőgazdasági szakiskola tanárai: Gurszky Tivadar, Szentgyörgyváry Lajos és Várnagy György, valamint a város polgármestere, dr. Pénzes Sándor, ügyvédje Németh Ferenc és a kórházi főorvos, dr. Schnitzler József. A valláserkölcsi nevelést Halassy Miklós ref. lelkész, Járdán József róm. kat. lelkész és dr. Kele István preláts személye biztosította. Meghatározó a népfőiskolai nevelő személye a népfőiskolai tanfolyamok esetében. A népfőiskolai nevelőn azt a személyt kell érteni, aki az egész szorgalmi időszak alatt együtt lakik a hallgatókkal, így ez esetben Vágó Elemér gyak. isk. tanár, illetve Berzátzy László tanítóképző intézeti tanár.¹¹ Az országban működő népfőiskolák többségében a Boros-féle összesítés alapján a nevelő személye lelkész. Ennek magyarázata, hogy az adatot szolgáltató 119 népfőiskola többsége egyházi vagy egyházi jellegű társadalmi egyesület szervezésében működött. A népfőiskolai tanfolyam előadóinak foglalkozási megoszlása nem tér el arányaiban az ország adataitól: a népfőiskolákon az előadók lelkészek, főiskolai, középiskolai tanárok, tanítók, közigazgatási tisztségviselők, orvosok, ügyvédek, jogászok, művészek, iparosok.

A népfőiskolások a Tanítóképző Intézet I. emeleti hálósobájában laktak tíz hétig, együtt élve ez idő alatt a tanítónövendékekkel.

Napirendjük a következő volt:

Ébresztő reggel 6 órakor, 8-12-ig az előadóteremben való munkálkodás (különböző foglalkozások), 12-13 óra között egyéni felkészülés, könyv- és folyóiratolvasás, konzultáció, beszélgetés. 13 órakor ebéd, majd 15 óráig szabadfoglalkozás, 15-17 óráig közös foglalkozás, utána 17-19 óra között fakultatív programok, testnevelés, ének, zenei program, valamint a másnapi foglalkozásra való felkészülés szerepelt. Vacsora után a napi események összefoglalása, kiértékelése, va-

lamint filmvetítés, műkedvelői előadások, irodalmi rendezvények szerepeltek programként.

Az előadók a tanítóképző intézet és a mezőgazdasági szakközépiskola gazdag szertáira támaszkodva, a legváltozatosabb pedagógiai módszereket felhasználva adták át ismereteiket a tanulást nagyon komolyan vevő fiataloknak. Általában olyan módszereket használtak, amelyek során a hallgatókat is bevonhatták a tanításba, erre a *társalgás, beszélgetés* volt a legmegfelelőbb. Közölni csak a feltétlenül szükségeseket közölték, ami az érdeklődés felkeltéséhez kiindulópont, s a beszélgetés elindítója lehet. A beszélgetés közelebb hozza egymáshoz az előadót és a hallgatót, hamarabb kifejlődik a bizalom, amely nagyon fontos a népfőiskolai nevelésben. Ennek a módszernek az alkalmazása nagy hatással volt a hallgatókra, hiszen a tekintélytiszteelő, zárt családi körben felnőtt fiatalok számára az előadók részéről megnyilvánuló közvetlenség, sok esetben partnerség addig elképzelhetetlen volt.

Pedagógiai módszerként alkalmazták a *munkálatást*, a különböző készségek fejlesztését. Az önálló felkészülésről közösség előtt szabadelődés formájában adtak számot egy-egy foglalkozáson. A faluvezető-képzéshez hozzátartozott a megszerzett elméleti ismeretek gyakorlatban való alkalmazásának ellenőrzése. A közösség előtti felszólalást, szereplést, véleménynyilvánítást különböző, személyre szóló feladatokkal gyakorolták. Az Ugar című jászberényi kulturális folyóirat 1942. januári számában hírül adta, hogy az ifjúság számára meghirdetett pályázatának beadási határidejét módosítja 1942. február 15-re, tekintettel a népfőiskolai hallgatókra.¹² A pályázat címe: A fiatalság szerepe az újjárendezett Európában. (Elhelyezkedésünk és jövő céljaink a háború után.) A határidő-módosítással a népfőiskola hallgatóinak tudomására adták, hogy tőlük is várnak dolgozatokat. A hallgatókat tanáraik ösztönözték a dolgozatok megírására. A téma kiválasztásában segítségükre voltak, s menet közben is biztosították a konzultáció lehetőségét. Az egyéni felkészülésben a tanítóképző intézet könyvtárának használata is segítette a pályázatiírókat. Az Ugar című lap 1942 áprilisában tette

közzé a helyezéseket. Ezek között ugyan nem szerepelt volt népfőiskolás, dolgozataik ennek ellenére folyamatosan megjelentek a lapban. A rövid, tömör dolgozatok színvonala változatos. Készült dolgozat a szociális gondozás és munkaközösség témában Pető Lajos részéről, Mizsei Károly a talajművelésről írt, Szabó János a szociális nép- és családvédelemről, Farkas Ferenc pedig a népfőiskolán folyó jellemnevelésről.¹³

Ebből az utóbbi dolgozathoz követezzék egy részlet:

„10 hetes népfőiskolai tanulmányaink során heti egy órában jellemképzéssel is foglalkoztunk. Azonkívül gyakorlati példák és esetek bemutatásával megtanultuk azokat a legfontosabb illemszabályokat, melyek a társas életben az egymással való érintkezés során a legfontosabbak ... a népfőiskolán csak megerősödött bennünk az a felfogás, hogy az igazi teljes értékű embernek vallásosnak, erkölcsösnek és jellemesnek kell lennie, szeretnie kell hazáját, népét és azért áldozatokat is kell hoznia. Sajnos addig, míg a népfőiskolára nem jöttünk, nem sokat törődünk a lelünkkel... Most aztán megtanultuk, hogy nemcsak a testnek, de a léleknek is megvannak a szükségletei. Kinyitották az előadó urak lelünk szemét s meggyőzték arról, hogy a szellemnek, a léleknek is szüksége van a mindennapi táplálékra. Hogy lelkileg újjászülethessünk, hogy megvalósíthassuk azokat a célkitűzéseket, melyek a népfőiskola megnyitó ünnepségén elhangzottak, *nevelni kell magunkat*. Megismertük az önművelődés és az önnevelés fontosságát. Ehhez a munkához önismeretre van szükség. Ezen az alapon soravettük az emberi lélek fontosabb eredményeit és hibáit. Ráismerhettünk ezekből és amazokból is a magunkéra... A testi és lelki tisztaság értékét is most tanultuk meg igazán a sok ellenkező példából, amit itt halottunk. Most már nemcsak tudjuk, de át is érezzük a közmondásban lévő nagy bölcsességet, hogy ép testben ép lélek.”

A jellemképzés, személyiségfejlesztés nagyon sokat jelentett a hallgatók számára. Mint adatközlőim elmondták, ezt a jegyzetfüzetet nagyon sokszor elővették a későbbi években is, s ebből merítettek újra erőt egyéni problémáik megoldásához.¹⁴ A tízhetes intenzív személyiségfejlesztő, közösségi életre felkészítő népfőiskolai

kurzus magas színvonalú programjával, az előadók közvetlenségével az általános műveltség és a gazdasági ismeretek átadásának helyes arányával elérte a kitűzött célt: érzelem, értelem és akarat harmónikus nevelése által sikerült a jellemnevelés, a népfőiskolai tanfolyam eredményesen lezárult 1942. március 14-én. A nyilvános záróünnepélyen dr. Pénzes Sándor polgármester elismerő szavakkal méltatta a tanulásban is kiválóan helytállt 32 fiatal teljesítményét. A záróvizsgán valamennyien szabadelődés formájában adtak számot a tanultakról, s a jelenlévő neves közéleti személyekből, hozzátartozókból méltán váltottak ki ezáltal elismerő szavakat. A nyilvánosság előtt bátran szereplő fiatalok beszámolóiból a felelősséggel szóló, érett gondolkodású leendő faluvezetők képe rajzolódott ki, olyan fiataloké – mint Kis József írja –, „akik átértették, hogy a magyar falu vezetője csak olyan ember lehet, aki tudásban erősebb a többenél, akinek lelke nemesebb érzelmekkel telítődött és akiben él a jóra való hajlam”.¹⁵

Jegyzetek

1. Boros Lajos: A magyar népfőiskolamozgalom. Gödöllő, 1944.
2. Kovács Bálint: A magyar népfőiskolák múltja 1948-ig. Népfőiskola tegnap, ma, holnap. Szerk. Harsányi István, Bp., 1991. Püski-MNT 71-73. o.
3. Ugar. 1942. jan. 10., Jász Hírlap, Jászberény, 1942. jan. 10.
4. Bognár Gyula: Miért van szükség a jászberényi népfőiskolára? = Ugar, 1941.
5. Szabó László: Jászság, Bp., 1982. Gondolat
6. Balogh István: A parasztság művelődése a két világháború között. Bp., 1973. Akadémiai Kiadó, 48. o.
7. Földes Ferenc válogatott művei. Összeállította: Simon Gyula. Bp., 1957. Tankönyvkiadó, 118. o.
8. Kiskun József: Népfőiskolai tanfolyam Jászberényben. = Jász-Nagykun-Szolnok vármegye iskolán kívüli népművelésének története. Összeállította Soós József. Szolnok, 1943, 227-230. o.
9. Im.
10. Jász Hírlap 1942. jan.
11. Kiskun József: Népfőiskolai tanfolyam Jászberényben. I.m.
12. Ugar, 1942. január
13. Ugar, 1942.
14. Szikszai István, Jászapáti, Borbás u. 13. Mészáros János, Jászapáti
15. Kiskun József Im.

Vadász István

Értelmiségiek, vezető állású szellemi dolgozók Tiszafüreden és környékén a rendszerváltozás előtt

A társadalom életében fontos szerepet játszó értelmiségiek, vezető állású szellemi dolgozók számszerű alakulásának, településenkénti megoszlásának vizsgálata számos érdekes következtetésre adhat okot. Ezen társadalmi csoportok jelenléte és szakmánkénti megoszlása ugyanis jól tükrözi az egyes települések funkcionális differenciáltságát, e csoportok számszerű alakulása pedig a települések modernizálódásának folyamatát. *Különösen hasznos egy ilyen jellegű anyaggyűjtés és megfigyelés a rendszerváltozás időszakában, hisz az értelmiségiek, vezető állású szellemi dolgozók számának változása, a szakmacsoportok szerinti összetétel módosulása jól mutatja azokat a nagy horderejű változásokat, melyek országunkban, településeinken történnének.*

Bár megfigyeléseinket az 1980-as évek legvégén végeztük, röviden szólnunk kell az utóbbi évtizedek néhány fontosabb demográfiai jelenségéről is. Miközben az elmúlt évtizedekben a Tiszafüred környéki településeken a lakónépesség száma csökkent, azalatt az ország, s ezen belül a térség iparosodása, modernizálódása, általában a gazdasági fejlődés következtében gyors ütemben változott a foglalkozási és társadalmi szerkezet. Ennek következtében térségünk 12 településén (Tiszafüred, Tiszaörvény, Kócsújfalu, Tiszaszőlős, Tiszaiagar, Tiszaörs, Nagyiván, Tiszaderzs, Abádszalók, Tiszaszentimre, Újszentgyörgy, Tomajmonostora) 1960-1980 között az érettségivel, felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma 693-ról 2691 főre, ezen belül a felsőfokú végzettségűek száma 241-ről 659-re emelkedett. Ez a tendencia azért is figyelmet érdemel, mert közben az említett települések lakóné-

pessége közel 20%-kal (36 576-ról 29 354-re) csökkent.

1980-ban a térség lakónépességének már csaknem egytizede rendelkezett érettségivel, illetve főiskolai-egyetemi oklevéllel. Ebben az időpontban az érettségivel és felsőfokú oklevéllel rendelkezők számának alakulása már jól tükrözi az egyes települések funkcionális differenciálódását is. *Az 1980-as évek elejére ugyanis Tiszafüred már viszonylag fejlett középfokú közigazgatási-szolgáltatási központtá vált, Abádszalók, Tiszaörs és Tiszaszentimre pedig falukörzet- (közös tanácsi), illetve tsz-központ lett.* A funkciógyarapodás tehát jól látható hatással volt az érettségivel-felsőfokú oklevéllel rendelkezők számszerű alakulására.

1989-ben a jelzett településeken, az aktív dolgozók körében felmérést végeztünk az értelmiségiek, vezető állású szellemi dolgozók számának pontos megállapítása céljából. A felmérés nyomán alaposan tanulmányozhatjuk a vizsgált társadalmi csoportok településenkénti, szakmacsoport és életkor szerinti, továbbá ágazati megoszlását. Egyúttal szemrevételezhetjük az egyes ágazatokban dolgozók iskolai végzettségét, az értelmiségiek, vezető állásúak adott településen való tevékenységének időtartamát is.

Az adatokból kiderül, hogy 1989-ben térségünkben 893 értelmiségi, vezető állású szellemi dolgozó volt. A településenkénti számszerű megoszlást figyelve nyilvánvaló, hogy a nagyobb lélekszámú, s egyben funkcióban gazdagabb helyeken a legnagyobb az értelmiségiek létszáma (Tiszafüred, Abádszalók, Tiszaszentimre, Tiszaörs). E vázlatos kép pontosítása érdekében további részletes megfigyeléseket végeztünk.

A szakmacsoport-ágazati szempon-

tú vizsgálatnál oktatási- kulturális, egészségügyi, kereskedelem-pénzügyi, igazgatási- hatósági, mezőgazdasági és ipari munkahelyeken dolgozó értelmiségieket különítettünk el. *Ezek alapján megállapítható, hogy a vizsgált települések többségénél az értelmiségiek szakmacsoport szerinti összetétele hiányos.* A hat csoport hiánytalanul csak Tiszafüreden és Abádszalókon található meg. A leghíányosabb Nagyiván, Tiszaderzs, Tomajmonostora és Tiszaiagar értelmiségi társadalmának összetétele, s ugyanakkor egyoldalú is: 79-95%-uk az oktatás- kultúra, kisebb részüik (5-21%) az egészségügyi terén dolgozik. A településhálózatban elfoglalt magasabb hierarchiaszintre utal, hogy Tiszaszentimrén, Tiszaörsön és Abádszalókon jelen van a hatósági-igazgatási szférában dolgozó értelmiségiek csoportja is. Az is jól látható, hogy az agrárágazatban dolgozó értelmiségiek csak a tsz-szel rendelkező településeken vannak (Tiszafüred, Tiszaszőlős, Tiszaörs, Tiszaszentimre, Abádszalók).

Nyilvánvaló az is, hogy a vizsgált térség települései számottevő ipari telephellyel, nagyszámú iparban foglalkoztatott értelmiséggel nem rendelkeznek. Feltűnő még a pénzügyi-számviteli-kereskedelmi szakmabeliek csaknem teljes hiánya is a kisebb településeken.

Tiszafüred értelmiségi társadalmának szakmacsoport szerinti összetétele ugyanakkor teljesen eltér a környező településeken tapasztaltaktól. Ez azonban a város szerepköréből fakadóan nyilvánvalóan nem véletlen. A legnépesebb csoportot itt is az oktatás-kultúra területén dolgozók képezik, az értelmiségieknek azonban csaknem a 20%-a az iparban talál munkát. A város igazgatási-kereskedelmi- szolgálta-

tási-egészségügyi szerepkörének fejlettségét jelzi, hogy az említett funkcióhoz kapcsolódó munkakörökben közel 150 főnyi értelmiségi dolgozik.

Azt is megfigyelhettük, hogy az értelmiségiek többségét minden településen a főiskolai oklevéllel rendelkezők alkotják (összesen 580 fő). Ez a csoport az oktatás-kultúra területén a legnépesebb. További 220 fő egyetemi diplomával rendelkezik: többségük azonban Tiszafüreden dolgozik (145 fő). Viszonylag jelentős a felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők, vagy alacsonyabb szintű (technikum, tanácsai akadémia, szaktanfolyam) felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma (59 fő).

Érdekes külön pillantást vetnünk az egyetemi oklevéllel rendelkezők településenkénti és szakmánkénti összetételére is. Nem meglepő, hogy az egyetemet végzettek többsége Tiszafüreden dolgozik. Figyelmet érdemel, hogy a legnagyobb létszámot az oktatás-kultúra, az egészségügy és a mezőgazdaság területén dolgozó, egyetemi oklevéllel rendelkező értelmiségiek alkotják. Csakhogy míg Tiszafüreden az oktatás-kultúra terén, addig a kisebb településeken az egészségügyben vagy a mezőgazdaságban dolgozó egyetemi diplomások vannak többségben. Ugyanakkor azt is tapasztaltuk, hogy bizonyos településeken igen hiányos az egyetemi végzettségűek szakma szerinti összetétele (pl. Tiszaderzs, Tiszaigar, Tomajmonostora).

A fenti szempontok szerint végzett megfigyelések is igazolják, hogy a települések közötti differenciáltság, a településhálózatban betöltött hely, szerepkör döntő mértékben befolyásolja az értelmiségiek jelenlétét az egyes településeken. Mivel alsófokú oktatási-kulturális intézmény mindegyik településen van, így mindenhol a pedagógusok, kulturális dolgozók alkotják az értelmiségiek döntő többségét.

Az értelmiségieknek a helyi társadalmakban betöltött szerepét sajátos megközelítésből szemléltetheti a jelzett csoport tagjainak születési-származási hely szerinti vizsgálata. Tisza-

füred térségében az értelmiségiek több mint kétharmad része nem helybeli születésű, sőt körülbelül fele (463 fő) igen távoli településről származik. Ez az arány azonban településenként változó, s ezek alapján 3 csoportra oszthatjuk a vizsgált térséget. Négy faluban igen magas a helybeli származású értelmiségiek aránya (Nagyiván, Tomajmonostora, Tiszaigar, Tiszaszőlős): sőt Nagyivánon az abszolút többséget a helybeliek alkotják. Egyedi a tiszaoärsi helyzet: itt a szomszédos falvakból származó értelmiségiek száma igen magas. A harmadik típust Tiszafüred, Abádszalók, Tiszaderzs és Tiszaszentimre képezi. Ebben a csoportban a távoli településekről származó értelmiségiek jelentik az abszolút többséget. Az adatokból még az is kitűnik, hogy a térségen belüli kötődés nem túlzottan erőteljes. Tiszaoärs kivételével mindenhol a szomszédos faluból származó értelmiségiek alkotják a legkisebb csoportot.

A szakmacsoport-ágazatok szerinti megoszlás és a származási hely összevetésekor azonban láthatjuk, hogy az általános kép jóval differenciáltabb. Az oktatás-kultúra területén ugyanis a helybeliek aránya összességében csaknem eléri a távoli településekről származók arányát (Nagyivánon, Tiszaszőlősön, Tomajmonostorán, Tiszaigaron viszont meghaladja azt). Ugyanakkor az agrárértelmiségiek döntő többsége távoli településekről származik: csak Nagyivánon van az az egész ritka eset, hogy az agrárértelmiségiek körében a helybeliek adják a döntő többséget (igaz viszont, hogy ők zömmel tiszaoärsi munkahelyen dolgoznak). A tiszafüredi ipari munkahelyeken dolgozó értelmiségieknek is több mint 50%-a távoli vidékekről került a városba.

Az értelmiségiek életkor szerinti megoszlása azt mutatja, hogy településeinknek a középkorúak (31-45 éves) aránya 50% körüli. Ugyanakkor a fiatalok száma (18-30 éves) a legalacsonyabb. Azt is megfigyeltük, hogy szinte minden területen és csaknem minden szakmacsoportnál a középkorú értelmiségiek alkotják a legjelentősebb csoportot. Ez a jelenség az oktatás-kultúra területén a legszembetűnőbb és

legegyértelműbb: ez alól csak Tiszaderzs képez kivételt.

A helyben dolgozás időtartama szerinti vizsgálat fontos szemponttal gyarapíthatja megfigyeléseinket. Ennek segítségével megítélhetjük a szakmák szerinti fluktuáció tendenciáit, mértékét. Összességében megállapítható, hogy olyan értelmiségiek alkotják a térségben a relatív többséget (893-ból 385 fő), akik 10 évnél rövidebb ideje dolgoznak az adott munkahelyen. Településenként vizsgálva ezt a tényezőt megfigyelhetjük, hogy Tiszaderzs, Tiszaszentimrén, Tiszaszőlősön és Tomajmonostorán igen magas a 10 évnél rövidebb ideje az adott munkahelyen dolgozók aránya, de hasonlóan magas ez az arány Tiszafüreden és Abádszalókon is. Csakhogy így Tiszafüreden ez a jelenség a funkciógyarapodást követő munkahelybővülés, új intézményalapítások során eredménye, addig a többi településen ugyanez az értelmiségiek körében a gyakori munkahely- és lakóhelyváltoztatás következménye.

A vizsgált tényezőt szakmacsoportonként és településenként áttekintve jól látható, hogy egyes falvakban (pl. Tomajmonostora, Tiszaigar) a megfelelő szakmacsoportokban a viszonylag rövidebb ideje ott dolgozók vannak többségben. Feltűnő, hogy a mezőgazdaságban gyakori jelenség a 10 év alatti helybeli munkaviszonnyal rendelkezők magas aránya.

Az értelmiségiek nemek szerinti összetételét a nők túlsúlya (526 nő, 367 férfi) jellemzi.

Összegzésül tehát leszögezhetjük, hogy Tiszafüreden és környékén 893 értelmiségi, vezető állású szellemi dolgozó tevékenykedett 1989-ben. Többségük Tiszafüred munkahelyein dolgozott (545 fő), mely tény egyúttal azt is jelzi, hogy a város a térség igazgatási-szolgáltatási-foglalkoztatási központja.

A fenti csoportok tagjainak több mint fele (497 fő) az oktatás-kultúra területén dolgozik, a térségben tehát ez az értelmiségi réteg a legnagyobb létszámú. A mezőgazdaságban és az iparban foglalkoztatott értelmiségiek a környék nagyüzemeihez kötődtek (Tiszafüreden az iparban 2 jelentősebb üzemhez). Előre gyanítható volt, hogy

amennyiben ezekben az ágazatokban gyökeres változások következnek be (mint ahogyan azok bekövetkeztek), azok igen súlyos megrázkódtatásokkal járnak az értelmiségiek körében is.

Az is kiderült, hogy a születési hely szerinti megoszlásnál a legnépesebb csoport (463 fő) a távoli településekről

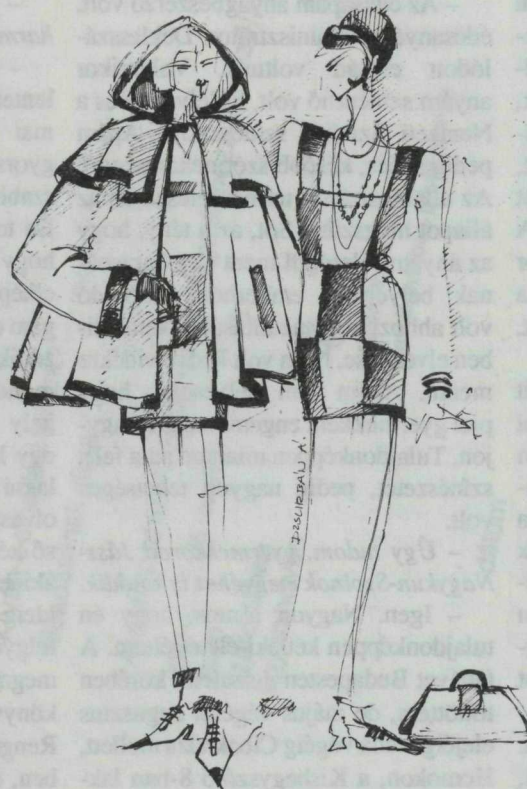
kikerülőkhöz tartozik: s ez a tapasztalatok szerint nem tekinthető előnyösnek a helyi társadalomba történő beilleszkedés szempontjából.

Ugyanígy kedvezőtlen, hogy a 10 évnél rövidebb ideje az adott helyen dolgozók száma a legmagasabb (385 fő). E fenti tényezők alapján megállapítható, hogy a vizsgálat óta eltelt két év jelenségeit (a helyi társadalom bémultsága, a pártosodás helyzete stb.) az értelmiség helyzete igen jelentős mér-

pítható, hogy a vizsgálat óta eltelt két év jelenségeit (a helyi társadalom bémultsága, a pártosodás helyzete stb.) az értelmiség helyzete igen jelentős mér-

A helyben foglalkoztatott aktív keresők száma, az értelmiségiek szakmacsoportok-ágazatok szerinti megoszlása Tiszafüreden és környékén 1989-ben (fő)

	helybeli aktív kereső	oktatás- kultúra	egész- ségügy	pénzügy, keresked.	igaz- gatás	ipar	mező- gazd.	összesen
Abádszalók	2352	66	14	1	7	1	36	125
Nagyiván	721	19	4	—	—	—	—	23
Tiszaderzs	726	18	3	—	1	—	—	22
Tiszafüred	5731	277	47	31	65	96	29	545
Tiszaigar	465	18	—	—	—	—	1	19
Tiszaörs	689	23	2	—	7	—	14	46
Tiszaszentimre	1185	32	5	—	5	—	11	53
Tiszaszőlős	910	26	2	—	1	—	11	40
Tomajmonostora	371	18	2	—	—	—	—	20
Összesen:	13150	497	79	32	86	97	102	893

Dzsurbán Ágnes ruhaterve

Lengyel Boldizsár

Hétköznapi feltámadások

Kornis Mihály író 1949. május 10-én született Budapesten. Gyermekkorában néhány nyarat Cibakháza mellett, Homokon töltött. A Színház- és Filmművészeti Főiskola színházrendező szakán szerzett diplomát 1973-ban. A rendezést néhány hét Szolnokon töltött próba után abbahagyta. Később, 1981 és 1983 között dramaturg volt a szolnoki Szigligeti Színházban. Dolgozott a Magyar Rádió gyermek- és ifjúsági osztályán, a Pannónia Filmgyártó Vállalatnál, a Vígszínházban és a MA-FILM-nél. Jelenleg szabadfoglalkozású író.

– *Az embert meghatározza gyermekkor. Visszafelé nézve milyennek látod?*

– Gyermekkoromat három élmény határozza meg. A szüleim, a könyvek és az 1956-os forradalom. Az utóbbi az én életemben – másokéban is – egy cezúrát jelentett. Számomra az az időszak volt a szabadság pillanata, mikor nem kellett a gyűlölt iskolába járnom, és úgy tűnt, hogy az a világ, amit addig nagyon idegennek éreztem – minden politikától mentesen –, meg fog változni. Az emberek hirtelen szóba elegyedtek egymással, barátságosak voltak, terveik voltak, lázasak voltak, mosolyogtak, rohagáltak. Nem láttam vért, nem láttam harcokat. Illetve harcokat furcsa módon láttam az ablakból. A főposta tetejéről lőttek a Petőfi Sándor utcára és vissza. Sőt, láttam hullákat a kalapos kirakatában. Egyetemistákat. Ez nagyon mély hatást tett rám.

A forradalom olyan értelemben volt cezúra, hogy akkor értettem meg, hol vagyok. Talán nem is a forradalom volt, ami megváltoztatott bennem valami nagyon lényegest, hanem ami utána következett. Az 1957–1958-as időszak volt a döntő. Ekkor lett elemi élményem arról, amit soha nem képzeltem addig, hogy a felnőttek hazudnak. Legálábbis egész mást mondanak, mint korábban. Mást mondtak 1956 novemberében, mint 1957 szeptemberében. Az ide-oda játék – már tudtam olvasni, akkor kaptam rá az újságok olvasására – olyan megdöbbentően nagy élmény

volt, hogy attól kezdve lettem gyanakvó a világra. Rájöttem, hogy valami alapjában véve nem stimmel. A felnőtt emberek hol így beszélnek, hol úgy, attól függően, hogy épp mi van. Természetesen ezek mellett az élmények mellett sokkal lényegesebb volt a család, és az a tény, hogy az én drága jó anyám s apám nagyon szerettek olvasni, és tele volt a lakás könyvvel. Nagyon magányos kisgyerek voltam, s kínomban – mert meglehetősen hamar teljesen egyedül maradtam – rászoktam a könyvespolc előtti kuporgásra. A nekem nem való könyveket is lapozgattam. Eleinte nem olvastam, csak a képeket nézegettem a könyvekben. A képeskönyveket vadászgattam, a rajzokat figyeltem, a fotográfiákat csodáltam. Ilyen volt a Tolnay Világlapja Lexikon. Millió kép volt benne. Korán, különös módon megalapozódott az a fantázia, amelyik ma a munkáimban benne van. Különös, szürreális, kegyetlen és mégis nagyon magyar világ.

– *Mivel foglalkoztak szüleid?*

– Az édesapám anyagbeszerző volt, édesanyám adminisztrátor. Deklassálódott család voltunk. Valamikor anyám színésznő volt, a Belvárosi és a Nemzeti Színház színésznője. Apám pedig szűcs, később szőrmekereskedő. Az államosítással természetesen ez az állapot megszűnt. Sőt, az a tény, hogy az anyám feleségül ment egy burzsoának bélyegzett emberhez, elegendő volt ahhoz, hogy az állását a Nemzetiben elveszítse. Nem volt kedve vidékre menni. Apám sem helyezte, hogy picit gyermekként engem magára hagyjon. Tulajdonképpen miattam adta fel a színészetet, pedig nagyon tehetséges volt.

– *Úgy tudom, gyermekkorod Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez is kötődik.*

– Igen. Nagyon fontos, hogy én tulajdonképpen kétlaki életet éltem. A tanévet Budapesten a szüleim körében töltöttem, de május végétől augusztus elejéig, néha végéig Cibakháza mellett, Homokon, a Kishegyszőlő 8-ban laktam. Azt a vidéket, azt a tájat és azokat az embereket talán sokkal jobban is-

merem, mint a pesti értelmiségiek nagy része. Erről a nagyon fontos és számomra alapvető élményről eddig nem is tudtam írni. Olyan fontos volt, hogy nem tudtam megírni. Most írok egy regényt, reményem szerint egy nagyon hosszú regényt, amiben nagyon fontos szerepe vagy jelentősége lesz a cibaki élményeknek. Nekem voltak vidéki barátaim és voltak pesti haverjaim. Változatos életet éltem. Ez odáig ment, hogy kiváló cibaki tájszólásban beszéltem, és aztán átváltottam a budapestire. A szüleim mindig emlegették, hogy a pattanást kilisnek mondtam. Olyan volt, mintha két ember lettem volna. Az egyik klottgatyára vetkőzött, és tájszólásban beszélt, a másik pedig, a pesti: pestiül. Később a vidéki élet a száműzetés világa is volt. Részint, mert igazából mégis csak városi gyerek lettem, részint pedig a vidékiek egyre kevésbé tudtak valamit kezdeni velem. Furcsa volt, hogy rengeteg könyvvel érkezem, és apám rendszeresen küldte utánam az újságokat.

– *Talán most kellene beszélni a harmadik tényezőről: a könyvekről!*

– Nekem mindig nagyon sokat jelentettek a könyvek. Azt javaslom a mai gyermekeknek, ne olvassanak gyorsan. Olvassanak lassan, minél hosszabban. Gyerekkorban ez még megy. Én teljesen véletlenül rászoktam arra, hogy a mondatokat magam előtt látom, elképzelem. Tátott szájjal látom magam előtt a képet. Amíg fel nem dolgozódik, amíg át nem tudom élni, hogy mondjuk én vagyok Bornemissza Gergely vagy Mekksey. A mai fejemmel úgy látom, ettől lettem értelmiségi. A lassú olvasás valójában a leggyorsabb olvasás. Az ember megtanul látni, belső képeket alkotni. Ez teszi íróvá azt, akinek erre hajlama van. Csak egy ideig tart a lassú olvasás, mert aztán felgyorsul. De az átélt képek egy életre megmaradnak. Nekem a gyerekkori könyvek a legnagyobb élményeim. Rengeteg mindent olvastam életemben, de azt tudom, hogy író Gárdonyi Egri csillagokjától és más hasonló regényektől lettem. A Három testőrtől, a

Monte Christo grófjától, a Rejtelmes szigettől, a Némó kapitánytól meg a Robinsontól. Ezeket a könyveket egyetlen gyereknek sem szabad kihagyni. Varázsvilág mindegyik.

Az édesanyám engem versekkel altatott. Magyar költők verseivel. Mindenek előtt József Attilával meg Adyval. Kislányba lehet olyan szerelmesnek lenni, mint amilyen szerelme voltam én a magyar költészetnek. Egy idő után a lányokat is úgy szerettem, mint a verseket! A kettő bennem valahogy összekapcsolódott. Édesanyám gyönyörűen mondta mindegyiket. Számomra az alvások hattyúi vizét a gyönyörű József Attila-sorok hozták, mint az Altató. De mondott komolyabb verseket is. Korán hallottam például az Elégiát. Azt hittem, költő leszek, de jött a Kafka-, a Karinthy-élmény. Kamaszkoromban kezdődött a Nagyvilág, és így a modern irodalom korán rámozogott. Az apám kétségbe volt esve, mert hosszú ideig rossz tanuló voltam. A mai szülőknek mondom, nem baj, ha a gyerek az első öt-hat évben nem tanul jól. Az általában annak a jele, hogy több van benne, mint amit általában az iskola elvisel. Nem az a baj, ha az ember nem tanul, az a baj, ha nem olvas.

Igazság szerint 23 éves koromig nem tudtam eldönteni, hogy mit akarok csinálni. Volt tehetségem a színészethez, az irodalomhoz, próbálkoztam rendezéssel. A Színművészeti Főiskolán rendező szakot végeztem. Szóval sok minden megkísértett. Ha egyetlen egy könyvet kellene mondanom, ami nekem a legfontosabb az egész irodalomból, akkor a Bibliát mondanám. A Biblia persze a legnehezebb könyv. Régóta olvasom, mégsem mondhatnám, hogy minden betűjét ismerem, sem azt, hogy minden részletében megértettem. A legfontosabb könyv a Biblia.

– *A gyerekek, hála Istennek, ismét foglalkoznak a Bibliával.*

– Nem tudom, hogy ez hogy lesz. Most kezdődik újra a vallásérkölcsei nevelés, szabad lehetőség a vallás gyakorlására. Tegyük fel – bár ebben is nehezen hiszek –, hogy a gyerekek többsége a családban vallásos nevelésben részesül. Nekem viszont olyanok a tapasztalataim, hogy azok a barátaim, akik valamikor gyermekkorukban va-

lamelyik vallás szerint nevelkedtek, azok felnőtt korukra megátalkodott ateistákká váltak. Azok, akikre a szülei nem erőltettek semmilyen vallást, hanem hagyták őket elkanászkodni – én is ilyen voltam –, azok 20 éves korukban egy megfogalmazhatatlan hiányt kezdtek érezni. Hiányt, amitől a dolgok nem érthetőek, amik kapcsolatban látszottak lenni az Ó- meg az Újszövetség tanításaival. Izgatta őket, mi az, amit milliók meg milliárdok hisznek, amikor egy szavát nem lehet elhinni, mondtam például én is egykoron. Rossz lelkiismerettel, egyre idegesebben. Mert az életpasztalata szerintem mindenkinek abban áll, hogy szenvedünk, szenvedünk, rossz minden és még rosszabb. Aztán nagyon felületesen, rossz hallomásból a vallásról azt hallottuk, hogy az valami kegyes vigasz, valamilyen hazugság, amiben érdemes hinni, de csak azért, mert megkönnyíti kicsit az életet, annak elviselését. Valójában ugyan feldobjuk a talpunkat, és attól kezdve vége. Szóval, elkezdtem húszéves koromban ezt figyelni. El kellett tíz évnek múltnia. Minden évben rájött, hol egy hétig, hol két hónapig, esetleg több évig, amikor szinte semmi mást nem olvastam, csak a Bibliát. Mind izgatottabban, mind kíváncsibban.

– *Ez volt az az időszak, amikor hitetlenből hívővé váltál?*

– Akkor még nem tudtam. Számomra a Biblia egy kihívás volt. Tudtam, vagyok olyan értelmes, mint bárki más, aki hisz, mégsem értem az egészet. Hogy lehet ez? Láttam például Pilinszkyt, ismertem a verseit. Láttam az arcát a televízióban, és nem volt kérdéses előttem, hogy ez az ember nem hazudik. Nem az a fajta, aki hazudna. Valamiről beszél, amit én nem értek. De szeretném érteni. Sokáig tartott, míg felfogtam, hogy ezt nem érteni kell, hanem felfogni. Ez óriási különbség. Azt jelenti, hogy nem lehet spekulációval, okoskodással a végére járni, hanem valami különös módon, ha nagyon akarja az ember, ha igazán és meg-ve-sze-ke-det-tül és ret-te-nte-sen akarja, akkor egyszer csak felfogja.

– *Vajon miért nehéz átbillenni egy bizonyos határon? A legtöbb ember itt reked meg?*

– Előtte kételkedni kell annak, aki

hinni akar. De ne csak úgy átböjtében kételkedjen, hanem teljes erőből, tiszta szívéből, ereje minden megfeszítésével. Ne fogadjon el semmifajta érvet. Kérdezzen rá a legutolsó pontjára is a dolognak. Velem úgy történt, hogy miközben egyre jobban foglalkoztatott a dolog, egyre több ellenérvem is támadt. Az alapkérdés az, hogy van-e Isten, vagy nincs Isten. Minden egyéb ezután következik. Van-e Isten? – tulajdonképpen a legbotrányosabb kérdés volt számomra. Ki vagyok én, hogy megmondjam! Más meg honnan tudja? Meg azok, akik ebben éltek, azok honnan tudják? A XX. századi embernek igenis kéttel kell fordulnia a Biblia felé, megátalkodott kéttel, ami azt jelenti, hogy addig nem teszi le vagy nem hagyja félbe az évtizedek folyamán felette való töprengést, amíg valami nagyon végső pontra el nem jut. Nekem az a tapasztalatom, amikor eljutottam a végső pontra, ami az én életemnek véletlenül egy teljes, sokoldalú összeomlásával, krízisével, válságával járt együtt – és még mindig nem hittem –, az megsemmisülésszerű élmény volt. Akkor hirtelen megértettem, felfogtam valamit, amit nem lehet közölni. A katolikus teológia úgy fogalmazza ezt meg: a hit kegyelem. Vagyis egy olyan ajándék, amit az egyik ember megkap, a másik nem. Aki nem kapja meg, azt az Isten ugyanúgy szereti, mint a másikat. A hit nem olyan, amit ki lehet forszírozni, ki lehet követelni. A hit valóban felettünk álló transzcendens dolog, egy új gesztus, egy új mozdulat. Alapvetően másfajta gondolkodásmód, amihez nem lehet közelférközni csak akkor, ha felülről meg vagyunk ajándékozva vele. Számomra az volt a legfontosabb felismerés, hogy a hit nem olyas valami, ami elhíhető, mint valami hazugság. A hazugságot szoktuk elhinni. Beccapódunk. A hit nagyon valóságos dolog, felette áll mindannak, amit a hétköznapi tapasztalás nyújthat. Valójában olyan, mint a léleknek egy új mozdulata egy olyan helyre, amelyet még soha nem érintett, halott jelen volt. Igazából nem úgy van, hogy hitet kapunk. A valóság nem az, hogy a hit hozzánk jön, a hit mindig is bennünk volt. Az

van. Mi nem voltunk benne. A hit, mint egy dimenzió, az embert körülveszi – és egyben benne van. A gyerekek, akiknek fogalmuk sincs a hitről – ahogyan Krisztus mondja: azok meglátják az Istent – egy lépést nem tudnának tenni, ha nem hinnének. Az ő végtelen jóindulatuk, tiszteletük, jóhiszeműségük a felnőttek iránt hitükből, az enyémet jóval meghaladóbb, jóval tisztább, igazi hitükből táplálkozik. Hit nélkül nem lehet őszintén szeretni, ez a lényeg. Rahner, a katolikus teológus meg is alkotta az anonim kereszténység fogalmát. Ez azt jelenti, hogy él ki tudja hány millió ember a világon, aki vallástalan, ateista. Akik úgy élnek az életüket, olyan tisztán, és olyan Istennek odaadottan, ahogyan a formális keresztények sem. Valójában igazi hittel rendelkeznek, csak ezt nem tudják. Vagy számukra az nem így jelent meg. Nem azon múlik, ki deklarálja magát hívőnek, hanem az a fontos, hogyan él, és az élete végén, abban a pillanatban, amit egyesek Isten szeme előtt történekmek képzelnek, a haldokló utolsó pillanata, az a lepergő képsor, az életnek az a summája az egy igen vagy egy nem.

– *Húsvét közeledik. Hétköznapi emberként Jézus utolsó napjainak a történetét – az utolsó vacsorától a keresztre feszítésig – hogyan éled meg?*

– Számomra ezek a passzusok nagyon fontosak. De én nem naptárhoz kötötten gondolkodom ezekről. Minden nap felmerül valami. Számomra például a feltámadás az, hogy ha leülök az íróasztalomhoz, mielőtt hozzáfogok a munkához, csöndesen elnyugszom, leoltok minden villanyt, behúzom a függönyt, és magamban elmondok három miatyánkot. Nem formálisan, eldarálva, hanem minden egyes mondat valóságos értelmét próbálom átérezni. Számomra ez jelenti a hétköznapi feltámadást. Ezt teszem akkor is, ha elakadok a munkában. Mindig használni, folytatni tudom, amit elkezdtem. Számomra ennél valóságosabb segítség nincs. Cigarettázom ugyan munka közben, néha iszogatni is szoktam – természetesen nagyon mértékkel –, de ezek a segítők csak mankók. A valóságos segítség a hit által jön, a miatyánk

segítsége. Már azt is tudom, hogy nem Istennek van szüksége arra, hogy nekem menjen a munka, nem neki kell a miatyánk, hanem nekem kell. Általuk újra helyre zötytenek belül, és tovább tudok indulni.

A feltámadás egyfelől a katolikus liturgia értelmében Jézus kínhalála és az azt követő feltámadás ünneplése. Megemlékezés is egyben, akárcsak minden mise, minden áldozás. Azt a célt szolgálják, hogy ne felejtjük el: Isten van, és Isten egy. Ne felejtjük el azt a pusztát, hogy van egy Isten, aki vigyáz ránk, számon tart bennünket, akinek fontos, hogyan döntünk az életünkben. De a számomra hiteles hit vagy vallásosság nem a templomban zajlik, hanem a lélekben. A mi lelkünkben és a szívünkben – a kettő ugyanaz! –, és minden nap zajlik. Minden nap rá kell döbbernünk, hogy valamiben rosszabbak voltunk, mint Isten. Jézus is mondta: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes. Magáról pedig azt mondta: én nem vagyok jó, csak egy jó van, az Atya. Ha ez Jézus esetében így van, még inkább ez van a hétköznapi ember életében, velem is. Nap mint nap vétkezem, és ezt akár mint zsidó, akár mint keresztény be kell tudnom vallani magamnak előbb vagy utóbb. Ha ezt jól csinálom, ez az én belső „keresztre feszítem”, kínszenvedésem. Nincs kínosabb, mint bevallani, hogy rossz vagyok. Nem a másik a rossz, hanem én vagyok a bűnös. Akinek a hit hit: valahogy a vallomás megtételével vagy azután megjön a feltámadás. A feltámadás hite: a feltámadás. Aki hisz a feltámadásban, feltámad, aki nem hisz, ott két eset van a Rahner-féle teológia szerint. Vagy feltámad, mert hiába hitte, hogy nem hisz benne, valójában az egész életét tisztán, tisztességben, őszintén élte meg, és az Úr ezért magához veszi, megkegyelmez neki, és örökélettel ajándékozza meg. A másik eset, hogy halálával együtt megsemmisül. Amikor azt mondja egy ateista, hogy én csak a szememnek hiszek, mindig borzasztó részvényt érzek iránta, mert ez olyan, mintha ítéletet mondana ön maga felett. Nagyon kevés, ha valaki csak a szemének hisz.

– *Marlow-nak van egy híres mondanisa, hogy a XX. század vagy vallásos*

lesz, vagy nem lesz. Te hogyan látod ezt a kérdést?

– A mondás egyfelől nagyon igaz, másfelől nagyon problematikus. Ugyanis, ha azt nézzük, hogy a Kelet, Közel-Kelet országaiban az emberek milyen fanatikusan vallásosak, és ezzel valójában már nemcsak a XX., hanem a XXI. század pusztá lételemét kockáztatták az öbölháborúban, akkor az ember arra gondol, hogy mégse legyünk ennyire vallásosak, mert akkor jön a fanatizmus és az egymásnak esés, öldöklés. Ezt nyilvánvalóan nem akarta Allah, aki ugyanúgy tisztelte a zsidók Atya-Úr-Istenét, mint Jézust. Ez benne van ugyanis a Koránban! Tulajdonképpen elfogadta mindazt, amit a zsidók, illetve a keresztények mondtak. Ez tehát nem Allah kérdése. Amikor akár a kereszt nevében, akár Allah nevében egymásnak esnek az emberek, az csak formailag vallásos, valójában gaztett.

Viszont! Igaz, hogy a XX. században az a racionális, tudományra alapozott – csak a tudományra alapozott – úgynevezett scientifikus természet és létszemlélet odáig jutott, hogy olyan tömegpusztító és környezetpusztító fegyverek és rendszerek tömegét vezette be életünkbe, amelyek minket és az egész bioszférát, a Föld-anyát, az egész életet, amit ismerünk, valóságosan veszélyeztetik.

A probléma nagyon bonyolult. Európát tekintve már a reformáció és a katolicizmus szakításával tragikus fordulatot vett az egész kérdés. A felvilágosodás, azzal, hogy az ész uralmának kizárólagosságát hirdette meg, tovább bonyolította a helyzetet. Minden esetre nem lehet igazat adni Marlow-nak, de nem lehet elvetni sem a gondolatát. Én pusztán ennek érdekében csak felhívtam a figyelmet néhány dologra. A következőket gondolom: vagy hajlandó az ember önmagával őszinteségekben élni – ami azt jelenti, akkor másokkal is őszinteségekben él –, vagy tovább hazudik önmagának, a világnak. Természetesen ugyanolyan hazugok lesznek a rendszerek is – mind a politikaiak, mind a technikaiak, amelyeket maga köré épít –, mint ő maga. A világ értünk van, az olyan, mint mi vagyunk, egész pontosan olyan, mint „én” vagyok. Tehát igenis „én” vagyok a bűnös. Ezt mindenki szépen ki tudná

mondani. Tudjuk, mi volt az a pici rész, amit hozzátettünk a kialakult örülethez. Az örület akkor fokozatosan átépülne mássá.

– Az emberiség egy ezredforduló végéhez ért. Milyennek látod a búcsút, és milyennek a jövőt?

– Nagy igényű kérdés. Szerényen tudok rá válaszolni. Egyetlen vonatkozást emelnék ki. Az életünk az utóbbi években sajátságos fordulatot vett. A fordulatnak felszínesen és külsőleg egy politikai, világrendszerbéli változás a kezdeményezője. De az öbölháborúval – úgy tűnik – végképp világossá vált, hogy az egész világ valami egész különös, új mozgásban van. A természetéről én csak annyit tudtam eddig megállapítani, hogy ellentétben a második világháborúval és az azt követő hidegháborús korszakkal, most az élet mind kiszámíthatatlanabb és mind valószínűlenebb. Abban az értelemben, hogy megtörténnek dolgok, szörnyűségek, de azokon kívül, akiket ez közvetlenül érint, az emberiség 90 %-a, aki ezt televízió keresztül nézi és hallja, nem a maga valóságában, hanem valami különleges, valószínűtlen műsor-ként éli meg. A valószínűtlenség szörnyű nagy baj. Ez olyan, mintha valakinek meggyullad a karja, de nem veszi észre, mert nem fáj. Nagyon szimptomatikus dolog volt az öbölháború és ahogyan a világ azt befogadta. De nemcsak erre érvényes a megállapítás. Mindenütt valószínűtlen dolgok történnek, mind valószínűlenebbek, és mind valószínűlenebbek. Tehát kiszámíthatatlan az élet. Eddig nagyjából úgy tűnt, mintha a világ kiszámítható volna. Most ért el a történelmi fejlődés oda, ahová a XX. századi nagy klasszikus fizika már az '50-es években eljutott. Megállapították például, hogy a legeslegmikroszkópikusabb feladatokban résztvevők viselkedése nem kiszámítható. Gondolható így is, gondolható úgy is, de hogy valójában hogyan történik, azt sok minden befolyásolja. Többek között a tv-nézés pusztán ténye is. Hát így a mi világunk is rohamosan mind valószínűlenebb és valószínűlenebb. Kiszámíthatatlan és ezáltal nagyon veszélyes. Bár megvan az előnye is, hogy tudniillik most történik valami, ahhoz képest, hogy a mi életünkben hosszú ideig nem történt szinte

semmi. Abból indulok ki, hogy a két világháborúban az európai kultúra elpusztult. Az európai kultúra pedig a világkultúrát jelenti, hiszen az amerikai kultúra nem egyéb, mint az európai meghosszabbítása, győzedelmes megvalósítása. Ez, értékek tekintetében elpusztult. Kiderült, hogy az ember mindenre alkalmas, pontosabban mindenre képes. Arra is, hogy elpusztítsa magát, vagy akárkit maga körül. Az állatokat például, akiknek a génjébe bele van építve, hogy nem ölik meg a másik állatot, a fajtájukbéli különösen nem. Mostanában az újra virágzó különböző nacionalista és fajelméletek elfelejtik azt az egyszerű ténnyt, hogy az emberből csak egy faj van. Az, akit itt látunk. Bár volna még egy, hátha az egy kicsit jobb volna, mint mi. A pulyka nem öli meg akkor sem a társát, ha az nekitámad. De a páva megöli. Tehát ha egy pulyka találkozik egy pávával és összekapnak, akkor a pulyka hagyja, hogy a páva megölje, mivel bele van írva a génjeibe, hogy nem bánthatja a másikat akkor sem, ha ő belehal. Ez fantasztikus. Ilyen ember nincs a földön. Az ember kipusztítja a másikat. Innentől kezdve pedig nem tudok tovább gondolkodni, hogy mi lesz a XXI. században. Azt tudom, hogy a helyzet nagyon veszélyes, különösen a valószínűtlensége és a kiszámíthatatlansága miatt az egész világon pszichózist okozó folyamat. Egyetlen egy pozitívum az egészben az, hogy ha valami kiszámíthatatlan, akkor az sokesélyes. Vulgárisan fogalmazva: amíg voltak az oroszok és az amerikaiak, és ők meg egyeztek, hogy az Elbánál van a határ, ebből a világ megpróbált élni úgy, mint ahogy egy kettévált baromfiudvarban az egyik oldalon a pávák, a másikon a pulykák, és jól van. De most sok minden történhet. Lebontották a baromfiudvar közepéről a kerítést, egymásnak rohannak az „állatok” – és nem tudom, mi fog belőle kisülni. Lehet belőle jó is. Soha nem volt igazuk azoknak a pesszimista jósoknak, akik azt mondták, hogy ebben az évtizedben még leszünk valahogy, de hogy aztán mi lesz, ki tudja. Én ezt nem mondom. Elképzelhető, hogy boldogabb világ lesz.

– Íróként hogyan éled meg, hogy az

értékes művészet azokhoz nem jut el, akiket reprezentál?

– Nagyon rosszul. Ez számomra a kérdések kérdése. A divatos felfogással ellentétben én jelentéktelennek érzem a poszt-modern irodalmat, akár a XIX. század irodalmához képest, akár a századelő irodalmához képest. Pusztán azért, mert egy nagyon szűk közönségréteget elégít ki, ha kielégít. Az a gyanúm, hogy ezeket a könyveket inkább csak átlapozzák. Csak a kifejezetten vájt fülűek olvassák el a nagyon bonyodalmas, töredékes, montázszerű történeteket. Az átlagembert ez nem köti le. A prózairodalom ugyanis mese. Mindig is az volt. Történet, amit jólrosszul el kell mesélni, mert az embernek igénye van arra, hogy ilyen történeteket hallgasson, összevesse a saját tapasztalataival, és belőle valamit megértsen az életre vonatkozóan. Másfelől az is igaz, hogy az úgynevezett népszerű irodalmat megette a pénz. A ma leginkább kelendő limonádék, románc-regények nem irodalom, hanem irdatlan népbutítás, népvizsgálat. Még csak meg sem tudom vetni azt az öregasszonyt vagy fiatal adminisztrátor lányt, aki a Júlia-könyveket olvasgatja kínjában, mert egyedül él. Ez nem irodalom. Írói munkásságomban, különösen újabban arra törekszem, hogy az írásomban történet legyen. Sőt, történetek milliója legyen. Az olvasónak ne okozzon a megformálás absztrakciója gondokat. Természetesen történetet mondani nagyon nehéz. Az író sokáig a mindent tudó elbeszélő volt. Ma nem nagyon vehető komolyan az, aki mindent tud, hiszen senki nem tud semmit. A problémát, meggyőződéseim szerint, a „mesemondás” újra feltalálása fogja megoldani. Annak a megoldása, hogy kicsoda is az író, aki a történetet mondja.

Tömörebben. Az utóbbi 20-30 év irodalmi teljesítményeit világszerte – eltekintve Marquez regényeitől és még egy-két embertől – másodlagos jelentőségűnek tartom. Olyannak, mint amilyen a szecesszió vagy a rokokó irodalma volt. Saját korukban jelentettek valami fontosat, hosszú távon nem hiszem, hogy az emberiség megtartja

őket a képzeletbeli nagy alexandriai könyvtárában. Megoldás szerintem, hogy meg kell próbálni – bármilyen nehéz is – közérthetően, a legmagasabb igényességgel írni. Az írónak egy szerepváltozáson kell átesni. Módosítania kell önmagáról alkotott véleményét, amennyiben ma már nem vátesz, és nem politikus, és nem filozófus, és nem matematikus, de – és ez a lényeg – aki ma egy nagy művet le akar írni, annak mindent vagy majdnem mindent ismernie kell. A kirázom a kisujjamból, kocsmaasztali borozgatások után megcsinálom szemlélettel ez nem képzelhető el. Olyan bonyolult, olyan végtelenül szenvedéssel teli a világ, hogy ez a póz lehetetlen. Az írónak rendelkeznie kell egységes, koherens, önmagában kikezdehetetlen világszemlélettel és tudással, valamilyen titkos felismeréssel a világ természetére vonatkozóan, amit csak ő tud, és amihez ő ragaszkodik. Ebben az esetben nemcsak a vájt-fülűek olvassák, hanem azok is, akiket reprezentál. Úgy tűnik, ellentmondás látszik egyrészt a mesemondás, másrészt az átfogó világkép között. Nem! Egy bizonyító példa. A tündérmesék, amiket gyerekek olvasnak, állják az évezredek. Mert akik születték őket, mindent tudtak a pszichológiáról, az ember természetéről, arról, hogy mi a jó, mi a rossz. Mindezt az egész történet titokzatos módon sugallja. A népmese teremtője az egész kozmoszt, az egész univerzumot magában hordta. Ezt az utat tartom én most biztos útnak. Ezt szeretném járni. A könyv nagyon kényes helyzetbe került a telekommunikáció forradalmával. Egészen tegnapig úgy tűnt, hogy ki fogják irtani a könyvet. Most viszont azt látom, hogy a videó, tv, film villámgyorsan feléli saját tartalékait. Alacsony, kulturálatlan szintre süllyedt le, mert ott még inkább a pénz határoz meg mindent. Amit el tud adni, azt szorgalmazza. Márpedig egy adott populációban mindig a legalacsonyabb fok határozza meg a csoport normáit. Azt lehet eladni, amit a leghülyébb, aki a tévét nézi, még megvesz. A könyv, a mesemondás tehát nincs olyan rossz helyzetben, és nem biztos, hogy halálra van ítélve, mint gondoltuk, hanem elképzelhető,

hogy más formái lesznek. Lehet, hogy az írók ezután nemcsak megírják a könyvüket, hanem tudják is, és mint Homérosz, elő is tudják adni. S az emberek – mint a vadak Orpheusznál – összegyűlnek, leülnek, megszelídülnek, meghallgatják és tovább mesélik. Gyerekes hipotézisnek tűnhet ez, de érdemes rajta elgondolkodni.

– *A munkáidban az ironia és humanizmus jól megfér egymás mellett. Jól érzem én ezt?*

– Bár Allah szólna belőled. Eddig megjelent munkáimban valóban mulatságos is voltam, meg keserű is, haragudtam is, meg sírtam is. Igyekeztem mindezt egyszerre tenni, hol kevesebb, hol több sikerrel. Az igazság az, egyáltalán nem vagyok megelégedve. Ha azt kérdezed, mért pont így beszélek, őszintén mondom, nem tudom. El tudom mondani, amit egy kiváló ember mondott nekem. Így hangzott: „Ide figyelj, Mityu! Te akármit írsz, az embernek az az érzése, hogy szerinted az élet jó. Híszel ebben. Valójában óriási bizalommal viseltetsz az élet iránt. Szeretsz élni, sőt imádsz élni.” Elgondolkoztam ezen, és igaznak találtam. Mindez szerintem abból fakad, hogy az én alapvető élményem az életről az, hogy élni jó. Sokkal jobb, mint nem élni. Bár ebben nem vagyok egészen biztos, mert nem emlékszem arra a pillanatra, amikor nem éltem. De el lehet képzelni kinyitom a gázcsapot és belehelem, vagy nem nyitom ki és nem lehelem be, inkább megeszem a rántott csirkét, ha van. Ez bizony jobb. Nem is kell csirke hozzá. Elég, ha süt a nap. Az önmagában érdekes, hogy egyszer süt a nap, máskor meg esik az eső, hull a hó. Az nagyon rossz, hogy engem egyesek gyűlölnek, sőt ki is akarnak irtani, el akarnak üldözni a hazámból. Ez nagyon rossz. De még mindig fölöttem süt a nap, sőt, ha börtönbe kerülök, akkor a fejem mögött is lesz egy nap, amit oda tudok képzelni. A teremtő ugyanis úgy alkotott meg, hogy szabadságot adott nekem, képzeletet, és ami a legfantasztikusabb, reményt. A remény nem azonos az optimizmussal. A reményt az optimizmustól az különbözteti meg, hogy az optimizmus valami elérhetőben hisz, a remény pedig abban hisz, ami abszurd, ami elképzelhetetlen. Csak abban érdemes remény-

kedni, amiről fel sem tudjuk tételezni, hogy valósággá válik. Hiszen mi valószínűsége volt annak, hogy én megszületek? Élvezhetem az Isten napját. Járkálhatok, szerelmes lehetek, olvashatok, sírhatok a szüleim után, vagy akármit tehetek. Ezt maga az élet adta nekem. Ez a legfontosabb dolog. Amikor a buddhisták azt mondják, hogy minden életvágyat égessünk ki magunkból, hogy eljuthassunk a nirvánába, azt csak úgy tudom érteni, hogy nem szabad hazudni, és minden vágyat, ami az emberben benne van, be kell vallani. Sőt, ki kell elégíteni, amennyire a tisztesség meg a törvények engedik. Akkor elképzelhető, hogy a hatalmas életvágy, életmohóság lecsitul, letisztul, szellemivé válik, és az ember szép lassan, óvatosan kihátrál az életből. Elvállalja a halált. Mert ha az ember élt, elmondta, amit akart, akkor ki kell mondani a legfontosabb szót: igen. Elvállaltam a halált. Vége.

Ezért vagyok én egyszerre dühös és részvételteli, mert a másik ember, akit ki nem állhatok vagy nevetek rajta, az is pirosnak látja a pirosat, zöldnek a zöldet, Napnak a Napot, és erőnek az erőt. Egy cipőben járunk.

– *Esszékötetedben beszéltél a félelemről. Ma mit jelent számodra a félelem? Ki fél, ki gyáva?*

– Mostanában szokták azt mondani, hogy civakodó ország lettünk. A civakodás szerintem egy nagy társadalmi félelemből táplálkozik. A létbizonytalanságnak és a politikával szembeni türelmetlenségnek egy neoritikus formája a civakodás. De nagyon nehéz nem civakodni, ha az ember azt tapasztalja, hogy ötven meg száz éves elméletekkel akarnak ma országot vezetni. Azt gondolom, hogy a civakodás egy ijedtség. Az ijedtség szörnyű. Megijedni nem szabad. Félni nagyon jó, mert az ember akkor összeszedi magát. Úgy látom, sajnos egyre többen hajlanak arra Közép-Európában, hogy megijedjenek. Félni ugyanis azt jelenti, hogy az ember még mindig a szívében őrzi a parancsolatokat, s ha úgy érzi, hogy azt megsértik, akkor függetlenül attól, hogy levágják érte a fejét, kiáll. Megmondja. Paradox módon: félni annyi, mint bátornak lenni.

1991. március

Molnár H. Lajos

Kinyújtott gyermekkezek

Negyven esztendeje hozott nekem a marosvásárhelyi postás egy levelet Budapestről, a Magyar Rádiótól. Akkor is pontosan emlékeznek a négy évtizedes évfordulóra, ha nem lenne meg ez az immár dokumentumnak számító küldemény, hisz válaszlevel volt, s amire válaszolt, azt édesanyám írta helyettem, nem voltam még hatéves, most meg vészesen közeledek a negyvenhathoz. De számtalan költözésem és (egyelőre) egyetlen disszidálásom dacára megvan ez a levél, szinte szimbólumértékűen nem akart elvesztődni, hozzám ragadt, elkísért mindenhova, pedig biz' Isten, néhány megrázkódtatásos menekülésem közepette nem terjedt ki a figyelmem arra, hogy ragaszkodjam hozzá. Megvan tehát, kelt 1952-ben, a *Holdvilágárokból* írta az *Okos Mackó* és *Miska bácsi*.

Igen, már akkor volt egy bizonyos Miska bácsinak levelesládája, melyről a kis világvevő rádióknál értesültem, csak azt nem sejtettem, hogy az egy másik országból szól hozzám (nagyon magyar volt még Marosvásárhely, azt hittem, Budapest a fővárosunk), és korom korlátaiból kifolyólag azt sem latolgathattam, hogy a nekem szánt figyelmesség esetleg a „határokon kívül rekedt” magyar kisgyerekeknek szól, netán az együvértartozás érzését, a magyarságtudat megőrzését, a gondoskodó gondolatot igyekszik szolgálni.

A későbbiekben már persze, másképp hegyeztem a fülem (és velem

együtt sok sorstársam) a Kossuth rádióra, naponta friss és élő üzenet az anyaországból nemigen érkezett oda más csatornán. De ez egy külön fejezet lehetne egy vaskosabb tanulmányban...

Napjaink majdnem véres rádiós harcai és műsorváltoztatásai közepette immár minden nosztalgiától mentes örömmel hallgatom újra a Kossuthon, a Határok nélkül című műsorban minden szombat este *Miska bácsi levelesládáját*. Nem tudom (csak sejtem), hogy Padisák Mihály ugyanaz, mint az én negyven évvel ezelőtti Miska bácsim. Ha így van, nem is az lenne a kérdésem, ugyan, hány éves lehet, hanem egy más irányú – történelmünkhöz és helyzetünkhöz képest abszurditásnak tűnő – kíváncsiság motoszkál a fejemben: miként maradhatott meg ugyanannak? Hogyan lehetséges átmenteni töretlenül eme szolgálat kitarító vállalását? Miért nem lovagolt át „menőbb paripákra”? Miért nem „csinált karriert”? Miért nem lett vezérigazgató a postánál, miért maradt meg „egyszerű levélkézbesítőnek”?...

Most már – legalább is reményeim szerinti – felnőttként tapasztalom a rádiót hallgatva, mennyire érdektelenek a fenti kérdések, különösképp a határokon túli magyar gyerekek számára. A minden szombati szűk negyedóra bizonyítja (erre irányuló szerkesztői szándék nélkül), hogy a „kívül rekedt” csemetéknek csak egy a fontos: hogy ez a levelesláda létezik. Hogy mindig

belefér az ő kis, gondosan körmölt üzenetük is. Hogy nyitott a „kisdéd” kisebbségi gondjaik előtt. Hogy válaszra méltatja őket. Hogy ennek a ládának lelke van...

Megannyi „felnőtt-gondunk” közepette elképzelhető, hogy a honi néhánapiján rádiózó pontosan ekkor, szombat este 19.35-kor tekeri más állomásra a készülékét. De sokakat – ez kiderül a „reagálásokból” – még e hazában is érdekel. Én mindig meghallgatom. Szorongva és lelkesedve, összeszoruló torokkal és nevetve, bénultan és ugrásra készen. Izgalmas gyerektudósítások ezek túlságosan is színes élethelyzetekről: nem tanulhat anyanyelvén egy segesvári magyar kislány, a szerb-horvát konfliktusban hunyt el tragikusan egy osztálytárs, Szlovákiában reménykedik a jobb jövőben egy srác, Gyergyószentmiklóson nem tudja a hugica, hogy apukája a sírban nem hallja a karácsonyi dalt, Kárpátalján „nyugati szél” fújdogál... A megfogalmazás módja lehet, hogy helyenként suta, de magyarul van, magyarul szól olyan helyekről, ahol már maga ez a tény is csodával felér. Kinyújtott gyermekkezek, melyek nem alamizsnát, mindössze egy másik meleg kéz szorítását várják...

Szegény Miska bácsi, szolgálhat még akár újabb negyven esztendeig, heti tizenöt percben aligha tudja a feléje nyújtott kezeket bár csak megérinteni.

Hibaigazítás

Előző számunkban tévesen jelent meg Pethő Mária írásának címe. A cím helyesen: Jánoshida népi táplálkozása. A szerző és olvasóink elnézését kérjük.

Fiatal költők versei

Erdei–Szabó István

XX. századi sorstöredék

Nincs már mit rejtenem
csontomon is áthatol a század
előbb tudják hogy álmodom veled
pedig szemem tengerében látlak
kisiklik kezemből a mozdulat
mintha ez is meg lenne írva
sírni sem tudok immár érted
véggépp ki vagyok okítva
Elkallódnak belőlem a tájak
fölöttem összecsap az idő
Isten harangszavát várom
ahol fiává fogad a jövő

Seprősi–Czárán György

Köz-érzetem (MCMXCI)

temető sírkő imádság helyett
tömegsírkőrakás
egy hátbatámadott
absztinens hadsereg
hullagödre
vagy legalábbis ahhoz
hasonlatos
magamagáért vinnyogó
szózat repedt kürt
horpadt harsona
– szó
a szó
: feltámadunk
olvasom elalélok

itt állok
így vagyok
talpig fehérben
gyászmagyar

Farkas Péter

Történelmi kitekintés

Limlomok között hever összetörve
a történelem bágyat falitükre
ezernyi darabra szétrepedt csillámain
a nap heverész fáradt közönnyel –
a tudat pókhálós padlása ez,
hová bezsúfolódott sok díszlet, sok mez,
s viselőjük az izzadtság nyirkos hullámain
lovagolt, miközben megütözött az idővel –
s e hamisítatlan lovagi torna maradványa
mindaz, mi fellopódzott a padlásra,
s most úgy tetszik, kikívánczozik a szemébe –
egyetlen fény sugar araszol a csendben,
s feltárul egy ablak tőlem nem messze, szemben
pompás panoráma, mi kibontakozhat,
valahol a távolban templom hegye szúr az égbe.

És mindaz, amit e lyukon láthatunk,
nem kérdőjelezi meg sem létünk, sem tudatunk,
mert ha adva van a padlás, és adva van a rés,
az egész úgyis csak egy történelmi kitekintés...

Szabó András

Az utolsó álom

Az apró szúnyog részeg zümmögéssel repült be a fal repedésén. Szemeivel ezer apró, piciny képben látta a termet. A pókhálót a sarokban messze elkerülte – nem méltó halál számára.

A fény felé vette útját, amely kecsesen járta tündértáncát a szoba közepén. Hatalmasnak látta a gyertyát az asztalon, pedig az a dermesztően nagy teremben parányinak tűnt.

Halk reccsenéssel nyílt meg az öreg, szúette faajtó, s árnyak léptek be rajta. Az egyik különösen szépnek tetszett. Csodálatos domborulatok, hajlékony völgyek az isteni testen. A tetején porcelánhaj, s két szemét kékre festette a néma láng. A szúnyog megszerette őt. Milyen jó volna azt az édes, bársony bőrt megérinteni, és csöndesen elzümmögni fülébe a gyémánt fülbevaló halk csörgése mellett azt, amit a szív sugall: szeretlek. Vagy inkább nagy betűvel: Szeretlek!

De ki van még a sötétben? Egy magas árny. Olyan magas volt, mint azok a nagy fadobozok a selyemholmiknak. Durva mozdulatokkal járt és nézett, és minden lépésénél felsikoltottak a deszkák. A szúnyog nem szerette őt.

A két árny összeolvadt. A lány porcelánba beletúrtak a vaskezek. A gyertyaláng elaludt, s fehér köd ülte meg a teret.

A szúnyog szeme könnyes volt. Talán a füsttől, talán azért, mert ő hiába szeret. Viaszsárga roppanással hasadt ketté a gyöngye szív. Leereszkedett a puha testre, és fájdalomában elszenderült. Utoljára azt álmodta, hogy virágot visz a porcelánhajú árnyak. Szeretlek.

Oláh Judit Ének este

*Hív a csalfa ál-halál
szárnyat bont az álom
mellem alatt muzsikál
hervadó virágom.
Éjbe fúl a fénybogár
szénfekete tóba
maga mosdik nem talál
jobbik mosdatóra.
Záporoznak csillagok
belenyög az ég is.
Kedvesem szívében vagyok
s hajléktalan mégis.*

Balogh Sándor

az öreg

(nagyapám emlékének)

*messzi táltos sebeket szereztem,
ittam patakokból,
s a nap csendesén szívta testem.
ő madár volt,
köztem és az idő közt hozta,
vitte a híreket.
reggel bort ivott, dúdolt, s ujjain
kiült a szeretet, szárny nélkül,
beteg testtel járt ott a bátor,
ahol én féltem nyárrá lenni.
szeme szivárgó volt, tört,
furcsa reményű – nagy kaland előtt.
készült az útra, mozdulatlanul
szedte tekintetével hozzánőtt
úti csomagjait. éreztem, hogy
becsomagol engem is, de én
gyáva voltam, istenem,
gyáva voltam!
hogy legalább egy érintést
elvigyek belőle.
nem láthattam, mikor elindult,
nem lehetett szemem tarisznya
testéhez nyomulva könnyes súlyaitól.
messzi tettekre készültem, s vidám
jelekkel bizakodón az útra is, de
kövek között keményen érve
elszakadt az idő.*

Dienes Eszter

Történetek Kunhegyesről, a Sárkány-tó utcából

Füred kutya története

Már nagyobbacska barmok voltunk, 10-11 évesek, amikor Füred nevű kutyánk hozzánk került. Apánk akkori-ban kocsikísérő volt a Béke Tszcs-ben, és akkor éppen Tiszafüreden jártak. A hóna alá kapott madárlátta kiskutyát – mint valami képzeletnélküliek – Füredről Fürednek neveztük el. Füred korcs kutya volt, akkoriban két hónapos lehetett. Fehér alapon barna és fekete pettyek olvadoztak rajta. Aránylag nagy fülei voltak, s édes, nagyon édes kicsi pofája. Családunkban minden idők legnagyobb kedvence volt ő, s az ezer és ezer simogatás, többszáz becézés ideje alatt nem gondoltuk, hogy a község legveszedelmesebb kutyáját melengetjük a nagykabátunk alatt. A kis Füredből vad és veszélyes állat lett. Mi, a gazdáik, csodálkozva álltunk a titok fölött: a szelíd szemű, fejét lesunyva, adakozóan odatartó, farkát szeretettel és alázattal a földhöz verdeső, erős, izmos testű kutyából hogyan válik vérengző vadállat, akinek hol az oldalából, hol a farkából hiányzik egy darab, s aki éjszakánként egyre bővebb vérnyomokat hagy maga után a gangon. Nappal kötve volt, éjjel szabadon. Egyik reggel dögrováson találtuk az ólja előtt: kiharpták az oldalát, megcsipkézték a jobb fülét. A nyakán hatalmas seb tátongott, akár a fekete úr; halkan, szenvedően szűkölt. Egész falka támadhatta meg. Ráborultam gyönyörű pettyes hasára és majdnem eszméletvesztésig sírtam. Apám a fogát csikorgatta. Egyformán sajnált engem s a kutyát. Aztán határozott. Szerzett egy vastag bőrszíjat, s a langyos tejjel megitatott, megettetett kutya nyakára próbálta, s még aznap kiverte a szíjat kb. két cm hosszú szegekkel. Merem állítani, hogy szögesdróttal körülvett, gyönyörű, árva szívéhez méltó

fegyvert kapott így Füred. Testén ezután is nagy harcok üzenetét hozta. Volt vér és voltak sebek. De a nyakán lévő örv erős védőfegyver volt. Most már többé nem fenyegette halálveszedelem.

Csodájára kelt az egész környék. Nem tudtuk, hogy milyen kutya, akkoriban még csak a magyar fajta kutyákat ismertük, Füred pedig nem az volt. A feje hosszúkas, a teste is – bár nem vékony. Fehér testén barna foltok patogtak, a szeme sárga volt. Ma már tudom, hogy az egyik szülője skót juhász kutya volt, a másik talán kuvasz lehetett. Volt olyan ismerősünk, aki bernáthegyi ősről regélt, de Füred – bár nagy testű, de karcsú eb volt. Magas is, hosszú is. Pórázon, szájkosárral sokat sétáltattam. Olyankor cefetül büszke voltam.

Amint fentebb már említettem, nappal kötve, éjjel szabadon volt.

Természetes, a gyerekek közt híre ment „rossz” hírének, s ezt a gyerekek respektálták is. Ugy, hogy a közelébe sem mentek. Mindezek ellenére egy napon...

Füred megtámadja Kispék fiát, a Jóskát

Az úgy történt, hogy az Isten igen csak meleg pillantásokat küldött felénk az égből. Bárányfelhőt meg – csupa dacból – egyet sem adott a Karmazsin ház felé. Mindenfelé döglegyek dongtak. Kati malacunknak – nagy, fekete sertés volt – aznap már harmadszor adtam vizet a vályuba. Füred az ólja előtt feküdt, nagy rózsaszín nyelve a porba lógott. Mi, gyerekek, a padlásfeljárónál játszottunk, Füredtől olyan négy-öt méternyire. Hogy felhecceltük-e Jóskát, vagy Jóska hősködött, erre harmincöt év távolából már nem emlékszem. Tény, hogy Jóska – kicsit reszkető, kicsit görbe inakkal – a kutya elé lépkedett. Füred végig morgott.

Egy félig lerágott haldarab feküdt előtte, de úgy látszott, arra ügyet sem vetett. Morgott, amikor Jóska felé indult, morgott, amikor eléje ért, s ugyanúgy ülve, majdhogynem meghunyászkodva feküdt akkor is, amikor Jóska eléje térdelt. A baj akkor történt, amikor Jóska simító keze útnak indult és elérte, illetve majdnem elérte Füred fejét. Akkor elszabadult a pokol, s az addig csak morgó kutya vicsorgó, hörgő fenevaddá változott, aki rögtön nekiesett a hozzá legközelebb lévő objektumnak, Jóska fejének. Pannika Füred láncának ugrott neki, én rávettem magam a kutyára, és úgy húztam a fejét hátra. Pár perc múlva nagy nehezen megfékeztük a tomboló jószágot. Közben Jóskát kirugdostuk a halálkörből, minket kettőnket pedig nem bántott Füred.

Jóska ott feküdt a kör szélén, vérző fejjel, üvöltve, emitt pedig néhány méterrel arrébb a kutya követelte Jóska fejét. Merthogy azt kérte, erről nem volt kétség. Anyukám, aki bent volt a házban s mostanra kiszaladt, elszörnyedve állt meg a kiskapunál. Már onnan látszott, hogy Jóska fejéből ömlik a vér, a gyerek pedig hisztérikusan üvölt. Anyám rögtön sírni kezdett, és magas c-n kiabált valamit, de nem figyeltünk rá. Megpróbáltuk Jóskát fölállítani és még messzebb cipelni a kutyától, mert féltünk, hogy az eltépi a láncot.

Aztán anyukám elszaladt Kispékért, Jóska apjáért. Hamarosan megérkezett az öreg, vörösben, fehérben és csirizesen, ahogy az egy pékhez illik, ordított, mint a hajdermenkű.

– Mit csináltak maguk az én gyerekemmel? Megölték a fiamat, ezért még megfizetnek!

Elvitte Jóskát rögtön az orvoshoz. Már késő délután volt, mikor Jóska kijött az utcára. Nem mentünk egymáshoz túl közel, olyan nyolc-tíz méterre állapítottuk meg a demarkációs vona-

lat. Jön Jóska, megáll, a fél feje be van bogyulálva, vigyorog.

– Mi van, apuskáim? Füredet elviszi majd a sintér, titeket pedig megbüntet a járásbíró, beee! (Sajnos, ez hihető volt, mert mint megtudtuk, Füred kicsi híján majdnem leharapta Jóska fülét. Az orvos úgy varrta össze jó néhány öltéssel.) Az egész délután rettegéssel telt el. Öt óra körül aztán megjött apukám. Ő is nagyon haragudott Füredre, és érthetetlennek találta a viselkedését. Úgy tervezte, hogy vacsora után átmege Kiss bácsiékhoz. Sajnos, Kiss bácsi hamarabb átért, és „véletlenül” nála volt egy sütőlapát. Apámnak meg véletlenül kezébe akadt a vasvilla, úgyhogy máris jól néztünk ki. Végül is a szomszéd (a középső szomszéd), Kiss Endre bácsi csitította le a két megvadult apát. S lám, jó az isten, jót ad, mégiscsak nekünk lett igazunk! Vétlennek lettünk kimondva kutyaügyben. Egy. A kutya meg volt kötve. Kettő. A kutya el volt kerítve egy külön udvaron. Három. A gyerek (Jóska) a maga elszántából közelítette meg a kutyát annyira, hogy az veszélyessé vált.

Node, az idő telik és múlik, s születőben van az óra, mely halálunk elveri. Mi, gyerekek, de talán még a szülők is sejtettük, hogy ez a kutyaügy nem marad annyiban. Vége lett a nyárnak, hűvös szelek jártak, jött az évnnyitó, máris untuk az egészet. Talán én sejtetem a legjobban, hogy...

Kiss Jóska taccsra tesz

De azt nem gondoltam, hogy ilyen hamar és ilyen váratlanul. Anyukám szépen felöltöztetett: sötétkék rakott szoknya, fehér térdzokni, fehér szanda (78 Ft-ért), fehér úttörő blúz és a piros nyakkendő, amire apám mindig azt mondta: messziről olyan ez fiam, mint ha kapa lenne a nyakadba akasztva. Utánam következett Panni. Én, mint ki jól végezte dolgát, a kapu felé vettem az irányt. Anyám még utánam szól, hogy össze ne piszkítsam magamat. Jóska kint állt a kapujukban, egy házzal arrébb. Ő is fel volt szépen öltözve. Barátságosnak látszott, bár egy kicsit forgatta a szemét, ami Mándi Pimi szerint rossz jel. Én azonban nem fél-

tem tőle. Majd megveri apukám. Jóska már az út közepén toporgott, s egy gallyal valamit piszkált. – Gyere csak ide – mondta kérőn, s én a kíváncsiságtól hajtvam odamentem. De nem láttam semmit. – Itt, itt – mondta Jóska, s lejjebb hajolt. Én is lejjebb mentem. S akkor Jóska elkapott, magához rántott, majd teljes erejéből kivágott a kocsit másik oldalára. Oda, ahol egy órával azelőtt Botos bácsi bivalyai ballagtak el, nagy, nedves ürüléknyomokat hagyva maguk után. A szügyömig szaros lettem, még az állam aljára is jutott belőle. Anyám mint harci lobogót hurocolt végig a Sárkány-tó utca hűvös oldalában, s mint egyedi mesterdarabot mutatott be Kiss néninek: lám, mit tett velem a fia!

Egyébként csak a kutya és a bivalyszar közti háborúskodás volt a két család között említésre méltó affér. Amúgy jól megfértek.

Injekciózás akáctövissel, igazi túvel

– Juliskám, szokott maga ezekre a gyerekekre ránézni?

Nyíri néni, a kis dévaványai öregasszony topogott az ajtónk előtt meglehetősen zavarban.

– Nem én – mondta anyám –, nem nagyon piszkálom őket, örülök, ha békén hagynak. Ha nagyon visítoznak, legfeljebb kimegyek és szétcsapok köztük.

– Nem azért mondom, Juliskám, hogy felidegesítsem, de jöjjön csak el velem a kapu fele.

Anyám gyorsan megmosta a tésztás kezét a lavórban és ment.

– Itt álljunk meg – suttogetta Nyíri néni. – Nézze, mit csinálnak! Pont Esztikével, és pont az én unokám, Jóska!

– Mit csinálnak? – csudálkozott anyám. Azt látta, hogy egy zsák van kiterítve és azon hasalok, de többet és mást nem észlelt.

– Nézze csak – mondta Nyíri néni –, a kislány bugyija le van húzva a feneké aljáig.

– Persze – mondta anyám megkönnyebbülten –, hát nem látja Nyíri

néni, hogy Jóska most injekciózza Esztikát?

– De mivel? – hüledezett Nyíri néni.

– Hát akáctövissel, azzal a legjobb. Hirtelen felüvöltöttem:

– Auu! Te szemét! Már megint belémtörted a tűt.

– Á, ez csak üzemi baleset, Nyíri néni, menjünk innen, né figyeljük őket. Jobb, ha magukba vannak.

Kaptam én másfajta, igazi injekciót is, sokat. Csapó doktor bácsi sehogyan sem tudott rájönni nagyon csúnya szembetegségem okára, ezért csak adta a kalciuminjekciókat, csak adta. Szeptember és október táján a következő dolog történt velem több ízben is: szemem reggelre feldagadt, de olyannyira, hogy csak egy keskeny résen át pillanthattam a világra. Sokszorosára megduzzadt szemhéjamon gennyes kelések, pattanások... Ránézni is rossz volt.

Kérdezgette tőlem, mit ettél kislányom, elsoroltam én szépen, hogy: pászkát (ezt Weis néniéktől kaptuk), paprikáskrumplit, fekete retket, édes gyökeret, dinnyét... De ilyen szörnyű méreg egyik ételféleségben sem volt. Azt csak én tudtam, hogy mitől lett olyan a szemem, de még felnőtt fejjel is csak nagy sokára árultam el anyukámnak a titkot, amelynek birtokában sok kellemetlen iskolai tehermentől szabadultam meg. Holnap nem szeretnék iskolába menni? Hipp-hopp, kívánságom máris teljesült.

Ezennel a szégyentől irulva-pirulva átadom a talány kulcsát, talán még bünbocsánatot is nyerhetek kised rosszalkodásomért. Teszem azt többek között azért is, hogy a mostani rossz gyerekeknek nehozy eszébe jusson fedezni az én találmányomat; majd nem győznének vele kérkedve fakítani, rám meg a feledés bús homálya várna. Nos, a titok neve: havasi gyopár. Ugye, milyen gyönyörű név? Nagy hegyeket, fénylő hegycsúcsokat képzelek mögé, s a szikla meredélyén, fenn a magasan, repedésekbe beékelve, szinte föld nélkül, a semmiből kikelve ott leng a havasi gyopár. Belőle, a gyopárból szedtem egyszer az egyik tanítónénimnek – talán épp Veress Barnáné Lilike

néninek – egy csokrot, amikor egy kis muslinca a szememre szállt. Gyopáros, tejnedves kezemmel nyúltam a szememhez. A muslinca elröpült, én pedig jól megdörzsöltem a helyét. Másnap reggelre már borzalmasan néztem ki. A következtetés kézenfekvő volt: a havasi gyopár tejnedve a tettes.

Egy-két hét múlva matek dolgozatírás következett. – De jó lenne ott-hon maradni! – sóhajtottam szenvedélyesen, s akkor eszembe jutott Gyopárka. Vajon tényleg ő a tettes? Késő délután mindkét szemem bekentem jó alaposan. Az eredmény felülmúlta a múltkorit. Ha lehet, még rondább volt a szemem, ráadásul nem egy, hanem mindkettő. Ekkor kaptam azokat a finom, meleg kalciuminjekciókat, amelyek vénásak voltak, tehát csak a doktor úr adhatta be őket. Szörnyen büszke voltam magamra és a találmányomra. Sajnos, a havasi gyopár nem állt egész évben rendelkezésemre, így aztán igyekezniem kellett, hogy szeptember-

től novemberig a lehető legtöbbet hiányozzam, mert aztán úgy is csak egy-két kóbor influenzára számíthattam.

Hátborzongató találkozásom a nullásgéppel

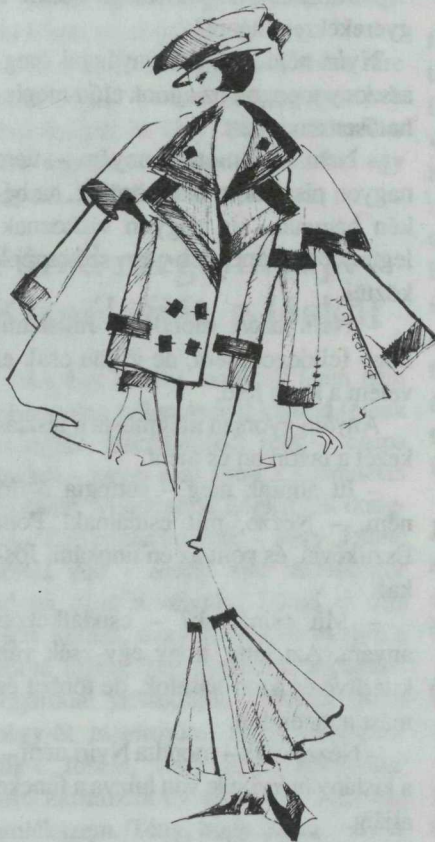
Akkor esett, amikor Kurucz Jóska generális és észkombájn kitalálta, hogy valamelyikünk fejére készítsünk töviskoronát. De mivel az egyetlen rózsabokor a környéken Lilike nénié volt, álltunk ettől az ötlettől, s hirtelen egy másik ötlettől vezérelve kikötöttünk a bogáncsnál. Mindegyik ház előtt mindegyik árokban volt elegendő bogáncs. Valami oknál fogva – már nem emlékszem, hogy miért – én lettem a kiválasztott, és borzongva vettem fejem a bogáncsfecniket tűzdelők elébe. A bogáncs megragadt viszonylag hosszú hajamban, s bogáncs bogáncs hátán nőtt, terebélyesedett, a fejem már úgy nézett ki, mint egy robbanásra kész bazsarózsa... Ekkor látott meg bennünket Lódi Panni néni. Többgyerekes

anya lévén, rögtön felmérte a helyzetet, így aztán nem is veszködött velünk, hanem egyből anyámhoz szaladt.

A bogáncskifésülő szobát Kuruczék szobájában rendezték be. Ott volt az egész utca, kinyitották a nagy, fából készült ajtókat is. Hadd lásson mindenki! Jóska akkorra már az anyukája elpáholta, ő azért bőgött, én meg a kintől üvöltöttem, mivelhogy jótét kezek tisztogatás címén a hajamat húzták, sokszor tövestül. Ám a bogáncs nem jött ki. A nagyja igen, de az apraja (és milyen sok apraja volt!) a jó istennek nem engedelmeskedett. Több mint egy óras kínszenvedés után az utcabeli anyák úgy döntöttek, hogy elvisznek a fodrászhoz, hátha az – férfi lévén – okosabbat tud mondani. Sajnos, Pilák bácsi is csődöt mondott mint tudós férfiú. Egyértelmű döntése: nullásgép.

Így lettem én a Rákosi korszak demonstrációja: egy tökkopasz leánygyermek.

– Nem baj, Matyikám – mondta sokszor apám –, majd kinő a socializmus végire.

Dzsurbán Ágnes ruhaterve

Lengyel Boldizsár

A bűnözők és a rendőrség

Lépten-nyomon találkozunk erőszakkal, durvasággal, az együttélés elemi normáinak megsértésével. Valamikor, ha a buszon a lábára léptek valakinek, a figyelmetlen elnézést kért. Most durván kitör, sérteget, támad. A nőkkel, idősekkel szemben tanúsított udvariasságot rég elfeledtette a közönységesség, a trágár beszéd és viselkedés. Aki valamikor titokban, az éjszaka leple alatt lopott, most fényes nappal is képes fosztogatni gyanútlan és védtelen járókelőket. A betörők lelkivilága labilisabb lett, reagálásai agresszívebbek, tetteikben drasztikusabbak, ha úgy adódik, gondolkodás nélkül ölnek is. Egy orvos-házaspárt esti sétá közben rabolt ki három fiatalember. Nem tudtak pontos leírást adni. A tettesek felderítése ilyen esetben szinte lehetetlen. A férj megkereste a vajdát. Elpanaszolta, milyen kár érte, és hogy ő hány emberen segített már életében. Másnap visszakapta a táskáját. Mi lesz, ha törvények helyett személyek osztják majd az igazságot? Meddig nőhet még a gyengék kiszolgáltatottsága? A rendőrség mit tesz, mit tud tenni a bűnözés ellen? A közrend, közbiztonság romlását meg lehet-e állítani? Ezekről a kérdésekről és még sok egyébéről beszélgetünk Kálmán Jenő úrral, a megyei főkapitány bűnügyi helyettesével.

– *A bűnözés mennyiben árulkodik a társadalom egészségi állapotáról?*

– A bűnözés majdnem mindig hűtükörképe az adott társadalom állapotának. Másként alakul a jóléti társadalmakban, ahol nincsenek megélhetési gondok vagy problémák. Természetesen ott is jelen van a maga formájával, jellemzőivel. Szervezettségében, színvonalában, technikai felkészültségében messze megelőzi a közép-európai mércét. A gazdaságban, az adózásban kvalifikáltabb elkövetési módokkal találkozunk. Kifinomultabban történik a pénzek tisztára mosása, az üzleti vállalkozások kihasználása. Tehát, másfajta a bűnözés, mint ezen a vidéken. Itt egyszerűbb viszonyok kö-

zött és kisebb lehetőségekkel dolgoznak a bűnözők. Nálunk inkább megélhetési bűnözéssel találkozunk – szoktuk mondani. Az emberek növekvő hányada a létalapot sem tudja magának biztosítani, bizonytalan helyzetbe került, illetve kerül folyamatosan. A bűnözés ezekben az esetekben a megélhetést szolgálja. Fontosnak tartom, hogy igen magas a nyugdíjasok aránya a társadalomban, közülük egyre többen kerülnek a létminimum alá, mégsem jellemző a bűnözés erre a társadalmi rétegre. Az biztos, hogy egyre több azoknak a bűnözőknek a száma, akik a közelmúltban még tehetségüknek, képességeiknek megfelelően valahol dolgoztak, és törvényesen eltartották magukat. A minimális műveltséggel is alig rendelkezők, a kvalifikálatlan munkaerők folyamatosan válnak munkanélkülivé, veszítik el kereseti lehetőségeiket. Ők szolgáltatják napjainkban a bűnözés utánpótlását. Az ingázók, a munkásszállások volt lakói. Nincs szakmájuk, nem találnak munkalehetőséget, megoldásként a bűnözést választják. A család eltartására sokan nem találnak más lehetőséget. Kell a tűzrevaló, a kenyér, a világítás. Mind ezeket bűnözés útján próbálják biztosítani.

– *A büntető eljárás során ez a lehetetlen társadalmi helyzet mentségül szolgál?*

– Hivatalosan nem szolgálhat mentségül. A bíróságok minden egyes ügyet egyéniésítenek. Nem általában lopásért adnak három évet. A konkrét cselekményt nézik, a konkrét elkövetőt. Természetesen vizsgálják azt is, volt-e már büntetve, vagy első esetben ütközött a törvénnyel. Ez a büntetés kiszabásánál kerülhet latba, de nem menti fel a bűnöst.

Minden időszakban volt egy szűk réteg, mely a bűnözésből élt. Meg sem próbáltak soha tisztességesen élni. Ez a réteg az utóbbi néhány évben felduzzadt. Azt is mondhatjuk, robbanásszerű változások történtek. Az elmúlt idő-

szakban évente elértük a 30-40%-os növekedést. Most kb. a 25%-os gyarapodásnál tartunk, ami még mindig nagyon sok, de a robbanásos időszakhoz képest mindenképpen törést jelent. Önmagában már az is biztató, hogy a növekedés üteme csökken.

– *Számszerűleg milyen mennyiségben jelentkeztek a bűnügyek?*

– Az ismertté vált bűncselekmények száma 1990-ben 10 139 volt a megyében, 1991-ben 12 669. A növekedés tehát 25%-os volt. Előzőleg a növekedés évente meghaladta a 30%-ot, sőt volt, amikor 50%-ot is elért. A csökkenés még egyáltalán nem megnyugtató. A nyomozások száma az előbbi adatokat követi. Az ismeretlen tettes ellen induló ügyeknek a száma 70%. Rendkívül sok időt és energiát igényel az elkövetők megtalálása. Az elmúlt évben az esetek egyharmadát tudtuk felderíteni (3213 elkövető). Valamikor, nem is olyan régen, az összes bűnügy száma volt annyi, mint most az ismeretlen tettesek száma. A felderítés eredményessége a bűnözés dinamikus növekedése ellenére mindössze 2%-ot romlott.

Mivel a bűnözők jelentős része egy primitív, lumpen rétegből verbuválódik, egyre több a durva, erőszakos bűncselekmény. Rablás a korábbi időszakban 30-40 volt évente a megyében, ez a szám 1991-ben már 125-re emelkedett. Ami igazán sajnálatos, hogy brutálisabbak, agresszívebbek lettek a bűnözők.

– *A társadalmi helyzet, a bűnözők karaktere, vagy mindkettő változott?*

– A drasztikusabb, az erőszakosság nemcsak a bűnözőkre jellemző változás. Az emberek tűrőképessége, toleranciája jelentős mértékben csökkent. Mindenkit idegesít valami, sok a türelmetlen ember. Régen, ha az autóbussen lábára léptek valakinek, elnézést kértek, és ezzel el volt intézve az ügy... Most egy ilyen eset könnyen verekedéssé fajul. Az idegi feszültségnek a már eddig említetteken kívül is ezer

oka lehet. Tehát a társadalom maga is agresszívebb lett. Lelkileg érdesebbek, durvábbak lettünk. Nemre, korra, testi épségre sincsenek tekintettel az emberek. Hasonlóképpen a bűnözők is. A bűnöző mihamarabb szeretne túllenni a bűneseten, nincs sem módja, sem türelme a kiváráshoz. Ha felfedezik, nem szelel el, hanem durván támad, bántalmaz, megfélemlít. Esetleg gyilkol is. Siet, tehát erőszakosabb. Elszánt, tehát kegyetlenebb.

– Erről tanúskodott annak idején a kisújszállási orvosgyilkosság is!

– A példa kedvéért valóban érdemes feleleveníteni. A dr. Petkovits István sérelmére elkövetett emberölés sem gyilkosságnak indult. Igazi lakásbetörők voltak a tettesek. Tippet kaptak, hogy az idős orvosházaspárnál jelentős értékek halmozódtak fel. Szándékuk az volt, hogy a lakást simán „kipakolják”. Úgy tudták, a két idős ember nem tartózkodik a lakásban. Bemásztak az ablakon, miközben a gázparapet teteje leesett. A háziak erre figyeltek fel. Korábban, hasonló esetben ezek a betörők valószínű, elmenekültek volna az ablakon keresztül. Most összekötötték a tulajdonosokat, szájukat betömték. Nem törődtek idős korukkal és a betegséggel. Minden áron végre akarták hajtani a bűncselekményt. Sajnos, hasonló szituációban egyre több bűnöző választja a durvább, erőszakosabb megoldást, még halál árán is. A közelben, a Pest megyei településeken történt betörések közben az egyik lakót leszúrták, a másikat agyonlőtték. Korábban ez a magatartás nem volt jellemző. A lopni szándékozó inkább abbahagyta a bűncselekményt, ha felfedezték. Tanyai rablásoknál, ahol egyedül élő emberek vannak elhagyatott helyen, egyre gyakrabban fordul elő a gyilkosság. Különösen megvadulnak az emberek, ha ellenállást tapasztalnak.

Megemlíteném még a Tiszabón történt esetet. Ott 1991. augusztus 3-án Házi Pálnét gyilkolták meg. Az aszszony arra figyelte fel az esti órákban, hogy házának udvari ablakából a szűnyoghálót valaki leszedte, kiszakította. Odament, és észrevette, hogy a rádióját

ellopták. Kijött a házból, az udvaron, az utcán körülnézett, majd indult az udvar végébe. Ott támadták meg hátulról és leszúrták. A tettesnek volt ideje, tehát elmenekülhetett volna. Mégsem azt tette, hanem mikor felfedezték, gyilkolt. Az elmúlt évben sajnos ezt az egy gyilkossági esetet nem tudtuk felderíteni. A helyi önkormányzat 50 000 Ft díjat tűzött ki a nyomravezetőnek. Mi is tesziünk mellé másik 50 000 Ft-ot. Nagy reményünk nincs, mégis szeretnénk ezzel is előmozdítani a nyomozás sikerét.

– A Kisújszálláson történt eset azt is mutatja, hogy a bűnözés bizonyos területein már szervezettséggel is találkozunk. Vannak-e jólszervezett csoportok a megyében?

– A kriminológia pontosan körbeírja, mikor beszélhetünk szervezett bűnözésről. Akkor, ha van egy társaság, ahol felderítők, végrehajtók vannak; a csoport vagy csoportok vezetővel rendelkeznek; hamisítói, orgazdahálózatuk van. Mindezek esetében beszélhetünk bűnözés-szervezetről. A megyében ezeknek a kritériumoknak megfelelő csoporttal még nem találkoztunk. Alacsonyabb fokú szervezettséggel már igen. Különösen a színesfémlopásokban működtek szervezeten bűnözők. Jelentős károkat okoztak különböző gazdálkodó szervezeteknek. Alumíniumot, sárga- és vörösrezet, öntvényeket tulajdonítottak el. Ebből rövid idő alatt sok pénzt lehetett csinálni. Nem csoda tehát, hogy még a vasút biztonsági berendezéseit is szétvagdoszták, leégették a kábelről a szigetelést, majd a rezet kilóra eladták. Elvitték az alumínium útjelzőtáblákat. Nem mérlegeltek, ami eladható volt, azt vitték. Nem számoltak azzal, hogy felelőtlen tettükkel több ezer ember utazását és testi épségét veszélyeztették. A bűncselekményekre főleg családi alapon szerveződtek. A lopott anyagot szinte azonnal más megyébe vitték, és ott értékesítették. Mire felfedezték a lopást, az elvitt tárgyak már beolvasztásra kerültek. Hasonló szervezettséget mutattak a „szesz” ügyek. Bárki 300 forintért vállalkozási engedélyt kapott. Egy bizonyos összeg elhelyezésével bankszámlaszámot szerzett. Majd bizomá-

nyi értékesítésként az ország különböző részeiből több milliós értékű palackozott árut felvett azzal, hogy 8 napon belül fizet. Az árut általában 50 %-os árkedvezménnyel adták tovább. Ezeket az embereket különösen nehéz felkutatni, mert minden adatuk fiktív. Több milliós haszonra tettek szert. Ezek is szervezett akciók voltak, hiszen tippet adtak, gondoskodtak a gyors szállításhoz, és voltak felvásárlók. Az ilyen ügyekben szereplők felelőssége mindig a bíróságon derül ki.

Volt dolgunk olyan csoporttal is, akik többmilliós értékű műszaki cikket vásároltak hamisított befizetési csekkel. Budapesten, az egyik postahivatalban vásároltak bélyegzőt, amin a dátum állítható. Megvették a pénzbefizetési csekket, amiből csak a feladóvévényt használták fel. Szabályosan lebélyegezték, és a kereskedelmi cégek-nél a feladószelvénnel igazolták, hogy az áru ellenértékét befizették. Vállalkozói papírjuk természetesen volt. Adószámmal, bankszámlaszámmal rendelkeztek. Ha kellett, szobabútor is szállítottak 30-40%-os áron. Számukra az is tiszta bevétel volt.

– Vannak-e veszélyeztetett települések a megyében?

– Nagy aránytalanságok nem tapasztalhatók. Tiszafüred térségében mostanában rosszabb a helyzet, mint máshol. Korábban Törökszentmiklós volt Szolnok mellett nagyon fertőzött. Tiszabó, Tiszaderzs, Kunmadaras az átlagnál rosszabb képet mutat.

– A bűnözők között egyre gyakrabban tűnnek fel gyermekarcú, ártatlanul látszó fiatalok. Szaporodik a fiatalkori bűnözés?

– Az utóbbi években nincs jelentős növekedés. Az 1990-es évben 596 fiatalkorúval szemben folytattunk eljárást, az elmúlt évben 504 ellen. Hat-hét évvel ezelőtt alig volt 200 fiatalkorú bűnelkövetés a megyében. A büntetlen előéletűek aránya emelkedett, közel 12 %-kal, a visszaesőké 14,5 %-kal, a többszörösen visszaesőké 5,5 %-kal. A bírósági ítéletek, úgy tűnik, nem hoznak eredményt. Az is igaz, hogy a szabadulók helyzete szinte semmit nem változott, és ez alapvető probléma.

– Az egyik legcsúnyább büntett az erőszakos nemi közöszlész. Mostanában fordult-e elő ilyen eset?

– Nem jellemző bűncselekmény. Az elmúlt évben 8 volt. Sajnos, ezek mindegyike igen drasztikus és kíméletlen volt. Gyakran többen követik el. Törökszentmiklóson volt az a négy főből álló társaság, akik egy évre visszamenőleg 7 vagy 8 nemi erőszakot követtek el. Azáltal, hogy többen voltak, minősítetté vált a bűncselekmény. A minősített esetekben hivatalból indulhat eljárás, az alapesetben (egy férfi egy nővel áll szemben) a sértettre van bízva, kíván-e feljelentést tenni. A sértett gyakran szégyelli felfedni, mi is történt tulajdonképpen, nehezen vállalják a szembesítéseket. Sok esetben igen nehéz a bizonyítás.

– A bűnüldözésben igazi szerepe a rendőrségnek van. Mennyiben tudja betölteni ezt a feladatát, támaszkodik-e társadalmi segítségére?

– A bűnözés növekedésének ellenére létszámfejlesztés nem volt az elmúlt években. A teljesítőképesség felső határát is átléptük. Úgy érezzük, az önkormányzatok jó partnereink. A közrend, közbiztonság megteremtésében közösen vagyunk érdekeltek. Erejükhez mérten anyagilag is segítenek bennünket.

– Az önkormányzat nem tarthat saját rendőrséget?

– Nem. Erre törvényi lehetőség nincs, de az ésszerűség is mást diktál. Ez nem abból áll, hogy kifizetek egy havi bért, és akkor van egy rendőröm. A ruházat, a felszereltség, a kiképzés rengeteg pénzbe kerül. Ezt nem tudná felvállalni. Értelmetlen lenne kettős hálózatot fenntartani és működtetni. Polgári alkalmazottak biztosításával viszonylag komoly segítséget adnak munkánkhoz. A miniszter úr bejelentette nemrég, hogy országos viszonylatban 3000 fővel emelik a létszámot. Ebben az évben nekünk is közel 100 fő felvételére lesz lehetőségünk. Sajnos, mindez érzékelhető, pozitív változást még nem fog előidézni. Bűnügyi területre mindössze 10 fő jut. De a közrendvédelem gondjai sem oldódnak meg. A folyamatos ügyelet biztosításához napi három váltásra lenne

szükség. Ennek ellenére a legtöbb faluban, kistelepülésen mindössze egy rendőr van.

– Milyen területekről hiányzik leginkább az ember?

– Az egyenruhás járőrállomány a leghiányosabb. Az ő számukat kellene jelentős mértékben növelni, hogy a szükségletnek megfelelően lehessenek az utcán. Ez biztonságérzést adna a lakosságnak, és bűnmegelőzést is szolgálna. A nyomozólétszám növelése nyilván meggyorsítaná az ügyek felderítését. Ebben az esetben pedig lehet, hogy az ügyészi és a bírói szervezet kerülne csödbe.

– Az öregek anekdotákat mesélnek a csendőrök kalapjáról. Elég volt, hogy a fogason lógjon, és rend volt a bálban. A rendőrségnek közel sincs akkora tekintélye, mondják. Így van ez?

– Ha a körzeti megbízott felakasztaná a sapkáját, hazamenne vacsorázni, mire visszaérne, ellopnák. Itt tart az állampolgári fegyelem. A mostani rendőrök nem pipogyábbak, nem tehetetlenebbek. Csak nagyon komoly törvényességi előírások vannak, melyeket be kell tartani. Valamikor az állampolgári fegyelem is nagyobb volt. Ma szinte senki nem botránkozik meg az adócsaláson. Sőt, mindenki keresi a lehetőséget, hogyan játszhatja ki az adórendeletet. Ezt szinte senki nem tartja bűnnek. Mint ahogy azt sem, ha valaki kisebb dolgot ellop a munkahelyéről. Volt, aki akatáskában hordta haza a házához szükséges parkettát vagy egyéb anyagot. Az elmúlt évtizedekben mélypontra jutott erkölcsileg a társadalom. A hagyományos értékek jelentős része eltűnt. Megszűnt a rendőrének a tisztelete is. Ráadásul nincsenek túlfizetve sem. A társadalom ranglétráján jövedelmük alapján sem érnek el magas fokot. Most, amikor növekszik a munkanélküliség, talán a megélhetés biztonsága mégis vonzóbbá teszi a pályát. Itt azért mégsem lesznek szánálások, csőd eljárások, hogy az utcára kerüljenek az emberek. A társadalom elismerését, megbecsülését csak színvonalas munkával lehet megszerezni. A hatékonyabb munkához jobb technika és több ember kell. A helyzet tehát ellentmondásos, csak hosszú távon ala-

kítható kedvezően. A rossz állapotok ellenére javult az állomány összetétele napjainkig. Ma már járőrállományba sem veszünk fel embereket érettségi nélkül. Most öt helyre tíz jelentkező van. Korábban bizony nem így volt. Hiányzott a minőség.

– Szabadabb a közlekedés az országhatárokon. Jelent ez változást a bűnözésben?

– A nyitottá váló határok a bűnözésben is érezhető változást hoztak. A szervezett nyugati bűnözés igyekszik a valamikori fehér foltot kiszínezni. A bűnözők is „piacot” akarnak az országban. A közelmúltban viszonylag sok lopott autót hoztak be és értékesítettek. Kihasznlják a jogi háttér hiányosságait, biztosítási csalásokat követnek el. A gépkocsik egy része nem marad az országban, hanem továbbkerül keleti szomszédainkhoz. Itt már valamivel magasabb szervezettségben működnek a bűnözők, hiszen valakinek el kell lopni az autót, papírokat kell szerezni, be kell hozni és értékesíteni. Míg korábban a kábítószer okozott gondot, most inkább az autók kereskedelem. Természetesen kábítószerrel is foglalkoznak a bűnözők. Ma már van egy réteg az országban, amelyik meg tudja fizetni a porok árát. A vevők legtöbbször a vagyonos rétegből kerülnek ki. A kábítószer kísérőjelensége, a gengszterizmus okozza a problémák egyik jelentős részét. Komoly zsarolások történnek, előbb-utóbb leszámolásokra is sor fog kerülni, élet elleni bűncselekményekre is lehet számítani. Nem véletlenül, hiszen óriási pénzekről van szó. Az eddig felderített kábítószeres ügyeink szerencsére még lokális jellegűek voltak. A közelmúltban például Kunszentmártonban. Ezt az ügyet országos szerveinkkel közösen derítettük fel. Ott volt egy fiatal ember, aki az indiai kender termelte. Száritással, lepárlással kábítószeret állított elő, főként saját használatra. Az úrról kiderült, hogy valójában orvosi eset. Kábítószer-függősége kialakult. Ma már szeretné, ha ebből kigyógyítanák. Az ilyen esetekhez semmiféle egészségügyi intéz-

ménnyel nem rendelkezik az ország. Az eset azt példázza, hogy a bűnözés előbbre jár, mint a vele szembeni felkészülés.

– *Tudják-e azt, hányan élnek függő viszonyban a kábítószerrel megyékben?*

– Nem tudjuk. Még hozzávetőleg sem. Ha kiderül valakiről, hogy kábító, eljárást kell folytatnunk ellene a jogszabályok alapján. Ezért mindenki titkolja, tagadja a betegséget. Hasonlóan az alkoholistákhoz. Tulajdonképpen a jogi szabályozás nem a kialakult vagy a várható helyzetnek megfelelő. A palástolás mellett szól az is, hogy nálunk legálisan nem lehet kapni kábítószert. Vannak országok, ahol enyhébb hatású szereket, cigarettákat lehet vásárolni.

A törvény nem a fogyasztást bünteti, hanem a kereskedést. Ha valaki gyógyíttatni akarja magát, meg kell mondania, milyen szert fogyasztott, hogyan jutott hozzá, és ezután jönne a kereskedők megbüntetés. Sajnos, nem árulják el az eladókat. Félnék, hogy nem kapnak tovább árut, és bosszútól is tartanak.

Törvényeink egyéb vonatkozásban

is hézagosak. Emberrablásra például nincs paragrafus. Amikor a Btk. készült, ez a bűnözési fajta még szóba sem került. Frissítésre lenne szükség. A várható helyzetet kellene figyelembe venni.

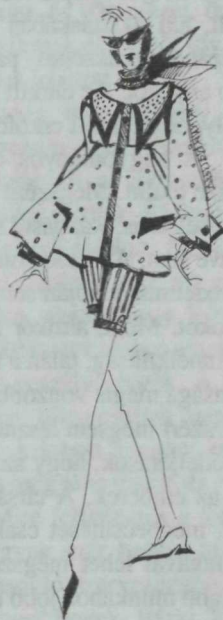
– *Technikailag mennyire felszerelt a rendőrség?*

– Az utóbbi 6-8 hónapban valóságos technikai forradalom következett be. Betört a számítógép, szerveződik a számítógépes hálózat. Ebben az évben az összes rendőri egységünket bekapcsoljuk egy egységes rendszerbe rádiófrekvenciás adatátvitel segítségével. A mi megyénk lesz az első, ahol ezt sikerül létrehozni. A többnapos rutinfeladatokat így percek alatt el lehet végezni. Nyilvántartási rendszerünk feltöltését folyamatosan végezzük. Itt megint joghézag van, kellene a rendőrségi törvény. Tisztázni kell ugyanis, milyen adatokat tárolhatunk, mennyi ideig, milyen nyilvántartásokat vezethetünk. A személyiségségjogokat ugyanis tiszteletben kell tartani. A gépjárműközlések, személyi közlések már napra készen működnek a számítógépekben. Gépkocsizó járóreink ilyen szempontból egyre eredményesebben dolgoznak, hiszen a lopott gépkocsik azonosítása szinte pillanat műve. A beüzemeléskor 6-8 lopott gépkocsit tudtak azo-

nosítani. Korábban igazoltattak, felírtak, leveleztek hónapokig. Most mind-ez percek kérdése.

– *Két éve külön részleg alakult a bűnmegelőzésre. Mi az ő feladatuk?*

– A bűnmegelőzési szolgálat valóban nem régi kezdeményezés! Feladatuk sokrétű. El kell látniuk a szakszolgálatokat információkkal. Ezeket be kell gyűjteniük, tárolni kell azokat, hogy alkalomadtán használni lehessen. Sajnos, ennek a munkának a magyar rendőrségen belül nincsenek hagyományai. Nehezen is veszik tudomásul. A civil szférában talán könnyebb a dolguk, mert ott tudják, hogy a bűnözés társadalmi jelenség, tehát a megelőzést is társadalmi szinten kell végezni. Konkrét feladatuk a kapitányságok bűnmegelőzési munkájának koordinálása. Mivel kevesen vannak, tevékenységük egyelőre néhány kiemelt területre irányul. Ilyen a vagyónvédelem, a család-, gyermek- és ifjúságvédelem, a kábítószerrel összefüggő ügyek és a szervezett bűnözés. Ők foglalkoznak a bűnmegelőzéssel kapcsolatos sajtómunkával is. Tanácsadó szolgálatot működtetnek, propaganda tevékenységet folytatnak, kiállításokat szerveznek. Szerepük egyre jelentősebb a közrend, közbiztonság megteremtésében.

Dzsurbán Ágnes ruhaterve

Paksi Éva

Intim dolgok

Mónika 17 éves. Néhány hónapja a Szolnoki Büntetésvégrehajtó Intézet lakója. Élettársa úgyszintén.

A lány alkarján csúnya hegek sora. A miétre röviden így válaszol: „Az élettársammal beszélgettem, az ablakon keresztül. Nem akarta elhinni, hogy nem csaltam meg. Úgy bizonyítottam be, hogy a kezemmel kiütöttem az ablaküveget.”

Mikor Mónikával először találkoztam, fogdában volt. Nem akarta tudni, hogy miért, de fogadta, soha többé nem fog úgy viselkedni, hogy még egyszer odakerüljön. Fogadalmát megértettem, hiszen ezen a néhány négyzetméteren napokat eltölteni úgy, hogy közben senkihez nem szólhat, egész nap le sem feküdhetsz, de még olvasni sem olvashat, csupán önmaga társasága lehet, nos, biztos nem egy leányálom.

Később megtudtam, Mónikát a szerelem zárta a fogdába. Élettársának ugyanis gyakran átkiabált az ablakon keresztül, hogy: „Ez a fekete picca csak a tiéd!” Meg: „Soha nem csallak meg!”

Talán egy éve is van már, hogy valahol – nem tudnám megmondani, hogy hol – hallottam a börtönökben majdan kialakítandó intim szobáról. Aztán néma csend következett. Kétkedni kezdtem: lehet, csak félrehallottam valamit?

Mikor Doktor Károlyt, a Szolnoki Büntetésvégrehajtó Intézet parancsnokát megkérdeztem, ő természetesnek vette a kérdést. Néhány elítélt úgyszintén.

– Parancsnok úr, önnek mi a véleménye az intim szobáról?

– Van ennek reális alapja. Vezesse le az elítélt ott a feszültséget és ne a zárkában. Ki lehet alakítani, meg lehet próbálni, de én igazi megoldásnak nem ezt tartom. Sokkal egészségesebb dolog lenne, ha a hétvégére hazamenne az elítélt. Az más, hogy ez az előzetes letartóztatottnál nem oldható meg. Az elítélteknél könnyebb, mert ők biztos, hogy visszajönnek, de az előzetes letartóztatott nem az intim szobájával fog otthon foglalkozni, hanem azt nézi, hogy a bűncselekménye kapcsán ho-

gyan tudná magát minél jobban menteni.

– Az intim szoba csak elképzelés, vagy több annál?

– Nemrég voltam tapasztalatszerer a Miskolci Büntetésvégrehajtási Intézetnél. Ott egy nagyon szép szobát mutattak. Ki is van rá írva, hogy intim szoba. Azt el tudnám képzelni mintának, de csak szűk körben valósítható meg, és kimondottan csak házastársak vagy élettársak használhatnák. De nem hiszem, hogy ez mostanában általános lesz. Kísérleti jelleggel már több intézet kialakította, de a gyakorlatban még nem funkcionálnak.

– Mikor és hol vetődött fel először ennek a lehetősége?

– Nem újkeletű a kérdés. Nagyon sok tapasztalatszerere után döntöttünk úgy, hogy mi is meg akarunk felelni az európai normáknak, az Európa Tanács elvárásainak. (Egyébként a nyugati büntetésvégrehajtásnál ez egy elfogadott dolog.)

– Lehet azt mondani, hogy a rendszerváltással együtt született az ötlet?

– Hozzájárult az is. Lehet, hogy később bevezetésre került volna, de mindenképp pozitívan befolyásolta.

– Önök tervezik-e az intim szoba kialakítását?

– Gyakorlatilag minden intézet olyan nagy önállósággal bír, hogy ezt megvalósíthatja. Mi is tervezzük. Bár nyilvánvaló, hogy lesz olyan elítélt, aki azt mondja, hogy nem tart rá igényt.

– Hónapokkal ezelőtt arról olvastam, hogy egyes börtönökben sztriptíz táncosnők léptek fel. Maga a szó: börtön, olyan helyet, körülményt és állapotot jelöl, ahol, amelyben az ember rabnak érzi magát, ahol szigorú életrend uralkodik. Nem lehetséges, hogy a fentebb felsoroltak enyhítik a börtön fogalmát, és kevésbé rettentik vissza az embereket attól, hogy oda bekerüljenek?

– A börtönökről a társadalmi megítélés nagyon szélsőséges. Az egyik rész azt mondja, hogy miért kell nekik jobb feltételeket teremteni, mint amilyen körülmények között kint lennének. A másik tábor azt mondja, ha ő egyszer bűnhődik, akkor miért kell külön szankciókkal sújtani. Azt mondjuk, hogy csatlakozunk Európához, az emberi jogokhoz, amelyek ránk is kötelezőek. Ott pedig egyértelműen azt mondja ki a szabály, hogy a fogvatartottat nem lehet hátrányosabb helyzetbe hozni, mint ahogyan kint élnek. Ami a sztriptízt illeti – és ez az én

Fotó: Kardos Tamás

egyéni véleményem –, nem szerveznék a fogvatartottak részére.

Rácz Ferenc előzetes letartóztatásban van. Azzal vádolják, hogy nevelt lányait megerőszkolta. Ő tagadja.

– Hallott-e már az intim szobáról?

– Nem hallottam.

– Akkor azt sem tudja, hogy mit jelent?

– Hát, gondolom, ahol az élettárssal vagy a feleséggel lehet... együtt lenni.

– Ön használná-e, ha itt is lenne ilyen szoba?

– Csak használnám. Szükség van rá.

– Miért?

– Hogy ne szakadjanak szét a családi kapcsolatok.

– Mit gondol, a felesége is örömmel venné ezt a lehetőséget?

– Biztos.

– Milyen gyakran szeretné használni?

– Minden nap.

– Az nem zavarná, hogy mások is használják?

– Hogy? Egyszerre?

– Nem! Például XY lenne a szobában 10–11 óráig, utána ön és a felesége.

– Nem zavarna. Örülni kell annak, hogy mások is örülnek!

Jasper régi ismerős. Talán egy éve, hogy riportalanyom volt. Akkor még szabadlában.

– Jasper, tudja-e, hogy mi az az intim szoba?

– Tisztában vagyok vele.

– Hol hallott először róla?

– Itt olvastam a Heti Híradóban. Azt írták, hogy ez még csak folyamatban van.

– Ön szerint szükség van rá?

– Szerintem jó volna, mert egy az, hogy kevesebb volna a homokos, vagyis aki azzá válik. Meg a családi kapcsolatok miatt is. Nézze, a nőkben is vér folyik. Féltrekufircol az asszony, és kész a válás, vagy veszekednek, szóval valami balhé úgyis lesz, mert én is olyan természetű vagyok, hogy állandóan piszkálnám érte, holott tisztában vagyok vele, hogy ha éveket kapok, akkor hűségesen nem lehet kivárni. Nem foszthatom meg a szabadságától. Szerintem az a legtisztább, ha meg is szűnik a kapcsolat.

– Használná a szobát?

– Gondolom, igen. Van hozzátarto-

zóm. Ő rendszeresen látogat is. Persze olyan nem volna, mint otthon. Szerintem először nagyobb volna a zacskóm, mint a farkam. Nem tudom, kukkolókat nem fognak fogadni? Őt doboz Szofiért 5 percig lehetne élő pornót nézni!

– Mégis, milyennek képzeled a szobát?

– Legyen biztos, hogy nem őr áll az ajtóban, mert az zavaró, hiába nem lát be. Nekem volt úgy, hogy az élettársam eljött meglátogatni. Kint dolgoztam munkaterületen. Kilógtam, és csak ketten voltunk, és abszolút nem voltam rá képes.

– Most, intim szoba és nő nélkül, hogyan oldják meg ezt a problémát?

– Hát... nézze, mint minden normá-

lis ember. Az hazudozik, aki azt mondja nem csinál önkielégítést.

– Az önök zárkájában van tévé?

– Igen.

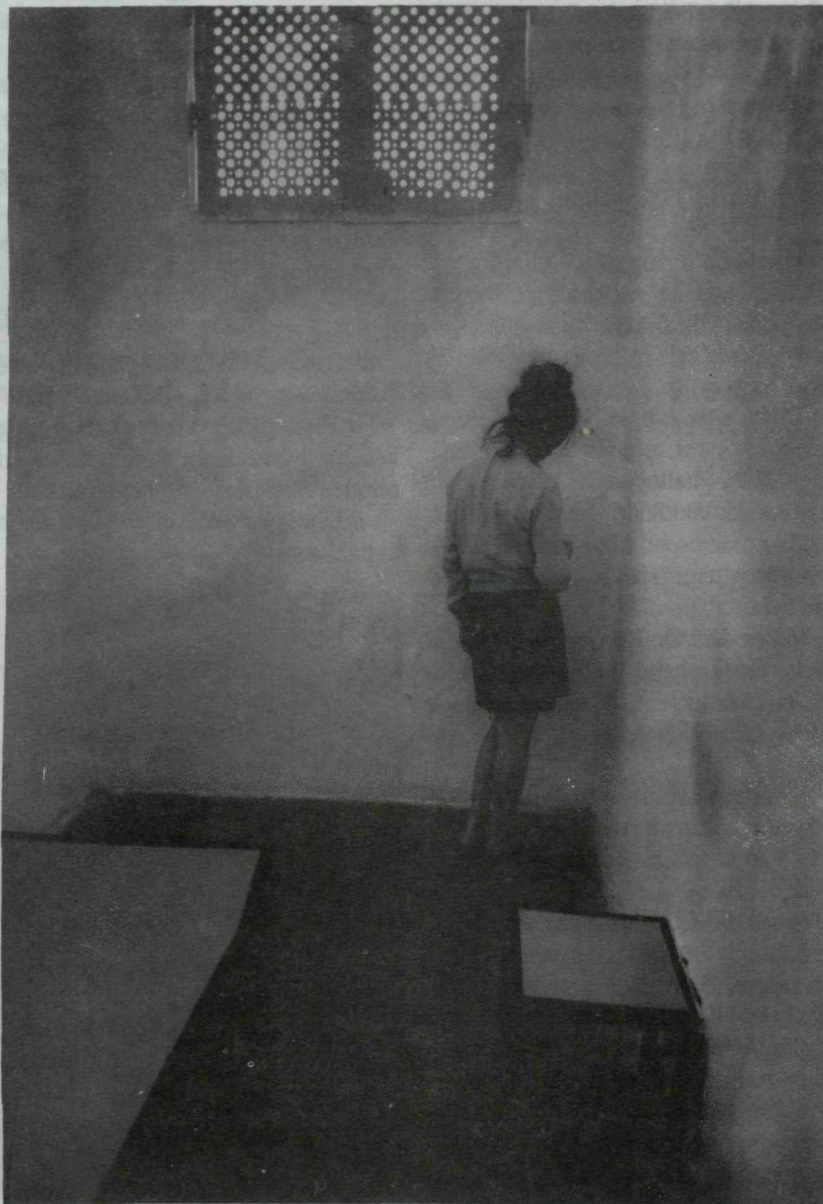
– Szombatonként, késő éjjel szoktak erotikus filmet vetíteni. Nézik?

– Az semmi! Annyi bugyi van a nőn, hogy mire leveszi, vége a műsor-nak.

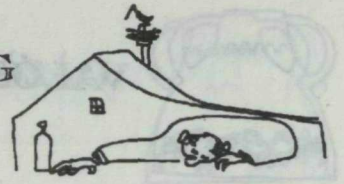
– Gondolom, ennek ellenére hat a férfiakra.

– Persze. Utána megy is a munka. Hogy lesz-e ebből az intim szobából valami? Hogy tudják megoldani? Lehet, hogy úgy lesz, ha valaki jól viselkedik, csak akkor használhatja. No, ha így lesz, akkor itt annyi vamzer lesz, igaz, így is van.

– Ki az a vamzer?

Fotó: Kardos Tamás

– Aki beköpi a másikat. De szerintem az lenne az igazi megoldás, ha hétvégére – mondjuk kéthetenként – hazaengednék az elítéltet.

Mária és Mónika. Mindketten fiatalok, és mindketten hónapok óta a zárka világában élnek. Márián ez meg is látszik. Első találkozásunk óta láthatóan vékonyabb, megtörtebb.

– Gondolom, ti is hallottatok már az intim szobáról.

Mónika: Persze. A rabújságban olvastunk róla.

– Mit?

Mónika: Hogy Debrecenben volt egy régi börtön, most felújították, és csináltak bele egy intim szobát.

– Fotó is volt róla?

Mónika: Igen. Egy franciaágyszerű volt benne.

– Érdekelne, nektek erről mi a véleményetek?

Mónika: Szükség van rá. Így nem lenne annyi homokos. Én használnám. Egy kicsit ugyan zavarna, hogy a többiek tudnák, hogy én most mit csinállok ott, de akinek nagy ítélete van, úgysem bírná ki. Se nő, se férfi.

Mária: Szerintem is szükség van rá. Igaz, nekem nincs nagy ítéletem. Ha nagyobb ítéletem lenne, akkor persze, hogy én is használnám.

– Úgy tudom, több hónapja, hogy itt vagytok. Ennyi idő után bizonyára hiányzik a társ, a férfi.

Mónika: Hiányzik, de nem csinálunk magunknak semmit. Meg lehet szokni. Az biztos, hogy én nem lennék homokos!

Mária: Én sen nyúltam még magamhoz. A gyerekek nagyon hiányoznak, mindig rájuk gondolok.

– Ha egy kicsit elengeditek a fantáziátokat, milyennek képzelitek el a szobát?

Mária, Mónika: A zárkánál legyen kicsit nagyobb. Legyen kitapétázva, meg legyenek virágok. Franciágyat nem kívánhatunk, persze az lenne a jó. Rózsaszínű terítővel. Vagy ciklámen színűvel. Szőnyeg is legyen, meg asztal, hogy otthonosabbnak érezzük. Meg magnó, hogy közben szóljon a zene.

– Mennyi időt kívánnátok ott tölteni?

Mónika: Egy napot.

Mária: Annyit úgysem adnának! Ha lehetne, nekem 2 óra is elég lenne.

Sziráki Pál gyermektartás nem fizetése miatt lett a Szolnoki BV lakója.

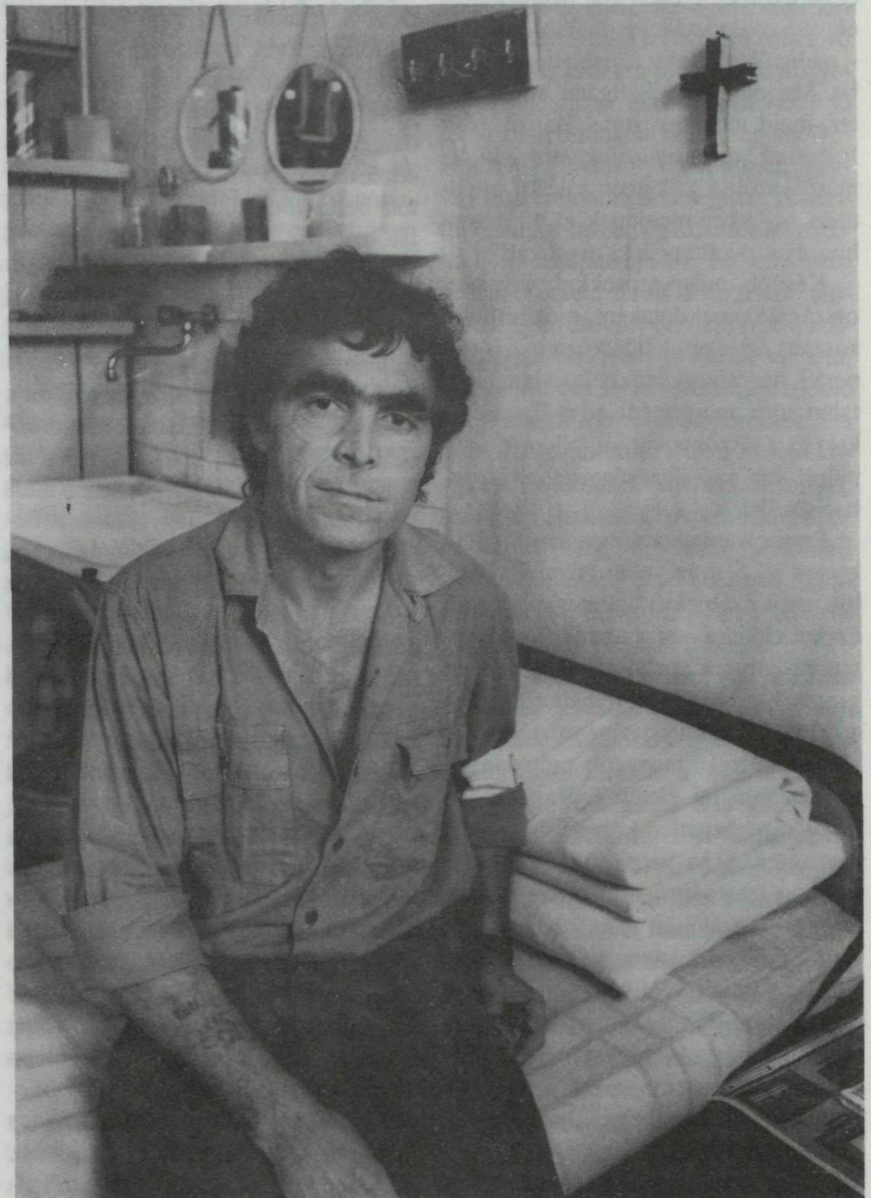
– Többször is hallottam már az intim szobáról. Meg olvastam is, hogy Miskolcon már van egy. Azt gondolom, hogy ez a változásnak köszönhető. Egyébként ez a külföldi börtönökben már megszokott. Persze, hogy szükség van rá. Itt rengeteg embertípus van, akik borzasztóan odáig vannak a szexért. Hiányolják.

– Ön nem?

– Hiányolni hiányolja az ember, csak arra is gondolni kell, hogy mi lesz az utóhatása. Az biztos, hogy én nem használnám. Az élettársam sem lenne hajlandó... ilyen körülmények között... Lehet, hogy később a kinti szexuális életünkre rossz hatással

lenne az, ha most itt erőltetném a dolgot.

Egy kívülálló aligha értheti meg a börtönlakók intim problémáit, így – azt hiszem – meg sem ítélné, mennyire jogos vagy sem a vágyuk a szerelem után. A most már engedélyezett szexlapok, a televízió által időnként vetített erotikus filmek, vagy az olyannyira titkolt, de azért nagyon is létező önkielégítés ideig-óráig enyhítik a problémát, de meg nem oldják. Már csak a feleségek és az élettársak véleményére lenné kíváncsi! Aztán, hogy lesz-e egyre több intim szoba, azt majd meglátják és megtapasztalják. Az elítéltek.

Fotó: Kardos Tamás

Szabó László

A közelmúlt emlékei

Debrecenben hallottam először az ötvenes években, névhez kötötten ezt az anekdotát: „A MÁV szimfonikusok indendánsának egy zenéhez mit sem értő kádert neveztek ki teljhatalommal. Jól akart megfelelni feladatának a jámbor suszter (mert ez volt eredetileg), s valamennyi próbát végigülte. Közben állandóan jegyezgetett. Majd a dekád végén termelési értekezletet tartva igen megdicsérte a karmestert, Rubányi Vilmost, a hegedűsöket, csellistákat, fejszóválva szólt a fafúvósokról, s igen elmarasztalta a rezeseket. Míg a többiek végigdolgozták a próbákat - mondta -, addig ők alig-alig fújtak hangszerükbe. Megdöbbenve hallgatta a karmester, majd megjegyezte: - Hát ők nem fújhatnak, mert *pauzájuk* van! - Ja, az más! - szólt a különben jólelkű indendáns. - Akkor menjenek el az orvoshoz, és vizsgáltsák ki magukat!”

Később, más városokkal, nevekkél országjáró anekdotaként, majd mindig susztert emlegetve találkoztam e történettel, néprajzusként azt is tudva, hogy talán nem megtörtént esetről, csak a kort és a viszonyokat jól jellemző adomáról van szó. Igazságtartalma azonban tökéletes.

Persze vannak valóban megtörténet esetek is. S most, nem tagadva, hogy bizonyos szubjektív felhanggal fogom ezeket előadni - hisz ez másként lehetetlen -, olykor anekdotaszerű, máskor groteszk, nemegyszer felháborító, s így egyáltalán nem nevetséges történeteket eleveníték fel meggyénk tudományos és muzeológiai életéből. Rajtam, velem vagy közvetlen közelemben estek ezek meg. S ha kerülöm a neveket - bár le is írhatnám - csak azért teszem, mert a még élőkön nem kívánok ütni sem a szelídebb anyagból font humor, sem az áztatott kötélként sújtó tények korbácsával. Petőfi sem nevezte meg azt a tábornokot, aki a *nyakravalóról* rendelkezett a nemzet élet-halál harca közepette, nehogy bevonuljon általa a halhatatlanságba. Bár szerénytelenségnek tűnik Petőfire hivatkoznom, így teszek én is. S még annyit jegyez meg: napjaink rossz hangulata és

acsarkodása talán azáltal is oldódhat, hogy ami elmúlt, azon már nem annyira háborgunk, ha távolságtartó humorral közelítünk hozzá.

x x x

Az elmúlt évtizedekben a múzeumok sajnálatosan furcsa helyzetbe kerültek. Jó is meg rossz is volt, hogy a megyéhez tartoztak. Jó volt azért, mert a korábbinál jobb anyagi helyzetbe kerültek, de rossz, hogy a legkisebb dologba is beleszóltak a helyi párt- és tanácsi vezetők. Ugyanúgy értettek a felettes szervek mindenhez, mint ahogyan a focihoz érteni vél minden magyar ember, s elméletben jobb csapatösszeállítást tud javasolni, mint az edző, nagyobb gölt tud rúgni szorongatott helyzetből is, mint a pályán lévő játékos. Mi is megszenvedtük ezt a mindentudást. Hogy a tudomány ellenőreinek minő képzettségük volt a felülbíráláshoz, kitetszik az alábbi néhány történetből.

Alig lehet elfelejteni, hogy amikor a Második Fazekas Triennálét megrendeztük Szolnokon, s a Galéria egyik legsikeresebb és leglátványosabb kiállítását értékeltük, a megyei tanács illetékes hatalmassága azt nyilatkozta, hogy a sikerre való tekintettel ezentúl a *triennálét minden évben* meg kell rendezni. A kitűnő ajánlatot sajnos nem fogadtuk meg, s ma is háromévente rendezzük. Pedig, ha nem is rendelkezett latinus műveltséggel nagyhatalmú vezérünk, oroszul csak tanult: a tri ott is csak hármat jelent.

Történt, hogy a hetvenes években a Galériában megrendezett *Szertartás és társadalom* című halottkultuszt bemutató kultúrtörténeti kiállításunkat a miskolci Herman Ottó Múzeum is elkerlte. A protokoll szerint ezt megfelelő rangú megyei főnöknek kellett volna megnyitni, de ő nem vállalta. Cserében e kiállításért elhoztuk a *Görög kereskedők* című szép kiállítást, aminek színes plakátján egy nagyszerű ikon volt. Szolnokon ilyen múzeumi plakátról álmodni sem tudtunk. A megnyitót a miskolci megyei könyvtár igazgatója

tartotta, kitűnő szakember, helyben s másutt is megbecsült ember. Ki akartunk tenni magunkért, s kis fogadást is rögtönöztünk saját pénzen. Vártuk a szokásos közönséget s a helyi kulturális intézmények vezetőit. Ám csak ültünk a Galéria társalgójában, mert még saját igazgatónk sem jelent meg. Közönség - minthogy nálunk ez mindig protokoll közönség volt zömében -, egy szál sem. Egyedül a népművelő kollegánk által szervezett néhány iskolás lézengett ott. Mint megtudtuk később, a miskolci megnyitót nem vállaló tanácsi korifeus telefonon rosszalását fejezte ki, miszerint *már megint valami vallásos kiállítást rendezett a múzeum*, s ez okozta a közönség elmaradását. Aki mint vezető adott magára, az a körtelefonok után otthon maradt. Mit sem tudva az izzó telefondrótokról, hat-hét ember vonult ki szégyenlősen, hogy meghallgassa a megnyitót. S ekkor láss csudát! Hirtelen zaj, lábak dobogása, s beállított két autóbusznyi szovjet turista. Meglátták az ikont, s ez behozta őket. Nyomban fordítani is kellett nekik a szöveget, s jól elhúzódtott a megnyitót. Igaz, ez nem vigasztalta a könyvtáros kollegát. Hozott ajándék kiadványait visszavitte, mert nem volt kinek átadni, s elutasította vacsorameghívásunkat is, úgymond: hallja, hogy Hevesen kitűnő bablevest lehet enni füstölt csülökkel. De lehet, a turisták is csalódtak, mert az ikonok helyett egy olyan történeti kiállítást kaptak, aminek magyarul írott dokumentumaiból semmit nem érthettek.

Máskor a Hazafias Népfőnt megbízásából felszabadulási kiállítást kellett készítenünk. Szolnok dokumentumait összeszedve elkészült a húsz tabló, s vártuk a szigorú zsűrit. A teremben körül voltak rakva a tablók, s a már bevált csel szerint úgy intéztük, hogy valami ordító hiba is legyen benne, amire ráharapnak, s joggal kifogásolhatják. Zsűri ugyanis nem megy úgy el, hogy hibát ne leljen. Ha ezt nem adjuk elébük, akkor elkezdene foglalkozni az apróbb részletekkel, s ez régen rossz, kezdetjük a munkát előlről.

Nos, itt az ordító hibára rá sem hederítettek, mert valaki egyet idejekorán észrevett. Nem volt ez más, mint a szolnoki híd szalagjának átvágása, s az aktust a fényképen jól látható, akkor már nem szalonképes Gerő, a hídverő hajtotta végre. Nos, e képnél hosszas tanakodás után döntés született: vagy találjunk ide másik képet, vagy *ragasszuk át Gerő fejét egy hasonló állással*. Nesze neked, hiteles dokumentum!

De volt az átrendezésnek még egy haszna - bár művészettörténészek előtt ez közismert lehet -, hogy a nagy Ék Sándor vonatokból is ismert képe (színes nyomat: az égnek meredő légvédelmi ágyú előtt fogoly németeket kíséroros katonák) lelepleződött. Áttéve a nyomatot egy másik tablóra, véletlenül egy fotó mellé került. Ezt a fotót másolta le majdnem szóról szóra a nagy művész, annyit adván hozzá, hogy az alakok számát megváltoztatta.

Volt ennél kellemetlenebb esetem is, amelynek következményeit a legutóbbi időkig megszenvedtem.

1965-ben a Damjanich Múzeum hét földszinti termében én rendeztem a felszabadulási kiállítást. Előtte főnökömtől azt kérdeztem - bocsánat a kifejezésért: - *Történeti kiállítást csináljak, vagy öltöztessen fel a szart túllruhába?* A válasz azt volt, hogy a múzeum történeti kiállítással foglalkozik. Nos, alaposan nekiláttam, s elkészült a nagy mű forgatókönyve, amelyet a párt agitprop vezetője hagyott jóvá. A szolnoki főiskola rajzszerkesztők hallgatói segítettek a kivitelezésben, üzemek, boltok adtak anyagot, kiállítandó tárgyat.

Megmondták, hogy melyik napon jön a zsúri, amely átveszi. Éjjel-nappal dolgoztunk. De még nem volt készen az egész, amikor váratlanul beállított a szigorú küldöttség, élén azzal, aki a forgatókönyvet is jóváhagyta. A társadalmi képet felvázoló tablókra nem szóltak semmit. A háborúba való belépés indoklásánál hatalmas eredeti plakát hirdette, hogy az oroszok bombázták Kassát. A Vörös Hadsereg hadműveleteit a határon való átlépéstől április 4-ig egy tablón úgy mutattam be, mint a vívók az eredményeket: havonta jelölve, fekete és vörös színre bontva, hogy áll a front. Gipszből restaurátorunk által kiöntött térkép volt az egyes

sávok tetején, jelezve, a felszabadított és a még németek kezén lévő területeket. A villám itt csapott le: ugyanis én az akkori Magyarország térképét használtam, a Felvidékkel, Délvidékkel, Észak-Erdéllyel. S így nem is a nagy hírnő Battonya volt az első felszabadult község. Ugyanígy mutattuk be egy teraszsztalon a hadműveleteket is. *Azonnal le kell szedni!* - hangzott a nyílt parancs. Hiába hivatkoztam a forgatókönyvre, a mellékelt vázlatra, a tudományos tényekre. Hasztalan arra, hogy miért lépett volna be Magyarország Kassa bombázása miatt, ha az nem magyar, hanem Szlovák város. Semmit sem ért.

Elvonultam dülva-fülva az utolsó terembe, otthagya a vizitációt, s egy kétgú létra tetején azzal küszködtem, hogy egy hatalmas tablót vízszintesbe hozzak. Eközben elérték ezt a termet is, ahol silánynak nevezték azokat a politechnikai oktatáson készített munkákat, amiket az iskolai oktatásba öklántáltak be s zengtek róla dicshimnuszokat. Jól tudtam én, milyenek, hiszen oktatás nélkül különbeket csinált ennél játékból bármelyik falusi gyerek. De ez volt a politechnikai oktatás csúcsteljesítménye.

Ezeket hallva eleresztettem a tablót, mert vágta a drót kezemet, s nagy csattanással földet ért. Kirúgtam magam alól a létrát, ami visszhangozva eldőlt. Kézbe kapva egy jókora kalapácsot, lelélhűtőzve a bizottságot, végigzavartam őket a hét termen, válogatott szavak és ígéretek közepette. A főiskolásoknak ordítva meghagytam, hogy zárják be az ajtót, s ha ilyen rohadt alakok erre jönnek, amíg nincs kész a kiállítás, csapják őket fejbe. A kiállítás elkészültéig (amit a jóváhagyott forgatókönyv szerint kivitelezteünk) még a főnököm sem jöhetett be. Akkor átadva a kész kiállítást, botlalt levertem a zöld-fehér gipsz térképeket, s még néhány kritizált objektumot, elvonultam a teremből. Még két nap volt addig, hogy ő helyrehozza a hibákat. Magam pedig elutaztam egy barátomhoz a Dunántúrra.

A kiállítást később sem néztem meg, csak amikor bontani kellett. Nos, hát ez volt abban az időben a történetiség. Hogy mégis itt vagyok ma is, annak az az oka, hogy megürült a néprajzos státusz, s másik szakmám

művelésébe foghattam. Ehhez is értett ám mindenki, de mégsem olyan vészesen, mint a történelemhez.

Barbár pusztítás áldozata lett Jászdózsa Kápolna-halmon Bolesznek, egy jászszági régészbarát péknek egész családi gramofonlemez gyűjteménye is, múzeumba kerülése előtt. Aki már járt ezen a vidéken, vagy figyelemmel követte a Stanczik Ilona által folytatott híres ásatásokat, jól tudja, hogy a Kápolna-halom igencsak kint van a községből: Jászdózsa, Jászberény és Árokszállás hármás határa közelében. A tanyarombolások miatt pedig a nevezett időpontban minden emberi lakóhelytől távol esett. Az egész napi kemény feltáró munka végén (5 méter 40 cm mélyre kellett a legalsó kultúrretegig ásni), Erzsébet néni (Gátfalviné) jó főztje után esténként néha megemelkedett a hangulat. Olykor a dózsai Morvay testvérek bora is besegített. A másfél hónapot szabad ég alatt töltött régészek és szimpatizánsok, ha jeles vendég is érkezett, dalra is fakadtak, táncoltak, igen csekély bérüket szolid szórakozásra áldozva. Így került sor arra, hogy Bolesz is kihozott egy csomó gramofonlemezt (hárompercesek), s ezek magnetofonfelvételei is jótékonyan ösztönöztek a táncra. S milyen számok voltak ezek? A két világháború közötti slágerek, Szőke Szakálltól Karády Katalinig való énekesek, kuplák, dalok, s foxtrott. Amit a tekerős gramofonon lejátszani lehetett.

Egy alkalommal azonban váratlan vendégek jelentek meg. Szigorú alakok, akik elkobozták a szalagot, s a rendőrségre idézték a *bűnösöket*. S egyenként kihallgatták a megszeppent régészeket, akik mit sem tudtak arról, hogy a *Hamvadó cigarettavég* vagy az *Ez lett a vesztünk* bűgása a szocialista társadalmat aláásó, hazaáruló és fasiszta dal, hisz öt-hatezer évvel ezelőtől nem maradt fenn egyetlen kotta vagy gramofonlemez sem. A gyanúlan régészek mindent bevallottak. A rendőrök pedig összetörték az értékes lemezgyűjteményt, megfosztva ettől a múzeumot, ahová Bolesz tervei szerint az egész bekerülhetett volna.

Kinek fáj az éjszakai pusztában elhamvadó, senkit és semmit fel nem

gyűjtő cigatettavég? Nem tudni. Kinek mennyibe került erre figyelni, terhelő adatokat gyűjteni? Talán örök rejtély, ki sem érdemes bogozni, talány marad.

Annyi azonban bizonyos, hogy amikor ugyanezeket a számokat a szolnoki rádió stúdiójában akartuk átvenni egy történeti kiállításához, nemhogy nem kaptunk rá engedélyt, de még létezésüket is letagadták. Magamnak kellett csekély tudásommal a kiállítás megnyitója elé magnóra zongorázni némelyikét korfestő töredékként. A jó ötletért ugyanettől a hatalomtól nívódíjat kaptunk. S még mindnyájan megérhetünk e rendszer idején Karády Katalin újbóli mennybemenetelét is.

Húsbavágóbb volt azonban a *Gyermekkor* című, 1968-ban a Damjanich Múzeum földszinti termeiben rendezett kiállítás (akkor még hét jókora terem volt itt erre a célra!). A kiállítás néprajzi és jelenkori történeti anyagot mutatott be, s komplex múzeumi-népművelési formák között zajlott. Rajz-, fogalmazási- és szavalóverseny, gyermek témájú művek gyermek hangversenyei egészítették ki. Szegényes külsejű, de annál gazdagabb szempontú kis vezető is készült tanárok számára, s a város és megye pedagógusait még nyitás előtt több ízben ezt kézbeadván végigvezettük, magyaráztuk céljainkat. Sorozatindító kiállítás lett volna, s az ifjúkor, felnőttkor és öregkor követte volna ezeket, hasonló felépítéssel és

körítéssel. Főnökünkötől szabad kezet kaptunk a kiállítás megrendezésére.

A tervezet, amely kidolgozott foratókönyvből és a következő sorozatok részletes leírásából állt, a minisztériumban is érdeklődést keltett, a szakma pedig vitautulást szervezett, ahol értékelték szakmailag az egészet. Nem akarok nagyképű lenni, de ez volt az első úgynevezett *életmódkiallítás* az országban, s eleinte hivatkozták is, majd mint ez lenni szokott, elfelejtődött. A miniszteri dícséret, amit jutalmul kaptunk érte, azonban nem akadályozta meg a megye korifeusait abban, hogy vizsgálatot ne rendeljenek el, s be ne tiltsák a sorozatot ideológiai okok miatt.

Úgy volt, hogy kézbevétek kis vezetőnket, s megjelöltek benne pár kitélt, ezután a Damjanich Múzeum igazgatói szobájában vésztörvényszéket ültek. Az osztályvezető-helyettes hölgy - bár gondolom, nem ő lehetett az éceszegéber - szigorú hangon megroított bennünket ideológiai tájékozatlanságunk miatt. Különösen szemet szúrt az a mondatunk, hogy e kiállítássorozatban az *embert* kívánjuk középpontba állítani, s bemutatni annak hétköznapjait, ünnepeit. A bíránk szerint ez kispolgári mentalitás, a polgári történetírói szemlélet kendőzetlen és romboló megnyilvánulása (a ceruzával széljegyzetelt kis füzet ma is megvan). Marxista ilyet nem írhat le, s különösen nem rombolhatja vele az ifjúságot. Hogy milyen jelzót kellene használni, azt is megmondta. Mert pusztán ember nincs, csak a polgári filozófiában, itt

társadalmi embert kellett volna írunk. Hiába szabadkoztunk, hogy ez a szó leghétköznapibb módon értendő, s nem filozófikusan, semmit sem használt. És sorjázta a hasonló megjegyzések, kifogások más részek ellen is.

Elunván a természetlen eszmecsere, felálltam, az ablakhoz mentem, és feltűnően sokáig néztem ki rajta. A bentlévők nem állhatták meg szó nélkül váratlan reakciómat, s megkérdezték, mi van odakint. *Semmi, válaszoltam. Csak mintha ma feltűnően sok társadalmi ember sétálna az utcán.* Ez véget is vetett a gyümölcsöző filozófikus ihletű vitának. S szóban kaptunk kiállítá-sunkért dorgálást, illetve ugyanígy betiltották a sorozatot.

Ennek következménye volt az, hogy hívtak, s az osztályvezető közölte, hogy bár nagyra becsülik munkásságomat, mégsem lehetnek vele elégedettek, mert nem vagyok ideológiailag kellően képzett. Jó lenne, ha járnék a marxista egyetemre. Kérdezték azt is, hogy eddig miért nem gondoltam erre.

- Mert eddig még nem hívtak - válaszoltam.

- Óh, Szabó elvtárs, hát ha ez csak a baj, itt van egy úrlap és a tételek! Igaz, egy hét múlva lesz a vizsga, de ez magának semmiség.

- Miért? - kérdelem. - Miféle vizsga?

- Hát a felvételi. Mert azért beíratkozni csak azután lehet.

- Ja! - mondom. - Én oktatónak gondoltam.

Így történt aztán, hogy soha meg nem kínáltak többé a marxista egyetemmel.

Dzsurbán Ágnes ruhaterve

Jurkovics János

Darázsfészek

1986 júniusában adták át a budapesti Deák téren a Karcagon élő Györfi Sándor szobrászművész Bajcsy-Zsilinszky Endrét ábrázoló szobrát. Az avató után a fővárosi sajtó „jól értesült” újságírói, művészetekkel kacérkodó kritikussai (például P. Szűcs Julianna) azonnal megtámadták a szobrot. Ami feltűnő volt: nem művészi szempontból ostromozták a művet, hanem az elkészülte körüli bonyodalmakat tartották érdemesnek világgá kürtölni – megbántva ezzel az e dologban végtelen Györfi Sándort.

Ismerve a karcagi művész tisztességét, igaztalannak éreztem a vádaskodásokat, amelyek jórészt az ő hátán csatantak. Mert például mi köze volt neki ahhoz, hogy a szoborkészítés lehetőségét az illetékesek elvették a Kecskeméti Eskulits Tamástól, akit korábban a mintázással megbíztak? Tüstént elhatároztam, hogy ország-világ elé viszem az ügyet, hadd lássák mások is, ki nem volt becsületes és tiszta.

Furamód legnehezebb dolgom a megbántott alkotóval, Györfi Sándorral volt. Az istennek se akart kötélnek állni. Hosszas gyözködés után adta csak be a derekát, és szólalt meg. Félt az egészségtől. Később tudtam meg, joggal. Hiszen a szálak olyan helyekre vezettek, hogy a magunkfajta vidékiek beleszédültek a gondolatba is... Farkasinszky Lajos, Grósz Károly..., csak úgy röpködtek a „nagy” nevek.

Nemsokára összeállt az anyag. Elküldtem az Új Tükörnek. Erki Editet, a lap kritikai rovatának vezetőjét kerestem meg az írással, őt korábbról ismertem. Néhány nap múltával levelet kaptam tőle: „Kedves János! Riportod nagyon tetszett, nekem is, Pintér Tamásnak is. Ennek ellenére kénytelen vagyok sajnálattal visszaküldeni. Az indoklás a mellékelt cédulán. Pintér írta nekem. Ne csüggedj! Csók: Edit”

Az említett cédulán ez állt: „Editke! Gyurkótól azt a választ kaptam, hogy a

lap nem kíván ezzel a témával foglalkozni. Kösz. Üdv: P. Tamás”

Egy kissé elkedvetlenített a dolog, hiszen szerettem volna, ha a népszerű hetilapban megjelenik az írás. Szerencsét próbáltam a másik kedvenc lapomnál, az Élet és Irodalomnál is. Onnan a következő levelet kaptam: „Kedves Jurkovics János, a Bajcsy-Zsilinszky-szobor ügyével szerkesztőségünk nem kíván foglalkozni, annál is kevésbé, mert a hozzá nem értés, a korrupció, a szervezetlenség és a presztízszempontok áttekinthetetlenek, s rendet teremteni (a konzekvenciákat levonni) a hivatalos szerveknek és a szakmának kell. Viszont örülnék, ha eredeti témával jelentkezne, az ÉS társadalom- és emberközpontú hangvételéről nem megelégedve. Üdvözlettel: Katona Éva”

Ezek után feladtam. Egy időre. Beköszöntött az 1989-es esztendő, a nagy társadalmi változások előestéje. Újra felcsillant a remény: hic Rhodus, hic salta! Némileg átdolgoztam a riportot, s februárban elküldtem az akkor nagyon bátor hangú írásokat közlő Magyar Nemzetnek. A következő választ kaptam: „Kedves Kolléga! Levelével és cikkével kapcsolatban sajnos arról kell értesítenem, hogy bármennyire is érdekes történelmi összefoglalása a Bajcsy-Zsilinszky-szobrokról, helyhiányában nem tudjuk közölni. Szíves megértését kérjük. Tisztelettel: Barta András”

(A kollégát nem zavarta, hogy én egyetlen szoborról írtam. Lehet, hogy el sem olvasta az anyagot?) Ezek után a fiókomba süllyesztettem a riportot. Túl korai volt kopogtatnom az országos lapok szerkesztőségeinek ajtaján. A kollégák, a szerkesztők mereven elzárkóztak a közléstől; egy esetben kifejezetten mondvacsinált ok miatt. A régi struktúra eresztékei épphogy csak recsegny-ropogni kezdtek. Még száznyolcat kellett aludnunk Nagy Imrécék temetéséig...

Még egyszer a Bajcsy-szoborról

Amikor 1986. június 6-án a Deák téren lehullt a lepel a Bajcsy-Zsilinszky Endrét ábrázoló szoborról, azt hihettük, végérvényesen lezárult egy négy évig tartó, izgalmakban bővelkedő korszak, amely bizonyára párját ritkítja a közelmúlt magyar szobrászatának történetében. De mégsem zárult le, ellenkezőleg: kisebbfajta vihart kavart művészeti életünkben és a sajtóban.

Az alábbi írás akkortájt keletkezett, de közlésétől több hetilap elzárkózott. Miután a sajtó és a televízió napjainkban újra felmelegítette az ügyet, előkerült a fiók mélyéről e valamikori riport is, amely az adatok és a tények szigorú – már-már jegyzőkönyvi – tömörségére szorítkozva talán tud új adalékokkal szolgálni az esetleges további vitához.

Néhány évvel ezelőtt *Barcs Sándor*, Bajcsy-Zsilinszky egykori harcostársa vetette fel a szoborállítás gondolatát – lévén az 1986-os esztendő a mártírhalált forradalmár születésének 100. évfordulója. A kezdeményezést a Művelődési Minisztérium illetékes osztálya felkarolta, majd felkérte a Képző- és Iparművészeti Lektorátust, hogy tartson szemlét egy korábban elképzelt helyszínen, az Attila út 15–21. számú házakkal szemközti parkosított területen. A kirendelt bizottság megállapította, hogy itt egy 2,5–3 méter magas plasztika helyezhető el. A feladat megoldására 1983. január 19-én – a Lektorátus munkaelosztó bizottságának javaslatára – meghívásos pályázatot írtak ki, amelyről négy szobrásznak küldtek értesítést.

Farkasinszky elvtárs közbeszól

Öt nap múlva levél érkezett a Lektorátus igazgatójának a Budapesti Képzőművészeti Igazgatóságtól: „A Bajcsy-Zsilinszky Endre-emlékmű el-

helyezésével kapcsolatban közölni kívánjuk, hogy *Farkasinszky elvtárs helyesnek tartaná*, ha az emlékmű a Bajcsy-Zsilinszky út és az Engels téri autóparkoló által közrefogott térségen kerülne felállításra – annál is inkább, mert a Fővárosi Tanács építési és városfejlesztési főosztálya szerint a Tabán a Fasizmus áldozatai emlékmű helyszínének alternatívája. Aláírás: *Zsigmond Attila igazgató.*”

A Lektorátus elfogadta az ajánlatot. Újabb helyszíni szemle következett, s megtaláltatott az alkalmas pont – legálábbis úgy tűnt. Igen ám, de a Metrobernek kifogásai támadtak a hellyel kapcsolatban, ugyanis a több tonna súlyú emlékmű az Uvatervnél felkutatott eredeti tervek szerint a Deák téri metrócsomópont nagy utascarnokának közepére esett volna, s a szigetelés megsérülése esetén beázástól lehetett volna tartani. Az elhelyezést tovább bonyolította az is, hogy a leendő emlékmű helyén *Csikász Imre* alkotása állt, amelyet máshová kellett volna szállítani. De ne vágjunk a dolgok elébe.

A négy meghívott szobrász közül 1983 októberében *Eskulits Tamás* vitte el a pálmát, s láthatott munkához. Másfél évig dolgozott művén, de a bemutatókor (1985 áprilisában) a Lektorátus nem fogadta el 1:1 léptékű gipszmodelljét. Azután részletkorrekciók egész sora következett, mígnem október közepén a szakmai zsűri elfogadta a szobortervet, de az architektúra megoldására vonatkozóan új elgondolást írt elő. Végül is az újabb elképzelést sem találta jónak a szakértői bizottság, ezért – miután már sürgetett az idő – visszavonták a megbízást *Eskulits Tamás*tól és az építész *Wild László*tól.

Barcs Sándor, aki hosszú ideig zárkatársra volt Bajcsy-Zsilinszkynek, ezt mondotta a gipszmodellről: „*Szinte ellenkezője annak, mint amilyen Bajcsy-Zsilinszky volt. Tudom, hogy a művész tehetséges, hogy rengeteget kínlódott, de ez nem sikerült.*” (Jegyzőkönyvi részlet.)

Egy szobrásznak mindenképp csatlódás, ha műve nem arat egyértelmű

tetszést. A bíráló bizottság tehát nemet mondott, de *Eskulits Tamás* nem hagyta annyiban a dolgot, fellebezést nyújtott be, mondván: elfogult volt a zsűri. Hosszas huzavona után közölte, hogy *Varga Imre* véleményét elfogadja. A Kossuth-díjas szobrász el is ment hozzá, ahol a mű láttán habozás nélkül kifejezte nemtetszését. *Eskulits Tamás* *Varga Imrét* is elfogultsággal vádolta. Ekkor újabb semleges nevet kért tőle a Lektorátus a részrehajlás vádjának elkerülésére. A következő jelölt *Kiss István* Kossuth-díjas művész lett, aki szemrevételezés után kijelentette: ezt a szobrot nem lehet felállítani.

A szoborrehabilitálási kísérletek közben azonban a naptár 1986-ra fordult, az emlékműnek pedig június 6-án állnia kellett. A szobor határidőre történő elkészülése érdekében a bíráló bizottság újabb hat szobrászt hívott egybe, hogy immár közülük döntse el – pályázat útján – a szobor majdani alkotóját. Erre a listára került többek között *Györfi Sándor* neve is.

Megint egy fontos levél

Január végén a Lektorátus címére ismét levelet hozott a posta a Budapest Galériától: „*Farkasinszky Lajos* általános elnökhelyettes elvtárs tájékoztatott arról, hogy *Eskulits Tamás* szobrászművész *kérésére* 1986. január 22-én *Grósz Károly* elvtárs, az MSZMP Budapesti Bizottságának első titkára, *Farkasinszky Lajos* elvtárs és *Kiss István* elvtárs szobrászművész, a Magyar Képzőművészek Szövetségének elnöke megtekintették a Bajcsy-Zsilinszky portrészobor terveit mindkét változatban a művész kecskeméti műtermében. Látogatásuk alkalmával egyetértettek a bíráló bizottság határozatával, úgy értékelték, hogy a bemutatott tervek közötti felállításával maguk sem értenek egyet. Megértve azonban a tehetséges fiatal alkotó elkeseredettségét e munkája sikertelensége miatt, *határozottan ajánlják*, hogy a párhuzamosan megbízott hat művész mellett ő is bemutatassa egy újabb tervét 1986. február 24-én. Az esetlegesen szükséges részvételi díjat intézményünk vállalja. Javaslom és kérem tehát *Eskulits Tamás*

részére a lehetőség biztosítását, és ezzel kapcsolatosan szíves intézkedését. *Zsigmond Attila* főigazgató”

A látogatás híre hamar szertefutott szobrászberkekben, és *Kiss Sándor*, a pályázatra meghívott hat szobrász egyike azonnal benyújtotta lemondását. Részlet a leveléből: „... vagy meg tudta *Eskulits Tamás* csinálni (a nyertes szobrot – J.J.) a *zsűri* szerint, vagy *nem!* Ezek szerint *nem*, mert két teljes nagyságú szobor után vette el tőle a Lektorátus. *Nem értem, mi a biztosíték a sikeres harmadikra, hogy az jobb lesz, vagy megfelelőbb a zsűrinek? Ha pedig Eskulits Tamásnak akarja a Fővárosi Tanács adni mégis a szobor elkészítését, semmi szükség az újabb pályázatra.*”

Márciusban *Györfi Sándor* és *Kalló Viktor* tervét továbbgondolásra elfogadta a zsűri. Április legvégén, amikor már csupán egy bő hónap állt rendelkezésre, szavazati többséggel *Györfi Sándor* került ki győztesen. (*Barcs Sándor*, aki a korábbi szoborterveknek ellene volt, *Györfi* kompozíciója láttán így szólt: „*Ugye, hogy meg lehet csinálni!*”

Borbás Tibor Munkácsy-díjas szobrászművész, zsűritag kezdettől fogva a fő sodrásban követte az események menetét: „*Kalló Viktor* csinált egy álló figurát, pedig kikötötték, hogy csak ülő lehet. *Kalló* azonban hajthatatlan maradt: ő mást nem csinál, csak ezt, vagy visszalép. *Györfi* agyagmodellje sem volt tökéletes: nagynak találtuk a felsőtestet, rövidnek a lábakat, de ő ezt tudomásul vette, és két hét múlva kijavította. Végül is úgy döntöttünk, hogy a *Györfiét* javasoljuk, mert abban látunk lehetőséget.”

Nem mindenki bizonyult korrektnek

Györfi Sándor két évvel korábban a karcagi *Györfy István*-portré megmintázásával és bronzba öntésével már letette névjegyét az asztalra. Akkor a szakma elismeréssel adózott az egyedülálló teljesítményért. Most viszont többekben felmerült a gyanú, miszerint csupán azért kapta meg *Györfi Sándor* a megbízást, mert ilyen nagy horderejű

munkával széles e hazában senki más nem boldogult volna. Nos – és itt engedtessek meg egy magánvélemény – elképzelhető, hogy e valóban nem mellékes tény valamelyest lendített a karcagi szobrász javára, de az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a szobor-tervet előzőleg egy építész, országosan is ismert- elismert szakértőkből álló gárda elfogadta és felállíthatónak minősítette. Az sem mellékes továbbá, hogy a szoborkészítés idejére a Lektorátus lekötötte az Állami Öntődét.

Györfi Sándor éjt nappallá téve dolgozott a gigászi munkán, hogy a kitűzött napra készen legyen vele. Ám nem mindenki bizonyult ilyen korrektnek az ügyben. Borbás Tibor: „A kőfaragó

vállalat még nem készült el a posztamenssel, amikor Györfi Sándor már hozta a szobrot. Fényképek vannak arról, hogy a tizenegynéhány tonna súlyú bronz plasztika lóg a darukötelen, s alatta nincs ott a posztamens, mert még mindig dolgoznak rajta a munkások. Egyébként az a véleményem a posztamensről, hogy nem árul el semmiféle összhangot a művel. Nem is lett volna szabad ebben a magasságban elhelyezni. Györfi sohasem látta így a szobrárt. Ráadásul a nyitott tér felé néz a figura. Én most is azt mondom, hogy maga a mű jó, de *iszonyúan rosszul van elhelyezve*. A korábbi esetekben mindig megbeszéltük az architektúrát, a növényzetet, tehát a körítést,

de *most semmőről semmit nem tudunk*. Egyszer csak készen lett a terv, amelyben már nem a Csikász-szobor helye volt megjelölve felállítási pontként. Hogy lett ez, kiken múltott, nem tudom.”

A szakma prominens képviselője, Varga Imre az avatás után közvetlenül levelet küldött a Lektorátusnak: „*A mai napon megnéztem a Bajcsy-Zsilinszky emlékművet. Az emlékmű teljesértékű köztéri szobor. Azzal egyetértetek.*”

Ennyi a tények története. A folytatást ismerjük a sajtóból..

Dzsurbán Ágnes ruhaterve

Rideg Gábor

Kísérlet a XX. századi magyar festészet történetének modellezésére

(Folytatás)

A XX. századi magyar festészet első vonulata, amelyet mítoszalkotó művészetnek (látomásos realizmusnak) neveztem el, a századfordulón Csontváryvan indult. Csontváry nemcsak a legkiemelkedőbb képviselője, hanem mintegy etalonja is ennek a vonulatnak, amelybe rajta kívül véleményem szerint még olyan festők sorolhatók, mint – bizonyos megszorításokkal – Mednyánszky, Egry, Nagy István és Tóth Menyhért, hogy csak a legkiemelkedőbb alkotókat említsem. Ez az állítás természetesen a későbbiekben még bizonyításra szorul, de talán az már e vázlatos névsorból is kitűnik, hogy zömmel úgynevezett „alföldi festőkről” van szó.

Először is vizsgáljuk meg, hogy ez a nagyvonalúan kezelt kategória – alföldi festészet, mennyire hiteles és megalapozott. A különböző életművek valóban lényegük: a valósághoz való viszony és az ebből adódó alkotói szemléletmód szerint sorolódtak egybe – vagy a művészettörténeti kényelmesség, a hasonló stílusesszók alkalmazása, a rokon tematika, vagy éppen a megközelítően azonos életmód ömlesztette egy gyűjtömedencébe az egymásnak nagyon is ellentmondó szemléletből fakadó alkotói tevékenységeket?

Azt hiszem, már a kérdésfeltevés módja is sugallja a választ: ez utóbbi metódus szerint alakult ki az alföldi festészet – és a művészettörténet még számtalan hasonló – kategóriája. Nem valamiféle egyéni restség vagy felületesség okán, hanem egy olyan vizsgálati módszer, történeti szemléletmód természetes következményeként, amelyik egy lineáris időbeliségű fejlődés-koncepció bővületében csak a kronológia szerinti leszármazásra figyelt, azaz,

hogy elsősorban stiláris attributumok alapján ki kinek a követője, tanítványa, vagy ki kihez képest újít, kinek mond ellent. – Egyelőre ennyit az „alföldi festészet” hivatalos kategóriájáról.

Ha viszont úgy tesszük fel a kérdést, miért van az, hogy az előbb példakép említett művészek közül sokan valamilyen formában kötődtek a parasztsághoz, akkor a válasznak értelmeznie kell e vonulat további ismérveit, lényegi jellemzőit is.

A parasztság, gyakorlatilag e század közepéig, Magyarországon olyan természetes közösségekben élt, amelyek ugyan változtak az idők során, de struktúrájukban őrizték a hagyományos társadalmak felépítését. Ezekben a közösségekben a népművészet, népköltészet, hiedelemvilág, viselkedési szokások, stb. formájában továbbéltek azok a mítoszok, amelyek a természeti népek sokszor primitívnek mondott, de mai, „tudományos” ismereteink szerint nem egyszer megmagyarázhatatlanul komplex és bonyolult világképének kifejezései voltak, és amelyeknek antropomorf szemlélete a mítoszalkotó művészetek természetes forrásvidékét jelentette.

Ez azonban korántsem azt jelenti, hogy ennek a művészetnek feltétlenül a népművészet motívumait, képi rendszerét kell átvennie vagy alkalmaznia. Itt szemléleti azonosságról van szó, méghozzá általánosabban értelmezett módon, a világhoz való viszony alapján.

És itt adódik a lehetőség, hogy különbséget tegyünk a valódi mítosz és a mítikus jegyeket is mutató egyéni kódrendszerek között, amelyeket egy kis gondolatcsúsztatással, közmeg-egyezéses alapon a modern művészettörténet egyéni mitológiának nevez.

A valódi mítosz mindenütt és min-

den korban regulatív, sőt rekonstrukciós funkciót töltött be egy-egy társadalom vagy egy szűkebb közösség életében: „A mítosz fő funkciója nem ismeretelméleti, hanem társadalmi-gyakorlati jellegű, a közösség egységének megtartására irányul.” (F.H. Carsidy: A mítosztól a tudományig) A mítosz ez alapján egyben a közösség és a világ (ember és természet) viszonyának ismétlődő és folyamatosan ismételtető definiálása. Marx a mítoszt a természet és a társadalmi alakulatok „tudattalan művészi” feldolgozásának tartotta. Ha mindezt a művészet tudatos „akarásának” korába transzponáljuk, és a közösséget olyan alkotói szubjektummal helyettesítjük be, amely a maga „részlegességét” az egészhez képest *részként* definiálja (a tanulmányom elején kifejtett módon), egyben a világhoz való viszonyát valóságos vagy virtuális közösségre is vonatkoztatja, akkor a mítoszalkotó művészet egyik lényegi meghatározásáig jutottunk. És mivel ez a típusú alkotói szubjektum nembeliségét is manifesztálja, ezért azt is megállapíthatjuk, hogy a mítoszalkotó művészet mindig küldetéses, bár, mint a későbbiekben látni fogjuk, ez nem kizárólag rá jellemző sajátosság.

Mindezek alapján a mítoszalkotó művészetben a mű nem pusztán magatartásmodell, hanem egyben *világmodell* is – a műegész egyben világegész is.

E világmodell fő rendező elve azonban sokféle lehet: a makro- és a mikrokozmosz egységességének felfogásától kezdve, a katalicista megváltás és megváltathatóság eszméjén, vagy akár a fény, máskor egyetlen szín szubsztanciaként való felfogásán keresztül egészen a gazdasági udvar etológiai rendszeréig ez a rendező eszme különböző

lehet, a világ szervezett egységként való szemlélése azonban azonos.

A másik fővonulat az úgynevezett epikus művészet (látvány realizmus) lényegében a reneszánsztól, a kánonikus művészet felbomlásától eredeztethető, és az európai művészetben a legnépesebb, legerősebb vonulat. Időbeli alakulását az alkotói szubjektum individualizálódása történetének is tekintetjük.

Képletesen szólva, olyan vastag ága ez a művészet – és ezen belül a XX. századi magyar festészet – családfájának, hogy már-már a törzs látszatát kelti. E látszatnak engedelmessékedik a művészettörténet is, amikor fő kutatási térenumának ezt a vonulatot tekinti. Nem véletlen, hogy egész kutatási eszközrendszere, apparátusa ezzel adekvátan épült ki. Alapvetően leíró módszere elsősorban e művészet jelenségeinek vizsgálatára alkalmas. Ezért minden ettől eltérőt devianciának, eltevelyedésnek, vagy jobb esetben leágazásnak minősít, és a „fő áramlatba” történő visszacsatlakoztatására törekszik, vagy ha erre képtelen, e jelenségeket a parapszichológia illetékességi körébe utalja. A másfajta vagy megváltozott, mindkét esetben a „bevettől” eltérő művészeti szemléletet, tágabb meghatározással: az alkotói szubjektum világhoz való viszonyának másságát a klasszikus művészettörténeti gondolkodás az ábrázolási, kifejezési mód különbözőségének szintjére fokozza le.

A művészet kiindulópontja a közvetlenül érzékelhető valóság (a külső és a belső valóság egyaránt – e megjegyzés azért is fontos, mert ezt a kategóriát nem szeretném leszűkíteni az úgynevezett „természetelvű” művészetre). Az az alkotói szubjektum, amelyet elsősorban éntudata határoz meg, azaz saját részlegességét egészésként manifesztálja, ezt a valóságot, mint állapotot, a benyomások halmozaként éli át. A műben ezeket a benyomásokat, illetve az ezekre adott reflexióit „írja le”. Ezt kétféleképpen teheti: vagy azt a „tárgyat”, jelenséget helyezi a mű középpontjába, amelyen keresztül a külső valóság hatott rá, és reflexióival átszínezve ezt a valóságdarabot

írja le, vagy magát a reflexiót, azt az érzelmi-gondolati folyamatot teszi meg műve „főhősvé”, amelyet a valóság benyomásai kiváltottak belőle. Az alkotás folyamatában (minden művészeti alkotófolyamatban) természetesen mindkét mozzanat benne van, csupán az arányok, a „szerepek” cserélődhetnek fel. E művészet-típusban is az alkotói szubjektum és a külső világ viszonya manifesztálódik, mivel azonban itt a külső világgal, a „nem énnel” az éntudatú szubjektum kerül kapcsolatba, ez a viszony a hódító és a meghódított szembenállása. Azaz a szubjektum vagy a valóság birtoklására tör, vagy a külső világ foglya.

Ezt a vonulatot a stílusok hullámverése jellemzi. Az egymásból induló, egymásnak feszülő, egymást tagadó stílusok, irányzatok kronológiai láncolatának változatossága nemcsak hogy sokszor zavarba ejtette a hivatalos művészettörténetet, hanem azt a meggyőződést is táplálta benne, hogy e változatosság mögött alapvető szemléletbeli különbségek rejlenek. Ezek a különbségek azonban csupán magatartásbeli eltérések, amelyek ugyan végletesen nagyok is lehetnek, nem változtatnak viszont azon a tényen, hogy minden esetben azonos típus: az éntudatú szubjektum kerül kapcsolatba a világgal. És éppen ennek a szubjektumnak az önön autonómiájáért folytatott permanens küzdelme az egyik legfontosabb gerjesztője a stílusok, irányzatok változatosságának.

A XX. századi magyar festészetben ez a vonulat a századforduló táján Ferenczy Károly és Rippl-Rónai József művészetével indul, de ugyanúgy beletartozik a „poszt-nagybányai” stílusirányzat, mint ahogy az „alföldi iskola”, vagy a jelenhez közelítve az időben Kondor Béla, vagy a ma is élők közül az egyaránt Bernáth-tanítvány Csernus Tibor és Kokas Ignác. Tudom, az első pillanatban roppant meglepő ez a névsor, de az előzőek ismételt végiggondolása után beláthatjuk, ha nagyon különböző magatartás-válaszokról van is szó, a világhoz való viszony azonossága (meghatározó fő tendenciájában) kimutatható.

Itt is érvényes azonban az az egész modellre vonatkozó megállapítás, miszerint tiszta kategóriák csupán teoreti-

kusan léteznek, a valóság mindig sokkal összetettebb, színesebb, mint az ugyanennek a valóságnak a megismérlésére törekvő elmélet.

A XX. századi magyar festészet harmadik vonulatának, az úgynevezett prométheuszi művészetnek a meghatározása, körülírása az eddigieknél is nagyobb problémát jelenthet. Mindenek előtt azt szeretném jelezni, hogy ez a kategória elméletileg nem azonosítható a monfiguratív művészettel, bár a gyakorlati példák jó része e körből való.

z említett nehézség miatt célravezető lehet, ha ezúttal a tágabból kiindulva, egyre szűkebb köröket leírva közelítjük meg témánkat. Először szeretnék arra emlékeztetni, hogy a kiinduláskor modellem e vonulatát analitikus elnevezéssel jelöltem. Ez, mint a későbbiekben tapasztalhatjuk, jelentős segítségünkre lehet a kategória meghatározásánál. A Garaudy-tól átvett elnevezést azonban nem akarom megtagadni, e művészetre a prométheuszi jelző találó és indokolt. Az ókori görög-latin mitológia ismeretében, úgy vélem, nem szükséges részleteznem, hogy miért is. De ha már a mitológiánál tartunk, a szimbólumot terjesszük ki a másik két típusú művészetre is. Azzal együtt, hogy a „képes beszéd” természetes korlátaival tisztában kell lennünk, az első vonulatot talán kronosz, a másodikat dionüszoszi művészetnek nevezhetjük el. – Kronosz, Dionüszosz, Prométheusz: mindhárom egyazon mítosz halhatatlan hőse, azonos világkép antropomorfizált megjelenítője, de már a pusztasorsolásból is érződik minden hasonlóságuk ellenére valami különbözőségük is. Kronosz és Dionüszosz isten, Prométheusz, bár isteni származék, mégis „csak” titán. És továbbfűzve a képes beszédet, az is kiderül, hogy az emberi tudásnak nemcsak úttörője (avantgárd szelleme), hősi jelképe, hanem egyben „született” áldozat is. Ha Heraklesz nem jön közbe, máig is a Kaukázus sziklához láncoltan sanyarog.

De prózaibbra fordítva a szót, néz-

zük meg most, hogyan tudunk az analitikus jelzöből kiindulva tovább közelíteni a fogalom meghatározásához!

A művészi gondolkodást alapvetően a komplexitás jellemzi, meghatározó szinkronizáló és szinkretikus jellege, azaz a jelenség és a lényeg egyidejű percipiálása, az egyest és az általánost összeegyeztető valóságérzékelése. Ez a meghatározó jelleg azonban nem zárja ki a művészi gondolkodás analitikus mozzanatát, enélkül mindenfajta szintézis elképzelhetetlen. A kérdés csupán az, hogy a világ művészi elsajátítását mennyiben tekintjük a ráció, és mennyiben a szemlélet számára adottnak. E kérdésre a filozófia, illetve az esztétika történetében számtalan végletes, egymást kioltó, egymásnak antagonisztikusan ellentmondó választ adtak. Ennek részletes taglalása azonban most messzire ragadna bennünket választott témánktól. Elégedjünk meg ezúttal a természetes ész által diktált válasszal: A megismerésnek (a világ elsajátításának) akár intuitív, akár fogalmi útjáról van is szó, az intuitívben is szerepet játszik a logikai, vagy közvetlen vagy közvetett formában, előző tapasztalatként; és a fogalmi gondolkodás sem létezhet előzetes képzetek nélkül. Márpedig a logikai gondolkodás elengedhetetlen eleme az analízis.

ogadjuk el tehát, hogy a művészetben minden alkotói szubjektumnak egyaránt sajátja mind a szinkronizáló- szinkretikus, mind az analitikus „gondolkodásmód”. Aszerint azonban, hogy milyen e kettő egymáshoz viszonyított aránya, melyik kerül előtérbe, különböztethető meg egy korábban már jelzett cezúra mentén a kronoszi és a dionüszoszi, illetve a prométheuszi művészet.

A jobb megértés kedvéért érdemes itt egy rövid kitérőt tennünk. Azokban a művészeti korokban, amikor a világ művészi elsajátítási módja még alapvetően a világ komplex, szemléleti megragadása, felfogása volt, az így alkotó szubjektum a valóság analitikus megismerésének igényét más formában élhette ki. Nem Ingres hegedűjére, a kedvtelésből végzett egyéb foglalatos-

ságra gondolok itt, hanem olyan más területen végzett valódi alkotó munkára, amely a nagy polihisztorokra jellemző, akik megközelítően azonos szellemi teljesítményt nyújtottak ezeken a nem művészi területeken is: A festő Leonardóra, akit nemcsak a művészet elméleti kérdései foglalkoztattak, hanem természettudományos problémák is, vagy a szobrász-festő Michelangelóra, aki az ábrázoló geometria elvont logikai rendszerén alapuló építészetben is jelentőset alkotott.

Az utóbbi száz évben azonban annyira felgyorsult a különböző szellemi tevékenységek specializálódása, oly mértékben felhalmozódott a valóság egyre bonyolultabb részleteit feltáró ismeretanyag, amely paradox módon a még ismeretlen beláthatatlan tömegét tárta fel, hogy lehetetlenné vált egyetlen alkotói szubjektum számára, hogy a világot különböző módokon, rációja és szemlélete számára megközelítően azonos intenzitással sajátítsa el, ismerje meg.

A prométheuszi művészetben az alkotói szubjektum világfelfogásában az analitikus mozzanat a meghatározó, ez kerül a művészeti gondolkodás központjába. Az e művészet sajátosságainak jegyében alkotó művész tevékenységével nem utolsó sorban a művészet és a tudomány között kíván hidat verni, e hídépítéssel visszaszerezve (vagy csupán visszaélve?) azt a „personal uniot”, amelyet „boldogabb” korokban a polihisztorok megteremtettek.

A prométheuszi művészetnek fontos mozzanata e hídszerep vállalása, mint látni fogjuk, nemcsak a művészet és a tudomány között, hanem más relációban is.

Ezek a megközelítések, bár közelebb vittek bennünket hozzá, de még mindig nem vezettek el a prométheuszi művészet meghatározásáig. Induljunk ki most abból, hogy a prométheuszi művészetre jellemző analitikus gondolkodás, amelyben a ráció meghatározó szerephez jut, egyben természetes módon öröklő a „nyugtalan ész” szüntelenül új ismeretekre törő akaratát. És éppen ez örökség révén számára nem létezik semmiféle sztereotíp információ, amely, mint tudjuk, nem jelent üres információt, és amely a képzelet-

beli választóvonal túloldalán mindkét más típusú művészetben megtalálható, mint introverzális funkciót betöltő közlés. A prométheuszi művészetben csupán az új ismeret lehet az információ elfogadott és kívánt tartalma. Ez az analitikus gondolkodásmód továbbá nemcsak a megismerés folyamatára jellemző, hanem mintegy kivétel a megismerés tárgyára is. Ez azt jelenti, hogy az alkotói szubjektum itt a valósággal nem mint magában valóval, hanem mint a szubjektum számára való részlegességgel kerül kapcsolatba. Ebből a szempontból közömbös az alkotói szubjektum jellege, tehát hogy az előzetes kiválasztás útján részlegessé tett valósággal a szubjektum melyik típusa kerül kapcsolatba.

bből az is következik, hogy a prométheuszi művészetben az alkotói szubjektum mindkét típusa kapcsolatba kerülhet a ráció által leszűkített valósággal, és aszerint különböztethetjük meg a fő vonulaton belüli két mellékágát, hogy melyik típusú alkotói szubjektum e kapcsolat résztvevője.

A valóságnak ez a leszűkítése nem a szubjektum érzékelésének korlátozottságából, hanem magából a gondolkodásmódból fakad. Tudatos vállalás. Analógiaként az egyre specializálódó tudomány példáját hozhatjuk fel. A „nyugtalan ész” minél szűkebb területen hatol be az ismeretlenbe, annál nagyobb mélységben tudja azt feltárni a megismerés számára.

Ez a leszűkített valóság lehet olyan keskeny, amelyen keresztül csak egy-személyes út vezet a megismeréshez. Ezek az úgynevezett „királyutak” az én tudatú alkotói szubjektumokra jellemzőek – a hagyományos művészettörténet rendszerint ezeket nevezi egyéni mitológiának. Természetesen itt is lehetnek követők, utódok, ám ezek, miközben az ismeretlen megismerésének kalandját ők maguk nem élik át, csupán a már megismertet alkalmazzák, „csempészárúval” kereskednek, kirándulásukból visszatérve a dionüszoszi, vagy esetenként a kronoszi művészet területére. A hasonlat kissé pejoratívabb, mint maga a tevékenység, amelyet végső soron hasznosnak és természetesnek kell tekintenünk, hi-

szen az új ismeretek nem utolsó sorban ezen az úton kerülnek be az egységes művészet nagy vérkeringésébe. Eközben azonban az új információ maga is sztereotíp közléssé válik, szerepét interverzális funkcióban találva meg.

Más esetben – és ez is jellemző a XX. századi művészetre, ha ugyan nem a legjellemzőbb – megszervezett csoportok, kisebb- nagyobb közösségek indulnak neki a felfedező útnak. A modern tudomány kutatási módszerének analógiája itt is kínálkozó, ma a kutatási eredmények jelentős része úgynevezett team-ek összehangolt munkájának köszönhető. Az említett művészcsoportokban zömmel olyan alkotói szubjektumok szövetkeznek, amelyek az alkotói szubjektumoknak abba a típusába tartoznak, amelyek a korábban kifejtett módon nembeliségüket is átélik.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a prométheuszi művészetnek erre az altípusára ugyanúgy jellemző a küldetésesség, mint a mítoszalkotó művészetre, valamint az általa létrehozott mű nem pusztán magatartásmodell, hanem – ha világmodellnek nem is tekinthető, hiszen, mint láthattuk, itt a szubjektum egy általa korlátozott, eleve leszűkített valósággal kerül kapcsolatba, ezt a leszűkítést nevezhetjük problémára orientáltnak is – mindenestre rendszerszemléletű, ha úgy tesszük: problémamodell.

zonban a küldetésesség, sem a rendszerszemlélet sem önmagában nem magyarázza azt a tényt, hogy a prométheuszi művészet minden más típusú művészet között a leginkább ideológikus. Nem elsősorban a különböző művészcsoportok kiáltványaira, manifesztumaira gondolok, hiszen hasonló programnyilatkozatokat, fogadkozásokat tehetnek, tettek is a másik két típusú művészet képviselői, hanem arra, hogy a prométheuszi művészet különösképpen alkalmas különböző, akár természettudományi, akár társadalomtudományi nézetrendszer, ideológiai befogadására és követésére, a hozzá való csatlakozásra. Ennek magyarázata abban a gondolkodásmódban, az analitikus gondolkodásmódban rejlik, amely a prométheuszi művé-

szetre jellemző. Ez által válik érthetővé például e művészet képviselőinek közvetett, sőt közvetlen kapcsolódása a különböző ideológiákon alapuló társadalmi, politikai mozgalmakhoz, törekvésekhez is.

A prométheuszi művészetre jellemző a hídszerep vállalása. Korábban már szó volt a művészet és a tudomány közötti hídépítésről, de a híd a prométheuszi művészet esetében ennél általánosabb jellegzetesség. Természetesen a hasonlatot kiterjesztve alkalmazhatjuk ezt a művészetek teljes körére is, hiszen mi más lenne a társadalom számára a művészet, ha nem a múlt és a jelen, a jelen és a jövő, vagy „lélek és lélek” között épített, épülő, feszülő híd. Most azonban speciális, csak a prométheuszi művészet által vállalt hídszerepről szeretnék beszélni.

A művészeti és a tudományos gondolkodás közötti hídépítés egyaránt jelenti a tudományos megismerés során kialakult módszerek átvételét, és a sajátos eljárásoknak e módszerekhez való hasonulását, valamint a tudományos megismerés eredményeként született új információk átvételét, és e művészeti megismerés által megszervezett információk átadását. De a hídszerep felvállalható két civilizáció vagy két kultúra közötti közvetítésként is. Nem véletlen (történelmi, geopolitikai adottság), hogy ezt a vállalást eklatáns módon magyar példa (Vajda és Kornis „bartóki kísérlete”) bizonyítja. És ugyancsak hídépítő lehet a prométheuszi művészet a művészet és a közönség között is, egy új vizuális nyelv befogadására, elsajátítására kész, ebben kiművelt közönség megteremtése érdekében. Ezek a „hidak” ugyan nem tételzik fel, de nem is zárják ki egymást.

Mielőtt a konkrét példák sorolására rátérnék – a XX. századi magyar festészet néhány alkotójának felemlítésével erre már történt utalás –, szeretném ismételtelen hangsúlyozni: modellem feltételezi (nemcsak megengedő módon, hanem funkcionális feltételként is) a különböző kategóriák egymással való kapcsolatát, a köztük való átmeneteket, valamint e kategóriák közötti „átjárhatóságot” egyaránt. Ebből következik az is, hogy egy alkotói életművön belül is elképzelhető olyan szemléletváltozás, amely következté-

ben a *domináns* jegyek alapján „kategóriát” vált. Továbbá az is lehetséges, sőt gyakori, hogy például egy prométheuszi vonulathoz tartozó művészet művészettörténeti előzményei, művészeti tanulmányai a dionüszoszi művészethez kötik (a fordított esetről már korábban szoltam).

zek után, a prométheuszi művészet ismerveit most már a XX. századi magyar festészetre konkrétizálva, a családfa harmadik ágába olyan alkotók sorolhatók, mint például Kassák Lajos és a baloldali avantgárd század eleji magyar csoportosulása, amely egy társadalmi, politikai mozgalom ideológiáját is magába szíva, küldetésstudattól áthatottan olyan hídszerepre vállalkozott, amellyel nemcsak a művészet és a tudomány, hanem a művészet és egy új típusú közönség között is közvetíteni kívánt. E csoport tagjai között különböző időpontokban „visszadisszidensek” is voltak, például Bortnyik vagy Vasarely, a késői követők közül pedig az úgynevezett új konstruktivisták, vagy másképpen „geometrikus absztraktok”, a dionüszoszi művészetben önkifejező eszközként használják e prométheuszi művészcsoport által feltárt új ismereteket. E kassáki vonulathoz sorolok olyan művészeket is, mint például Moholy-Nagy László vagy Kepes György.

Ugyancsak a prométheuszi művészet kiemelkedő képviselőinek tartom az egy-két évtizeddel később fellépő Vajda-Kornis párost is, akinek hídépítési vállalása a bartóki modell példájára az úgynevezett magas művészet és a népművészet közötti hídszerep volt, és elsősorban Vajda esetében egy olyan, speciálisan a magyar helyzetből fakadó álmegkísértése, hogy két civilizáció között is hidat verjenek. A vajdai vonal nagy „visszidense” Bálint Endre, aki az „égből ellopott” tüzet menorába szelídítve, házioltárára helyezve egyéni mitológiáját teremtette meg.

Ugyancsak a prométheuszi művészet alkotói, méghozzá annak „királyi úton” járó művészei közé sorolható a

Rudnay- tanítványként induló, a „római iskolán” keresztül ideérkező Barcsay, aki utolsó alkotói korszakában a világot transzendentális geometriává szűkítve, a lét és a nemlét mezsgyéjén járva a túlpartról hozott rejtett üzeneteket. A ma élők közül pedig Garmathy Tihamér és talán Deim Pál sorolható a magyar festészet prométheuszi vonulatába.

Végezetül tekintsük még egyszer át a családfa vagy modell fő szerkezetét! Szeretném hinni, hogy az eddigiekből az is kiderült, hogy ez a felosztás általánosabb érvényű, mint ahogy azt eredeti célkitűzésünkkor, a magyar festé-

szet XX. századi családfájának felvázolásánál gondoltuk.

A művészetnek három fő típusát különböztetjük meg:

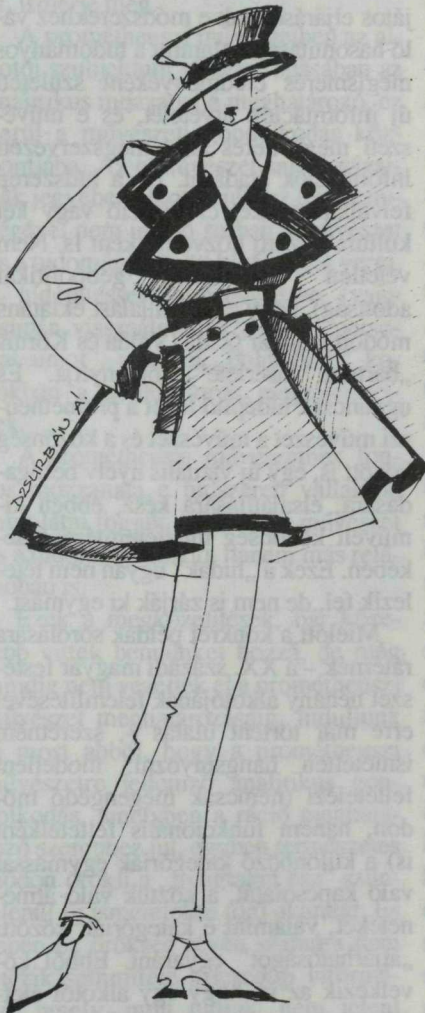
1. A mítoszalkotó művészetben (kronoszi művészet) a magát az egész részeként definiáló alkotói szubjektum kerül kapcsolatba a világgal, amelyet működő egészként appercipiál. A műegész itt nemcsak magatartás-, hanem világmodellként is értelmezhető.

2. Az epikus (dionüszoszi) művészetben az éntudatú alkotói szubjektum kerül kapcsolatba a világgal, amelyet benyomások, állapotok halmazaként él át. A műegész itt magatartásmodellként fogható fel.

3. A prométheuszi (analitikus) mű-

vészetben a problémaorientáltan leszűkített (a megismerés tárgyára kivetített analízis által), részlegesként felfogott valósággal kapcsolatba kerülhet mindkét típusú alkotói szubjektum, amely szerint e művészet két altípusa különböztethető meg. A mű itt, mint új információt hordozó közvetítő, ugyancsak rendszerszemléletű, mint a mítoszalkotó művészetben, de nem világ-, hanem problémamodellként értelmezhető.

Ezzel a hipotetikus modell felvázolására tett kísérlet le is zárható. A modell működőképességének bizonyítása további, immáron a finom szerkezetet is feltáró vizsgálódások feladata.

Dzsurdjak Agnes ruhaterve

Rigó József

Hamis szenvedélyek

Néhány szál deszka és a szenvedély – ennyi kell ahhoz, hogy színház keletkezzék, vallja a 16-17. század fordulóján alkotó spanyol drámaíró, Lope de Vega, és színdarabjai világában tartja is magát saját felismeréséhez. Talán tizenkét éves lehet, mikor élete első színdarabját megírja, és ezután hatvanegy éven át, élete végéig több mint másfél ezer drámával lepi meg kora színházait. Az egyetemet végzett színpadi szerző változatos magánélete mellett, fokozott irodalmi termékenységében nem mindenkor egyenletes teljesítménnyel jelentkezik. Darabjai jelentős részben elvesztek, jó, ha írásainak egyharmadát ismerjük. Ebből az egyharmadból alig tucatnyi, amit napjaink színháza játszhatónak vél.

Élettörténetéből tudjuk, hogy huszonkét évesen Alba herceg titkára volt, s egy spanyol diplomata gyönyörű lányát vette feleségül. Így talán önéletrajzi ihletésű komédiának is tűnhet legismertebb, és talán legtöbbet játszott darabja, A kertész kutyája. Az 1610-es évek közepén készült mű témája a szerelem, a rangnak fittyet hányó, a szív parancsának ellenállni nem tudó szenvedély.

Az ibériai napfény, a spanyol aranykor narancssárga fénye ömlik végig Taub János színpadán. A rendező tartja magát századunk élő klasszikus rendezőjének, Peter Brooknak tételéhez: valaki keresztülmegy az üres térben, miközben egy másik valaki figyelni őt – ennyi kell ahhoz, hogy színház keletkezzék.

Taub János rendező színpadán azonban Kemény Árpád dekoratív, ám semleges színpadi térben, és a pazar kiállítású, Csík György által tervezett jelmezekben lefutó előadás ellenére sem jön létre a színház. Az üres teret körülzáró asszonytorzók valamiért szigorú arccal néznek ugyan a narancssárga fényben, ám egyrészt nem tudni, mit szimbolizálnak, másrészt ha azt szimbolizálják, amire gondolunk, ké-

zenfekvő didaktikusságuk zavaró jelenlét a játék terében.

A gond ott kezdődik, hogy Taub János nem végezte el a szükséges dramaturgiai munkát a darab színreállításának előkészítésekor.

A rendező-dramaturg azonosság következtében a dramaturg Taub János nem kielégítő elemző munkája miatt a rendező Taub János sem tud igazán mit kezdeni a darabbal. A lefolyó előadás néhány színész jóvoltából kelően vicces ugyan, de nem tud maradandó élménnyé válni a nézőben.

Ha már Brookot idéztük, maradjunk egy kicsit nála. A már közhellyé vált, mintegy húsz éve megjelent könyvében, Az üres térben kimerítő elemzését adja a színház megjelenési formáinak, de nem feledkezik meg a színház meg nem jelenéséről sem, amit saját kategóriájával „Holt Színház” néven emleget. Nem szándékunk ezúttal részletekbe menően idézni, de emlékeztetőül megjegyezzük néhány ismérvét. Ezek az ismérvek: a közönség totális kiszolgáltatásának igénye, a semmitmondás, a statikusság, konzervativizmus, és olcsó sikervadászat. Az üres dekorativitás, valamint a titok hiánya a kutatás szándéka helyett a professzionális nagyképszerűség, csillogó dekoráció. Brook minden tétele érvényes a Taub János rendezte előadásra.

Taub János ugyan valamelyik korábbi nyilatkozatában arról beszél, hogy koronként más-más módon kell megtalálni az utat a közönséghez, de több rendezésében is figyelmen kívül hagyja, hogy nem kiszolgáltatni, hanem szolgálnia kell a színháznak saját közönségét.

Néhány évvel ezelőtt Taub János volt a magyar színház egének kikiáltott új üstököse. Nincs mit igazolnia, akkor sem volt így, csupán színházművésztünk pangó állóvízében kavart fodrokat másságával. Nem új felismerés ez, akkori rendezéseiben sem tűnt ez a más-ság annyira eredetien izgalmasnak, mint ahogy feltűntették. Nem is kelle-

ne igazán időt vesztesíteni erre a tényre, ha ez a félreértés nem mutatna túl önmagán. Színházi életünk egészére jellemző, hogy a szakma technikai ismereteinek birtokában dolgozó profidinoszauruszok dekoratív ürességükkel és semmitmondásaikkal kápráztatják a publikumot. Sejtésünk, hogy ezt a modellt csupán a közönség-tömeg színházzal szembeni elvárásainak igénytelensége tartja össze. A modell pedig rájuk hivatkozva tartja fenn önmagát, és közben szakmájukat jól ismerő alkotói megfélekednek arról, hogy szerepük a valósággal történő szembesítés és nem az álmokba ringatás.

A rendezői gondolatok, a filozófikus látásmód hiánya természetesen nem hárítható át a színészre. Szerepmegoldatlanságaik a rendezői jelenlét hiányáról árulkodnak, tiszteletreméltó igyekezeteikben tehetségüket igazolják. Diana szerepében Egri Márta időnként a haját megigazító civil gesztusokig nem tud mit kezdeni a jelenléttel. A koncepció hiányából fakadóan a Diana írónkát, Teodort játszó Mertz Tibor is magára marad szerepében. Az inasát, Tristánt játszó Mucsi Zoltán hálás szerepében tehetsége többirányú mozgósításával igyekszik átmenteni az előadást. Ludovico gróf szerepében Czibulás Péter színpadi felkészültségéből fakadóan építi murissá figuráját. A Ricardo márkit játszó Mészáros István, és a Frederico grótot játszó Szerémi Zoltán jól megírt epizód szerepekben mulatságosak. Nem túl meggyőző a Fabiot játszó Magyar Tivadar, a Marcela szerepét alakító Császár Gyöngyi, Anardaként Gombos Judit, valamint a Doroteát játszó Balogh Ildikó. Rövid epizódokban látjuk Árva Lászlót Oktavio, Diana háznagya szerepében, Furino és Lirano vándorkomédiásokat, az előbbi Kaszás Mihály, az utóbbit Szöllösi Zoltán megjelenítésében.

A zenei összeállító Verebélyi József, a segédrendező Ignácz Éva.

elismerő nyilatkozatok vannak a magyar gazdaság sikereiről, nézzünk körül, egy házon sem vöröslök már a csillag, a volt kommunistákat is – szép lassan, módszeresen, humánusan és magasabb szempontokat figyelembe véve – kiebrudalják a hatalomból. S be kell lássuk, ebben valóban van valami. Ha nem is igazság, de valószerű. Valószerű valami. És a dolgok igazi rendje, hogy lennie kell milliomosoknak és lennie kell koldusoknak, akiknek egy tál meleg ételre sem telik. S talán már azt a tál lencsét sem kínálgatják olyan nagyon, amelyért eladhatná. Mit is adhatna még el? De hát ez nem is olyan fontos most. Lehet éhezni, de nem kell szóvá tenni, lehet kiábrándulni, de nem kell nagydobra verni, lehet lázongani, de nem túl hangosan. Mert aki nem ezt teszi, az a fejlődés útjába áll, a megújulás kerékkötője lesz és a felelőtlen hőzöngők malmára hajtja a vizet. Mindenfajta kritikáért hálás a hatalom, de egyértelműen csak az őt dicsérővel szemben megértő és az őt dicsőítőért hálás. Mintha emlékeztetne ez a hatalmi nézőpont valami előzőre. Ezzel persze korántsem azt akartam mondani, hogy ez a mostani hatalom a kommunisták kurzusának a folytatója. Aki ezt mondja, feltehetően ostobaságot fecserog. Dehogyan mondom ezt. Csak azon egyszerű és közhelyes megállapítás kering az agyamban, hogy a hatalom végső soron egyforma. Egyforma önmagával. Annak a szemszögéből persze nem egészen van ez így, akit éppen sújt, vagy akit épp nagyon szeret. De mi van azokkal, akiket minden hatalom sújt és azokkal, akiket minden hatalom szeret?

Akik az előző rendszerben nem harácsolták, csalták, hazudták, hatalomkodták össze az újrakezdeshez szükséges súlyos milliákat. Akik nem tudnak nagy kárpolitási összegeket visszaigényelni, mert akkor sem voltak senkik, és nem volt semmi-jük, gazdag apjuk, fényes családjuk, foszladozó kutyabőrrel. Akik sem befektetni, sem lefektetni, sem lefeküdni nem tudnak és (talán vagy) nem akarnak, nincs elég eszük sem az üzlethez, sem a csaláshoz, jószerével sem a boldogsághoz, sem a családhoz, lám, miket kihoz az emberből a rímknéyszer?

Nos, nekik, nyilván nekik katasztrófa, ha nem vetik be a földeket, ha szén helyett elégetik a búzát. A föld nem ismeri a hatalmi harcokat, a politika nem kenyeret termel, hanem frázisokat, melyekkel inkább lehet torkig lenni, mint jóllakni. Ől apám a hintaszékben, én meg üldögélek a fejében, bámuljuk azt az országot, amelyik mindkettőnknek hely és gond. Amelyik mindinkább csak az eltakarást vállalja, az ápolást nem. Nehéz a szegénységet ismét látni. Ez van a fejében, erre gondol a földek szomorúsága után. Pedig még nem ment le a metróbába, hogy látná a vizeletükben üldögélő részeg (vagy beteg, agyalágyult, emberségüket elveszített) koldusokat, nem látja a levágott lábcsonkukat, rothadó, nedvedző húsuikat felmutató kéregetőket, a harmonikázó vak kalapozókat, hónuk alatt elrettent háromgyermekükkel, a metró kényelmetlen székein a kukák-ból guberált rágható szemetet szájukba gyömöszölő hajléktalánokat, feljövő a levegősebbnek képzelt felszínre, a hidegtől elzöldült arccal kéregető rongyos kicsiny cigánygyerekeket a puccosra vágott Vörösmarty-téren, jaj, papa, te még nem is láttál semmit ebből az új nyomorból!

S ezen aligha változtat, hogy nem látja az alakuló elitklubokat, a meztelen lányokkal berendezett drága bárókat, a most-gazdagodottak erődöket, várkastélyokat megidéző épülő palo-

táit sem. Azokéit, kiket nem érinti a föld, a föld azokat érinti, akik megszámlálható pénzüket akarják majd kenyérré, parizerre, nadrágra-kabátra költeni. A balek milliokról van tehát szó. Ők csak aggódjanak a bevetetlen földek miatt. A spekulációkon, a szegény piac hirtelen föltalált, hihetetlenül gazdág lehetőségeket kínáló alagútjaiban megtollasodott újbárókat nem fogja a bevetetlen föld izgatni. Egyáltalán, a föld trágyaszagú valamicsoda, olyan izéknek... olyan parasztoknak való. S a rajta gondolkodás is. Ha a kommunistákat nem is, lehet, előbb-utóbb a műanyagfröccsöntőket visszasírjuk. Persze, ez amolyan kelet-európai elérzékenyülés, és fejletlen moralizálgatás. Nem is helyénvaló. Nagy dolog, hogy a fröccsöntő legalább megdolgozott a vagyonaért. Két keze fáradt, és az arca, a saját tulajdon arca, verejtékezett.

Na jó. Ismerjük el, nehéz megszokni a kapitalizmust. Ebben a barbár formájában, ahogyan most nálunk jelentkezik, legalábbis nehéz. A kommunisták okosabb forgatókönyvet írtak. Ők maguk természetesen forgatókönyvön és ellenőrzésen felül-kívül álltak. Minden egyéb halandó és történő egy közép-arányos felé konvergáló szemlélet irányítása alá esett. Hát igen, álságos volt, de a földet legalább rendesen művel(tet)ték. Megérte a művelet, nekik, a művelőknek. S ezen a ponton elfog a rémület. Mi történik akkor, ha a mai gyakorlatot alkalmazva, valaki kideríti, hogy a magyar mezőgazdaságot szanálni kell, mert nem éri meg hogy legyen, mert gazdaságtalan, s akkor leccgó, privatizálni kell a földeket, az elterülő javakat. Oly sok derék külföldi tőkefőlölesleges vár előnyös – csak számára előnyös – lehetőségekre! Teszem azt, búza helyett golflabdákat fog ezentúl teremni a nagy magyar Alföld. Egyébként is, a búza sok helyet foglal el, aztán pedig meg-eszik, tehát minden szempontból gazdaságtalan képződmény. Nem jövőkompatibilis. Még leginkább tüzelőnek lehetne elfogadni, ehhez persze egyeztetni kellene a nagy olajcégekkel, akik nyilván épp a kalászos olajcserje kinemesítésén dolgoznak, bevonulni szándékozván szerényen a magyar ugarra, honnan épp most vonul ki a törődés és a tőke. Egyeztetés nincs.

Ūl apám, hetven év ūl a hintaszékben, s a gének tiltakoznak. Hozzák az üzenetet, az életről – a föld lelke ūzen. Nevezhető ez anakronisztikusnak, korszerűtlennek, valami ūzenet nyilván megfogta a lelkét (az én apám lelke – milyen szép és bonyolult képlet!), s nem hagyja nyugodni sem a vonat ablakában, sem a hintaszékben elringatózva. Az embert nem a kétségbeesésben lehet megtörni. Nem a szélsőséges, a kreált, a pokoli helyzetekben. Azokat kibírja, hiszen az ellenállás az emberi lényeg egyik legfontosabb éltetője. Az embert az általa (is) választott rendszer csődje – nevezzük nevén a gyermeket, árulása – rendítheti, majd törheti meg.

Mármost érdekel-e az valakit rajtam kívül, hogy az apámat, hetven éves, tönkredolgozott szervezet, elfáradt kubikos, szóval, hogy őt mi nyugtalanítja? Nem ringatom magamat illúziókban: olyan túl sok embert nem érdekel. Olyan túl sok ember nem néz ki a vonatablakon, hogy a parlagon hagyott föld bánatát átérezze. Hümmögök, elballagok borért. Az egyetlen, ami biztosan megmaradt még. De lesz-e hozzá majd búza, s amiben a legkevésbé reménykedem: békesség?